

hátság

1992/1.

g

hátság

HÁTORSZÁG
irodalmi és művelődési folyóirat

Kiadja az
Erdélyi Magyar Diákok Egyesülete

A lapszám felelős szerkesztője:
SIMÓ MÁRTON

A szerkesztőbizottság tagjai:
ANTAL IMRE (képszerkesztő), OZSVÁTH GÁBOR DÁNIEL,
PLUGOR MAGOR, LŐRINCZ SÁNDOR (műszaki szerkesztő),
SZILÁGYI TIBOR

HÁTORSZÁG

Készült a Juhász Gyula Alapítvány támogatásával a rúzsai „R” Nyomda Kft. műhelyeiben.
Ügyvezető igazgató: Kurucz János

ISSN 1216-3481

Szerkesztőség:

Erdélyi Magyar Diákok Egyesülete, Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Közművelődési Titkárság,
6701 Szeged, Telefon: 62/10-244 42-es belső, telefax: 62/10-953

Folyóiratunk eladásából haszon nem származik.

A megjelent írásokért a szerzők vállalják a felelősséget.

E lapszám létrejöttéért külön köszönetet mondunk
Dr. Békési Imre tanár úrnak, a JGYTF Magyar Nyelvészeti Tanszéke vezetőjének,
valamint Mucsányi János főiskolai tanársegédnek
és Plugor Sándor képzőművésznek.

Tartalom

I. évfolyam, 1. szám

AZ OLVASÓHOZ	2
PLUGOR MAGOR: Az mai merániakhoz — vers	3
ΠΟΤΙΑ Αἶμα	4
MOLNÁR VILMOS: Értekezés a kötél-tánc megreformálásáról;	5
Svindli, avagy szép hosszú őszre várva	7
HATHÁZI ANDRÁS: Jótanácsok — vers	10
BENDA BALÁZS: Csak szerencse és jó kilátás	11
KOROKNAY KÁROLY: Szemetek villanása; Kertek — versek	14
FERENCZI ENIKŐ: Self imaginations; Lagúna; Akár — versek	15
DOMOKOS JOHANNA: (...) — vers	16
MARTON LÓRÁND: Hitvallás — vers	17
SIMÓ MÁRTON: Amikor megfagy a csillagok fénye	18
BÁGYI BENCZE JAKAB: (cím nélkül); A tél nemzedékei — versek	27
UGRON LEVENTE: Hogy veletek legyek — vers	29
BATU ATTILA: Homokot könnyezve sírok — vers	29
PATÓ ATTILA: Egy gagauc valomásai nemzeti hovatartozásáról	30
SIMÓ MÁRTON: Világirodalom? — Az nincs! (?)	33
VLAGYISZLAV HODASZEVICS:	
Psyché; Dalolni? élni meg sem éri... Varrónő — versek	35
PENTI SAARIKOSKI: (...) — vers. Fordította: Drenkó Dénes	37
MAGYARI LAJOS: Baász Imre — vers	38
BANNER GÉZA: Búcsú Domokos Pál Pétertől	39
GERGELY KATALIN: Húsvéti határkerülés a Gyergyói-medencében	41
BARABÁS BARNA: Finta Éva verseiről	47
KEDVES CSABA: Veszteséglistáink	50
ARATÓ LÁSZLÓ: Létezni plágium	52
OZSVÁTH GÁBOR DÁNIEL: Amit tesznek, szívvel-lélekkel tegyék	
— interjú Püski Sándor könyvkiadóval	54
SIMÓ MÁRTON: Erdélyben a magyarok etnikai alapon járnak színházba	
— interjú a marosvásárhelyi végzős színésznövendékekkel	55
OZSVÁTH GÁBOR DÁNIEL: Mindig vándordíák volt az erdélyi diák	
— interjú Béres Andrással, a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István	
Színművészeti Akadémia magyar tagozatának dékánjával	57
BANNER GÉZA: Balegyenes	60
AZ EMDE SZÁNDÉKNYILATKOZATA	61
SZERZŐINK:	62

ILLUSZTRÁCIÓK:

Antal Imre, Baász Imre, Damó István, Galbovy Attila, Plugor Sándor.
A borító Plugor Sándor elképzelése alapján készült.

Az Olvasóhoz

Változások idejét éljük, amikor a kelet-közép-európai kultúrák kiszakadtak egy gyulladásig vöröslött képződményből és öreg csecsemő léptekkel keresik a lehető szabadságok útjait. A környező országok irodalmára mostmár jellemző, hogy – bár a lehetőségek korlátlanok – válságot élnek át. De nemcsak az irodalom, a társművészetek mindenike tehetlennek látszik a nagy szabadságban: minden leírható, s a kulturális cselekvés mozdulatait, nem kötik immár béklyók, nem vigilkednek ósdi cenzorok az alkotók mögött.

Mire használható ez a nagy szabadság? Mire való az alkotás, ha csak a gyönyörködtetésért való? És a hagyomány vastag-derekú műzsája tartogat-e örömeket még?

Talán kell a szó, létezik mondanivaló, amely a miénk, s kicsit mássá színezhető a világ; de a nagyotakarás kétes biztonságú lendületével élni nem akarunk, mi csupán jószándékú ember hitével keresgélünk, nézünk szét e tájon, hogy felbecsüljük meglévő, veszendő és születendő (?) értékeinket. Tudjuk: nem divat a bizakodás a szófüzetekben. S amikor folyóiratok születnek és töredeznek szét, e nehezen létrejött lappal állunk az Olvasó elé: azzal biztatunk, hogy a HÁTORSZÁG, a bennünket átlépett választvonalak ellenére is létezik. Kialakulhat a beszédnek, a kulturális cselekvésnek egy olyan modora, amely sajátunk és összetart minket, most éppen itt, a Tisza-partján fekvő Szegeden, ahonnan megsejthetők a közeli és távolabbi jelzések.

Tisztelettel,
a szerkesztők

Szeged, 1992. tavaszán

PLUGOR MAGOR

Az mai merániakhoz

Felsebzék őszi szelek-szavak a szájam,
szótlanságomra torkom is reborzad,
Bán! merre vagy? mint rossz idő hírét
öregasszonyok s kondérban a megátadt Dunát
szétosztották panaszunk, hogy holnap egyszer
nem bírjuk körbekerülni országunk!

Karomra, leszáradt fõmre bár ütleg lett lenne,
fogam közé könnyen maradna szorítónivaló:
fül s férfiomlok maradt kolonc tanúmul,
mít tüzresorvadt trónusomba õk égetének
Koldus szavaim éneklék a szûnõ bárdok,
s akárha ügetne: csak bólogat a szûrkefakó,
tegnapi kesely lovasnép
fél zacskó aranyért, fél zacskó ezüstért...

Ej, nagyúr, felsebzettek őszi szelek-szavak,
csak jönne Endre, kinél meghajlanom illik,
pedig õsi fajtalan beszédnél hóbérért vonút
Engedjétek eltemetni illendõen testem
fél zacskó aranyért, fél zacskó ezüstért.

ΠΟΤΝΙΩ Αἶμα

nem is tudom miért szeretem a bort
mint jól keresztezett lovak
megnemesednek
hordóban majd testben
ahol alszol és a mámor
félreesik a savanyú széket
illatos derekú hájad lennék
mutasd tisztét kezemnek
soraimnak hogy megmaradjak
Mind a lomb taraja
nyirkon át
vérbe
Hull sasoknak szárnya
halálhoz
érve
De nézd hótakaróm
gondosan
kötött
Kendőként majd őriz
asszonyok
között
bordáid csak szublimáltad
könnyű — mert lőn — neked
évának puha száj fakadt
almacombú vágy tövén
szóltam már erről
de most finom szalonnád
csontjaidtól elkérlek
mint gyerekek lopott játéku
s új polcokra
gerincsednek visszaadlak
úgy érkezzél mintha évszak
először ez évben s végsődig maradj

Értekezés a kötél-tánc megreformálásáról

Nem áll módomban a kötél-táncosok nemes művészetét bírálni, ellenkezőleg, minden elismerésem e bátor és ügyes embereké. Éppen az ő érdekükben szeretnék néhány apró, de nem jelentéktelen módosítást javasolni szép, de veszélyes foglalkozásuk biztonságosabbá tételéért. E több évszázados hagyományra visszatekintő nehéz mesterség és művészet ugyanis az idők folyamán lényegében semmit sem változott. Ma, a huszadik század végén, ugyanolyan szörnyűséges körülmények közepette végzik veszélyes munkájukat a kötél-táncosok, mint teszem azt a sötét középkorban; minden jóérzésű ember előtt nyilvánvaló kell legyen e helyzet tarthatatlansága.

Felháborító ugyanis, hogy amíg az emberiség egyik része életét kockáztatva, több méter magasságban egy vékonyka madzagon keresi keservesen mindennapi betevő fatartóját, addig az emberiség másik része zsöllyékben, páholyokban vagy legalábbis stabilan álló padokon kényelmesen elterpeszkedve, cukorkát majszolgatva üldögel, és nem veszi ki a részét a szeme előtt zajló izzadságos alkotómunkából.

De nemcsak arról van szó, hogy ez így lázító igazságtalanság, hanem erkölcsileg is lealázó egy modern ember számára, hogy a műélvezet forrását abban az izgalmas bizonytalanságban, kellemes borzongásban kelljen megtalálnia, miszerint a mutatóvány ideje alatt végig kétséges, hogy az artista fenn tud-e maradni a kötélen, nem zuhan-e le és töri ki a nyakát, közben pedig akarva-akaratlan, még a legszelidebb embereknek is ilyesmik járnak az eszébe: na-na, mintha most le akarna esni,...ó, bár egy kicsit leesne,...ó, de nem..., mégsem...,...ez megteszi, hogy nem esik le, ez olyan,...hátha mégis leesik? Ily módon a hagyományos kötél-tánc ferde hajlamokat, beteges ösztönöket hoz felszínre az emberekben, amelyek később akár szadizmusná is változhatnak, mi több: lehetséges, hogy mindennemű szadizmusnak ez a kiváltó oka, az első kis rög, amely elindítja a lavinát, amelyet aztán már nem lehet megállítani.

A kötél-tánc megreformálása tehát nemcsak hogy indokolt, hanem egyenesen követelmény, az egyetemes emberi jólét és boldogság felé vezető út letéteménye. A kötél-tánc erkölcsileg befolyásolja az embert. A kötél-táncos az emberiség lelkiismerete. A megreformált, „új kötél-tánc” hozzásegít, hogy lerázzuk a közöny és az egyetemes ostobaság béklyóit, mindazt, ami embertelen az emberben. A földön még elég, sőt túl sok gonoszság van, és csupán a gonosszal való harc árán győzedelmeskedhetik a jó. Ezt szolgálja az „új kötél-tánc”. Nélküle az emberek nemcsak korukat nem érthetnék meg, hanem lehetetlen lenne számukra a saját énjük megértése is.

Első lépés a kötél-tánc megreformálásában természetesen a kifeszített kötélen alacsonyabbra állítása kell legyen, mondjuk úgy két-három centiméterre a porond szintjétől, habár az ideális megoldás még mindig nem ez, hanem egy földre húzott egyenes festékcsik, és miért is ne fogadnánk el ez utóbbit holmi kompromisszum, félmegoldás helyett; ha már újítunk, legyünk egészen következetesek, vessük el teljesen a kötelet, a múlt csökevényét! Ám korántse higgyük, hogy a festékcsik már minden! A kötél-táncost bonyolult akrobatamutatóványainak végzése során még mindig fenyegetné a veszély, hogy megtántorodik és elvágódik jobbra vagy balra. Ezért ajánlatosnak látszik a földre festett egyenes csíktól jobbra és balra két párhuzamos, körülbelül két és fél méter magas fal felállítása. Ez a két párhuzamos fal természetesen valami átlátszó

anyagból készülne, hogy a közönség láthassa mutatvány közben az artistát, plexiből vagy nagyon vastag, golyóálló üvegből, és csak, ha leküzdhetetlen akadályokba ütközne a fenti anyagok beszerzése (meg aztán takarékosági szempontok is szóba jöhetnek, a golyóálló üveg nagyon drága), csak akkor szabadna téglához, fához, esetleg vasbetonhoz folyamodni. Ezenkívül az artistát előlről és hátulról is meg lehetne kötni egy-egy vékony és szinte láthatatlan, de nagyon erős zsineggel (ilyen zsineg minden cirkusz kelléktárában fölös mennyiségben található), amelyek egyáltalán nem fogják zavarni a nézőket, mert csak alig vagy egyáltalán nem látszanak. (Ezért jó, ha téglából, fából vagy vasbetonból készül a két fal, mert azon kívül, hogy olcsó a megépítésük, eltakarják a zsinegeket is.) Ily módon szinte teljesen kizárjuk annak lehetőségét, hogy az artista előre vagy hátra bukjen.

Nem szabad elfeledkezni a biztonsági védőhálóról sem, minden nagy magasságban végzett, hangsúlyosan veszélyes artistamutatvány nélkülözhetetlen kellékről. Ez a védőháló egyéb hely híján a két párhuzamos fal tetejére lenne kifeszítve, elejét véve annak, hogy mutatvány közben az artista kiessen a falak közül.

Az ily módon, többé-kevésbé biztonságossá tett kötélátúszós mutatvány a következőképpen zajlana le: a bukósakkal, valamint térd- és könyökvédőkkel is felszerelt artistát, aki két kezében egyensúlyozáshoz szükséges napernyőket tartana, jobbról és balról két jól megtermett, izmos egyén támogatná, nehogy megbotolván vagy megtántorodván nekiessen valamelyik falnak, és ezzel elveszítsen önbizalmát, ami az artistáknál renkívül fontos. Ajánlatos lenne az artistát támogató két jól megtermett egyén külalakjára nagy gondot fordítani, hogy ezzel is maradandó élményt lehessen nyújtani a közönségnek. Javallott tehát őket a népszerű testépítő sportegyesületek tagjai közül kiválasztani, és arra kötelezni, hogy mialatt támogatják az artistát, játszadoztassák izmaikat.

Megkülönböztetett figyelmet kellene fordítani az artista fizikai és szellemi erőnlétének állandó magas nivón tartására. Ezért az artista nem lenne köteles egyvégtében tenni meg fárasztó és kockázatos útját a festécsíkon, hanem a két fal közötti kis folyósón, több helyen is, székekkel és nyugágyakkal, otthonosan berendezett apró benyílóknak várnák, és az artistának joga lenne leülni vagy akár leheveredni, amíg jól kipihenheti magát, hogy ideális testi és lelki feltételek mellett tudja továbbfolytatni útját. Ebben az esetben viszont az artista köteleles lenne ott visszalépni a festécsíkra, ahol lelépett róla, ehhez szigorúan kellene ragaszkodni, különben nem lenne érvényes a mutatvány, és az artista kezdhetné előlről. Ezenkívül még az artistának, ha nincs hangulata, jogában állana a mutatványt bizonyos időre elhalasztani, továbbá az, hogy mutatvány közben a két izmos segítségével, amennyire a védőháló engedi, felkapaszkodjon valamelyik fal tetejére és függetlenül mutasson a közönségnek, de ez utóbbit egy előadás alatt csak egyszer.

A százszázalékos biztonságossá tett „új kötélátúszós” olyan lélegzetelállítóan csodálatos akrobatamutatványok elvégzésére nyújtana lehetőséget a legtokéletesebb biztonság feltételei mellett, amilyenről a hagyományos kötélátúszós kedvelői ma álmodni sem mernek és végre a kötélátúszós történetében először alkalom nyílna arra, hogy az artista, felszabadulva a leesés veszélyének nyomasztó tudata alól, teljes egészében mozgólatai kecsességének, finomságának szentelje erejét, sokszorosan növelve így a mutatvány művészi értékét. Az új kötélátúszós bevezetésével elkezdődhetne a kötélátúszós igazi története, és minden eddigi kötélátúszós mutatvány csak a kötélátúszós előtörténetének része lenne.

Külön kell szólni e helyen a kötéláncos mutatványok nézőközönségéről. Ma már közhelyszámba megy az az állítás, miszerint ahhoz, hogy egy műalkotás hatása igazán érvényesülhessen, a befogadó szubjektumnak is intellektuális erőfeszítéseket kell tennie, nemcsak a művésznek műve megalkotásakor. Az „új kötélánc” bevezetése egyúttal a közönség tunya és rút terpeszkedésének is a végét jelentené. Kialakulna egy olyan, új típusú, karcsú, fürgé, hajlékony és mozgékony közönség, amely különösen fejlett egyensúlyérzéssel rendelkezne. Ugyanis abból a meggondolásból, hogy a közönségnek is részt kell vállalnia az előadásból, mert csak így tudja azt igazán átérzeni, a páholyokat megszüntetnék, a zsöllyék és padok pedig a magas oszlopok között kifeszített kötelekre rögzítve kapnának helyet. A nézőtér ilyenén elrendezésével minő nagyszerű alkalom nyílna arra, hogy a közönség kifejezhesse szolidaritását az alant tevékenykedő bátor artistával!

Fel kell azonban tételeznünk, hogy a közönség soraiból sokan akadnának, akik — legalábbis kezdetben — a leesés veszélyétől félve és egyensúlyuk biztosítása érdekében karjaikkal szertelenül kalimpálnának ide-oda, amivel csak zavarnák más nézőtársaikat és elvonnák a kötéláncos figyelmét a produkcióról. Ezt megakadályozandó, rendelettel kellene kötelezni a közönséget, hogy a mutatvány egész ideje alatt ütemesen tapsoljon.

Persze még így is elképzelhető, hogy akadnának különösen fejlett egyensúlyérzéssel rendelkező egyének, akik hamar megszoknák az új helyzetet, és ebből következően egy idő után éppoly zavartalanul terpeszkednének fenn a magasban, mint régen, a hagyományos kötélánc idejében, amiből természetszerűleg adódna, hogy ezek az egyének sokkal lanyhábban tapsolnának társaiknál. Hogy ennek a rendbontásnak elejét lehessen venni, egy teremszolga időnként körbejárna és alulról megmozgatná a zsöllyéket és padokat tartó oszlopokat.

Svindli, avagy szép, hosszú, meleg őszre várva

Barátom egy új-guineai benszülött, megjegyezhetetlen neve van, és ha jól megy sora, akkor sem olvassa rendszeresen a Herald Tribune-t, ha hazamegy, négy feleség várja és olykor embert eszik desszertnek, a tegnap meglátogatott a barátom.

Ahogy mentünk a barátommal, elértünk egy helyre, ahol én a következőket láttam: egy más körülmények között teljesen normálisnak, sőt, tekintélyesnek tűnő, ősz hajú, sötét öltönyös, tisztas öregúr éppen megbolondult, és csődület vette körül. Az öreg akkor éppen játszott, a hülyegyerekek nagyszerű játékával foglalta el magát, vagyis egy színes üveggolyója volt, az isten tudja, hol tett szert rá. Az öreg a golyót felvette, letette, betette, kivette, idetette, odatette, sőt, jó étvágygal meg is ette, de furtonfirt újra elővette, majd ismét eltette, és hozzá együgyűen mosolygott, és legalább már egy félórája. Én az őrült öregurat egy kicsit sajnáltam, egy kicsit csodáltam, egy kicsit mulattattam, egy kicsit irigyeltem.

Az őrült az egyes mozdulatokat megejtően könnyed eleganciával csinálta, szép keze volt, hosszú, ápolott ujjakkal, talán zongoraművész lehetett, mielőtt megbolondult. Tagadhatatlanul volt valami báj, finomság abban ahogy mozgott, ahogy a kezeivel

bánt, az ilyenre én nem vagyok érzéketlen. Tulajdonképpen ez egy szép látvány volt, nekem külön-külön tetszett az elegáns öregúr is, meg az értelmetlen, de keccses mozdulatok is, és igen a szivárványszínű szép üveggolyó is, bár az igazat megvallva, mindez együtt elég furán nézett ki, én azonnal láttam, hogy egy örülről van szó: egy keccses örülről. De egy kifinomult ízlésű nyenc számára létezhet-e izgatóbb íz, mint az a furcsaság, amit egy gyönyörűen csinált örület nyújthat?

Az öregurat körülvevő tömeg átélt, sőt elborzadva zúgott a nem minden-napi látvány előtt, de egyen sem látszott közülük, hogy mint műértő értékelné a jelenet különlegességét. A tömegben ezidőtájt kevés volt az esztéta. A jóízű ezúttal is egy nagyon fiatal, legfeljebb három éves gyerek képében mutatkozott meg, aki apukája karján ülve szemlélte az eseményeket, és időnként csengő hangon belekacagott a mindenki más által valószínűleg igen tragikusnak ítélt látványba.

A bolond öregúr idővel aztán egészen megvadult, már nem volt elég neki az üveggolyó, valahonnan színes zsebkendőket meg egy csomag kártyát szedett elő, és mostmár azokkal tett-vett egyre lázasabban, betegesen csillogó szemekkel, s közben érthetetlen, különös szavakat mormolt, egy bomlott elme zavaros megnyilatkozásait.

Új-guineai barátomra sandítottam, hadd lám, mit szól hozzá; tátott szájjal figyelt. Gondoltam, ennek hiába is magyaráznám, hogy a jelenetnek van valami sajátos bája, egyedi varázsa, úgysem értené meg, barátom egy primitív alak, érzéketlen a szubtilitások iránt, ha nagy pénzzel fizet, visszakéri az aprót, és alkoholt csak ünnepnap fogyaszt. Mondtam én a barátomnak: látod-e madár, ez egy bűvész, és amit csinál, az a bűvészet. Kész művészet. Tagadhatatlan, hogy a barátom újabban egyre több dolgot ismer, bár örök hibája, hogy leegyszerűsítve fogja fel a dolgokat, engem minden-estre nem tudott meggyőzni.

Miután kijöttünk a CIRKUSZ feliratú ponyvasátor alól, barátom váratlanul nagyon unalmas dologról, az irodalomról kezdett nekem beszélni. Barátom, odahaza Tore-ike-Maru-ról, a közismert fejedásról és neves zanza-készítőről elnevezett irodalmi kör elnöke, ezért érzi feljogosítva magát, hogy néha kioktasson engem ebből a tárgyból. Azt mondta nekem a barátom az irodalomról, hogy az nem egyéb, mint egymásután írt és olvasott szavak, aholis a hangsúly az egymásutániságon van, mert különben az önmagukban irodalmilag értéktelen szavakból nem kerekedik ki az észmei mondanivaló - és itt barátom két tenyerével szemléletesen mutatta, hogy milyen szépen kell kerekednie az észmei mondanivalónak. Barátom aztán még sokáig értekezett a post hoc és a propter hoc közötti fontos különbségről, de én tudtam, hogy csak azért használ ilyen nehéz szavakat, mert az új-guineaiaknak mindig kisebbségi érzésük van vidékiességük miatt, és ezért ahol csak lehet igyekezzenek fitogtatni tudásukat. Barátom azzal fejezte be kiselőadását, hogy még egyszer felhívta figyelmemet, mennyire fontos az egymásután írt szavak jelentésének tudatunkban való összekapcsolása, mert úgymond, ezen alapult az irodalmi művek művészi hatása. Látod-e madár, ez az irodalom, mondta nekem a barátom, látod-e madár, svindli az egész, mondtam én a barátomnak. Én már régóta tudtam, hogy egy írásban csak az érdekes szavak és az érdekes nevek a fontosak, de különben nem is fontos semmi, és az a tökéletes írásmű, amelyik visszafelé vagy lóugrásban olvasva is ugyanolyan nagyszerű hatást tesz. És tudtam még azt is, hogy a bűvész nem akkor csinálja a legnagyobb svindlit, amikor kihúzza a nyulat a kalapból, hanem amikor el tudja hitetni velünk, hogy ő most bűvészkedik.

Barátom azzal jött nekem, hogy született kételkedő vagyok, cinikus is meg minden, és hogy ez nem jó. Erről nekem eszembe jutott, hogy azt mondja: vagyok, tehát gondolkodom, gondolkodom, tehát kételkedem. Ezt mondta Descartes, vagy valami ilyesmit.

Aztán csak ödöngtünk céltalanul az utcákon a barátommal, jó langyos idő volt, pedig már esteledett, lassan kigyúltak az utcai lámpák meg a kirakatok neofényei, s a megélénkülő autóforgalom meg a nyüzsgő emberek zsivalya zsongítóan hatott rám, kellemesen elbódított, jól éreztem magam. Barátom arcán látszott, hogy nem érzi jól magát, barátom még mindig az irodalomra gondolt. Később az én javaslatomra betértünk egy kis kocsmába, én sőt ittam, a barátom limonádét szalmaszállal. Körben az asztaloknál mindenütt arról beszéltek az emberek, hogy szép, hosszú, meleg őszre van kilátásunk, a rádió is akkor mondta be, hogy az idei ősz szép hosszúnak és melegnek ígérkezik, és odakint az utcákon, tereken meg a természetben éppen elkezdődött egy szép, hosszú, meleg ősz. Az időjárás-jelentés után a rádió szívfacsaróan érzelmes melódiákat kezdett közvetíteni, többen is sírva fakadtak a poharuk mellett, diszkrét szipogás és szortyogás töltötte be a kocsmát. Engem is elfogott valamni nagy-nagy világfájdalom. Egy idő óta már csak ilyen totál marhaságok hatnak rám, nagyon élvezem.

Barátom szenvtelen arccal figyelte a nagy elérzékenyülést, dehát mit tudja ő. Barátom olykor embert eszik desszertnek, és fogalma sincs róla, hogy a marhahús mekkora szám.

A MADÁR ÉS A KÍGYÓ. Galbovy Attila illusztrációja

HATHÁZI ANDRÁS

Jótanácsok

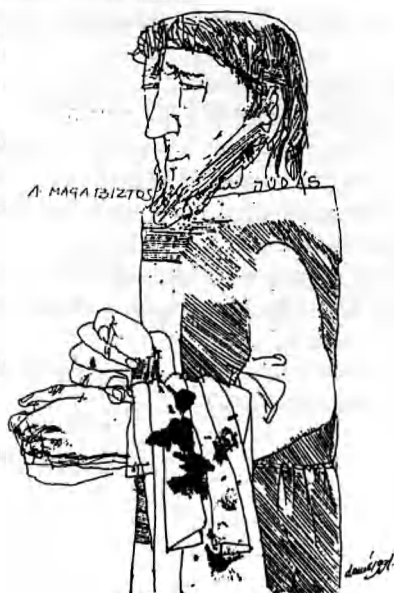
Ki halálba készül,
legyen menetrendje:
jó tudni, pontosan
mikor indulnak a
személytelen,
gyors,
vagy — kívánság szerint —,
expressz halálnemek.
Legyen talpraesett és tájékozott!
Csomagot vinni
nem ajánlatos!
A csordultig telt lelket,
vesztegelés közben,tilos
kiönteni! És
üresen se feledje a
poggyásztéren,
mert zavarhatja a felszállók
(oh, míg élek soha-soha!)
emlékét!
Kellemes utazást! melynek
érdekében, kérjük szíveskedjen
idejében tudakozódni a köztes
állomások, esetleges
átszállók, a díj —
szabás,
a különbözetek és a netáni
büntetések felől is,
nehogy meglepetés érje az
oly kedves utast.
Kínos csüggni ott, hol
az embernek semmi
keresnivalója.
Ezért hát, jegyét ne
feledje megváltani,
bár gyönyörű lenne egyszer,
legalább egyszer,
kijátszani
őfelsége
cenzorait

Csak szerencse és jó kilátás

A színes folyóiratból nagy szeretettel kivágott egy olyan nagyságú képet, amit csak a két tenyerével tudott lefedni, de az izgalomtól izzadt a tenyere és a kép hozzáragadt, de később vigyázva az épségére, leszedte. A kép egy szép híres színésznőt ábrázolt, a testének egy darabja fedetlen volt. Eltette ezt a képet tárcájába és elindult a vasútállomásra, hogy elutazzon egy irányba. A lépcsőn fölment és a zsebe a jegyét is befogadta és beült az étterembe és ott rövidszeszt ivott és kávét. Még egy és fél óra volt hátra az indulásig és ennek a fele hajnalig, akkor pedig világos lesz, látni a tájat a vonat ablakából, még az ablakot sem kell lehúzni, rá lehet könyökölni az asztalkára is. Ez nagyon jó így — gondolta ez az ember és újabb rövidszeszt kért és megitta azt. Ezután nem csinált semmit, csak ült és dobolt a kezével az asztalon levő terítőn és dohányozni támadt kedve, mert látta, hogy azt csinálják a szomszéd asztalnál. Cigarettrát rendelt és hozzá gyufát és megpróbálta, rágyújtott. Először nehezebben ment, de ivott mellé és mindjárt jobban ment a dolog. Vígán dohányzott és italozott, kihajnalodott és fizetett és elment, hogy megnézzze még egyszer az indulást és hogy sétáljon és úgy várja a vonatot. Vett újságot is, napilapot, draszt és kiállt a peronra. A peronon nagyobbra nyitotta a szemét és többet látott így, drasztakat vett a szájába és megrágta őket, a nyála is besegített abba, hogy minél könnyebben nyelje le a volt drasztakat, hogy ne gyűljön össze a szájában, hogy amikor kinyitja, akkor, amikor beszél vagy csodálkozik vagy fölkiált fájdalmában vagy nevet vagy nyitott szájával alszik, mint más, ne szóródjon ki a szájából az, ami addig benne volt. Már lent van minden, biztonságban, és most a vonathoz indul, mert föl kell ülni előbb, ha utazik az ember, ez a biztos, hogy le ne kesse. Föl száll és végigmegy három vagy négy kocsin, benéz a fülkékbe és vizsgálja az alkalmas helyet, megvizsgált már sokat, de idő és hely is van, és már fogytán volt a draszté, mikor végre leült és eltette, mert maradjon későbbre is. Ahogy egyre jobban világosodott, egyre erősebb lett a fény, egyre több ember ment el a fülkéje előtt és egyre többen néztek be hozzá, hogy megnézzék, mi van bent. De amikor elindult a vonat, ő egyedül maradt és az ablakon nézett ki, hogy lássa a tájat, aztán elővett a zsebéből egy zsebkendőt és megtörölte az ablakot, mert párás volt és máris jobban látott ki az ablakon. Mosolygott, és még jobban, amikor elővette a színésznő képét. Nézegette és sóhajtozott, egy kicsit markolászta a térdét, és könnyes lett a szeme. A megivott szeszekről és a vonat mozgásáról és a szép tájról elernyed, de eszébe jutott, hogy rászokott a dohányzásra, és kiment a folyosóra, rágyújtott és szívta a cigarettaját. Mellette három fiatalabb legény állt, nekik nem volt cigarettajuk, ezért kértek és kaptak is tőle. A fiatal legények nem szóltak ezután, csak néztek rá és sóvárság és irigység volt a tekintetükben. Miután visszament a fülkébe, újra elálmosodott és gyorsan el is aludt. Jól aludt, a nyál összegyűlt a szája sarkában, mosolyogtak, akik látták. Az ajtó kinyílt és becsukódott, akik bejöttek lehúzták a vászonredőnyt, mert a szemükbe süttött a nap, kést vettek elő és beleszúrták az ő szívébe. Aztán tettek, vettek, végül megfogták és az ablakon keresztül kidobták a vonatból. A teste leesett és gurult, megállapodott. Így feküdt ott a réten, mély álomban. Eltelt egy idő és fölébredt. Nem tudta, mi történt vele, hiszen aludt, amikor vele ez történt. Föltérdelt és megtapogatta magát. A keze véres

lett a hajától, odafolyt rá az a vér, ami a fejsebeiből folyt ki azokon a hasadékokon, amiket az ablaküveg és az ő szilánkjai vágtak a fejbőrére. Ahogy tapogatta, a körme beleakadt az egyikbe és följebbtérte egy kicsit megtörölte a kezét és észrevette a melléből kiálló kést. Nehezen kihúzta, megnézte a sebet, de az nem volt mély, a tárcája fölfogta a szúrást. Utána sírva fakadt, mert átszúrták a színésznőt is a tárcájával és az ingével és a kabátjával és a bőrével együtt. Bement a kés a nyakán és az állán és a mellkasán. Arra gondolt, ő mentette meg az életét és visszatette a zsebébe. Belenyúlt a többi zsebébe és kiderült, elvették a cigarettát, a gyufát, az összes újságot és napilapot, az aprópénzt és a draszt. Egészen elkeseredett, ezer baj szakadt hirtelen a fejére. Megpróbált fölállni, de a lába megrándult és nagyon fájt, a kezéről meg lehorzsolódott a bőr. Így ülve maradt és nézegette a tájat, előbb a vonatablakból, most közelebbről. A zsebkendőjét a fejéhez szorította, de hamarosan teljesen átázott és több vért már nem tudott felszívni. Vécére is kellett volna mennie, a teste is el kezdett fájni és fázott is. Először halkabban, majd hangosan jajgatott, segítségért is kiabált, de arra nem járt senki, távol látott ugyan házakat, de addig nem ért el a hangja. Így ült ott sokáig, néha hátradőlt és hanyattfeküdt, de a fájdalma nem enyhült. Végre, három vagy négy óra múlva, arra jött motorbiciklivel az erdész és segített rajta. Fölültette maga mögé és bevitte a faluba, mert itt volt közel egy falu, ott fölsegítette az orvosi rendelő lépcsőjén és beszólt, hogy súlyos sérült van. Az orvosnő az asszisztenssel bevitte a rendelőbe, az erdész pedig elmotorozott a rendőrért. A rendelőben levették a kabátját és az ingét, és először a mellsebet vizsgálták meg. Nem volt súlyos, a szűrő kis erővel nyomta a kést, de átvágta a mellizmokat és a harmadik bordában amikor megakadt, fölkarcolta a csontthártyát. Nyomókötést tettek rá és körbekötözték az egész törzset. Fájdalomesillapítót is adtak neki, mert ez a sérülés fájt a legjobban, főleg a megkaristolts borda. Aztán a fejsebekkel foglalkoztak, megpróbálta összevarrni az orvosnő, de az alvadttal vérral együtt a hajtincsek is beleragadtak a sebekbe. Ezeket a tincseket ki kellett tépni a bőrből, és ahogy kitépték, újra elkezdett vérezni az összes seb. Aztán leborotválták a haját, de a borotva is belevágott néha a sebbe. Végül összevarrták és bekötötték mind, a lábát befászlították és egy pohár vizet is kapott, hogy megigya. Tetanusz injekciót kapott és a rendőr is megérkezett, hozott magával egy nyomozót is, mert az erdész súlyos esetről beszélt. Még ott kikérdezték, de nem sokat tudott mondani, a legényekről tett említést és azokról, akik benéztek a fülkébe, de rájuk nem emlékezett. Most, ahogy a rendőr mondta, rájött, hogy sokkal rosszabbul is végződhetett volna a dolog, és az életét is elveszíthette volna. Ekkor eszébe jutott a színésznő és elsírta magát egy kicsit, és a frissen száradt varokat a kezén véletlenül fölkaparta és a vér lefolyt az ujján és befolyt a körme alá. A rendelő írógépén fölverték a jegyzőkönyvet és aláírta, aztán kivitték a vasútállomásra. A rendőröktől kért egy cigarettát, mert már dohányos volt és várta a vonatot, hogy visszamenjen, mert az orvosnő azt mondta, hogy az elszakadt izmokat otthon a sebéseten össze kell varratnia. A rendőrök azt mondták, hogy majd tanúskodnia kell, levelet írnak neki ezért. Elköszöntek és egyedül maradt. Kivette a zsebéből a színésznő képét és szomorkodott, de úgy látta, hogy meg tudja ragasztani cellulusszal, és ezért felvidult. Megéhezett és elindult boltot keresni, hogy vegyen magának ennivalót és az útra valami olvasnivalót. Dél körül volt, a nap erősen sütött, ő pedig örült, hogy ilyen szerencsésen úszta meg a dolgot. A papírpénze megmaradt, így amikor meglátta a boltot, nem habozott, bement és sokmindent vásárolt, úgy mint zsúrkenyeret, rakott nyelvet, ementáli sajtot, savanyú uborkát, sonkás felvágottat, tejszokoládét és külföldi

cigaretta meg gyufát és rostoslevelet több gyümölcsből. Vett a pénztárnál folyóiratot is, az útra és az állomásra és mindezt beletette a reklámszatyorba amit a boltban vett. Kilépett az ajtón és és a szemébe sütt a nap, hunyorított és sétálva és élvezve a verőfényt elindult vissza az állomásra. Rágyújtott a finom cigarettára és lóbálta a szatyrárt. Már közel volt az állomáshoz, nézegette a tájat az út mellett, a legelőket és a vasúti sínt, és három ember jött vele szembe és kértek tőle cigarettát, és ő adott. Ekkor azt kérdezték tőle, hát te nem haltál meg, és az egyik hason rúgta. A másik kitépte a szatyrot a kezéből az élelemmel együtt és a talpával a térdébe taposott és azt mondta, hogy mostmár rendben lesz, ő elesett és a térdé eltört és visszafelé hajlott. Megfogták a ruháját és behúzták az egyik ház udvarába, ketten, a harmadik oldalról a fejét rugdosta, az állkapcsának az ízületét és ezután már megint nem emlékezett mert elájult és a fején a kötések alól folyni kezdett a vér, bele a nyakába, de a gallérja már úgyis olyan volt. Az udvarban lefektették a földre és egyikőjük fejszét hozott, azzal ráütött néhányat, a nyakára és a vállára, de talált a lapockájára is. A válltömb nem fogott túl sokat föl az ütésekből, a kabát hátul is véres lett és néhol kiszúrták a csontok, mert azok hegyesre törtek. Aztán kivették a cigarettát a zsebéből meg a gyufát is és az újságokat is és elmentek, otthagyták a baltát. Amikor odaérkezett az orvosnő, mert mások hívták aztán, látta, hogy ő nem tud rajta segíteni és kihívta a mentőt, azt mondta rendőr, mert már ő is ott volt, hogy ezt a szerencsétlent jól helybenhagyták. A mentőautóba betették és szirénázva elvitték, bent az autóban pedig rátették az infúziót.

Damó István illusztrációja

KOROKNAY KÁROLY

Szemetek villanása

Céltalanul lebegő huszonéves lányok,
Kemény melletek a nyári napban, tör előre.
Ringó csípőtöket, de kívánom,
Vajon lesz-e valami belőle ?

Színésznő — álmok, magasiskolák,
Zuhanni kezdtek, mint fenyre a lepkék.
Szerelemgyermek, sohanincs diplomák,
Férfiak, kiknek megölik a lelkét.

Százfelé szakadtok, azután ezerre,
Imádkoztok, s hiszitek: hisztek benne.
Honnan az út és vajon merre ?
S elhajóztok a pokol tengerrel!

Szeged, 1991. augusztus 20.

Kertek

Zúdulnak rám a hírek! Újságok, rádiók, háborúk, meztelenek és holtak,
elgázoltak és kiraboltak....

....egyszer csak a liftben egy ákom-búkom felhívás:

„KERTAVATÓ ÜNNEPSÉG LESZ...SZERETETTEL VÁRJUK”

(Tőlünk délre — alig több mint húsz kilométerre — egy kis fiú kiszalad a kertbe.)

Kertavató a belváros egyik bérházának udvarán ? Honnan ez a hit ? Mi ez az

ártatlan tisztaság? Szépen gereblyézed föl, apró virágocskák. kis bokrok,

a levélen végiggördülő vízcseppek tükröződik a délutáni nap.

(Tőlünk délre felszáll egy vadászgép, ezüst szárnyán megcsillan a nap. — Ugyanaz.)

A gyermekkacaj, a gondoskodó kezek illatosra nevelik a virágokat, árnyatadóra

a bokrokat. Alattuk lehet majd pihenni.

(Tőlünk délre — alig több mint húsz kilométerre — egy bokor tövében egy
kisfiú fekszik csennében, golyó van a szívében!)

Szeged, 1991. augusztus 18.

FERENCZI ENIKŐ

Lagúna

*Vízbe fulladt anyaföld
Homokon vergődő tenger.
(1986)*

Akár

*Akár be is keretezhetnénk
az ígéret napját, hisz Mózes
is túl öreg már, hogy szavait
ne hazugságként dobjuk ki
estére-elve ébredésünkből.
(1987)*

Self imaginations

*Arcom jobboldalt kissé
elmosódott mosolyom végét
a képen kívül kellett
a falhoz szögezni különben
a számon könnyen kiszaladhatott volna
a számonkérés.*

(1986)

DOMOKOS JOHANNA

(...)

vagy nyakra követ
vagy két kézre kötelet
vagy zsákot hurkot mérget
repítsenek vizes törvények

oooo ööö uu ü

,mely a vasárnapcérna, hétfödagadt holdé. Színe
kalapácshang szemeimben. Ölelése láncszemiöltés
vállaimon. Hangja tűbefűzés tagjaimban. Ennyiben
határozlak meg.

rámlapatolóktól maga m ra ne maradhassak
Ások. Arc om hoz közel ne jussanak
Ások. Szégyelem hogy bírom

és azt is, h ogy bírod nélkülem, hogy nem bolondíthatlak meg
fáradt vagyok
nagy hiányokkal (túloz)
nevemből kitépett melléknevek

JÚDÁS. Damó István illusztrációja

MARTON LÓRÁND

Hitvallás

Tudom, mit teszek, nem
értelmetlen, legfeljebb nem
értik meg.

Tudom, hogy az éjfélkor felszálló
pihe előbb-utóbb odalebeg
valakinek szembéjára és
magával viszi a Hajnal-
csillagpírvarába.

Tudom, hogy versre szükség
van, akár a villámvágta
cédrusnak a baltára, s
tollam a papíron megszalad.

Képzeletemben a vers testem
részeskéje, bársonyban haldokló
szerecsen kiáltása, egy felfordított
tenyér néma könnyörgése.

A vers vize sose lehet szennyezett,
tükrét nem homályosítja
moszat, és rá kell mutasson,
hogy a világ vétkezett.

A versnek ragyognia kell a
sikátorok testet öltött sötétségében,
keresetlenül jutnia be kialvó
szívekbe és ábrándot kell öntsön
a sivárság megdrótozott mécsesébe.

Én nem mondok újat, mert
régóta elhunyt már az új,
én az elmondottat mondom,
mert a többi minden hazug.

Amikor megfagy a csillagok fénye

Hajnal óta havazott. A sűrűn hulló pelyhek már rég beborították a sárbafagyott állatnyomokat és az úton imitt-amott virító széna- és szalmatöredéket. Akár az ár emelkedő szintjét, látni lehetett a hótakaró vastagodását.

Sándor már kora reggel ösvényt sepet a pajta, a csűr, az árnyékalja és az utcakapu felé. A fűgén suhanó nyírágseprű félresodorta a kavics és a ganédarabokkal keveredő havat, néhány arasznyi széles, könnyen járható utat tört, embernek és állatnak egyaránt.

Szénát vetett le, majd szalmával — rázottá — keverte, a marháknak; a lovaknak volt, még megmaradt rágosabb, sátes széna, azt tette eléjük. A Betyár bele is túrt, elégedetlenül lóbálta fejét, mintha méltatlankodna, dobantott néhányat, s pofáját előretartotta, ki a könnyöklő nyílása felé.

— Kaptok abrakot is, ha ezt megettétek! — mordult oda, és elhúzta a deszkát a helyére. — Egyék csak meg, nyugodtan megehetik, nekik kaszáltam, nem magamnak! Még le sem tette jóformán a villát, s már hallotta is a fogak között harsnva őrlődni a kőstot, mintha az állatok értették volna az ígéretet.

Kilépett a csűr előtti kis, sima térségre. Csizmája néhány ujjnyi vastag hótakaróba merült.

— Na, ez is jól nekibolondult reggelibe! — csodálkozott el, s a pajtaajtó felé már úgy közeledett, hogy csizmáját föl sem emelte, hanem csak húzta maga alatt, csúsztatva. Csizmája orránál tarajosan felgyűlt a hó, mint hajó előtt a tajtékzó hullám, és úgy is maradt apró kupacokban, amikor oldalt félrecsúszott.

Belépett a másik pajtába. Nehéz pára vágta mellbe. A lámpás sárgás fehéren égő lángja bizonytalanra vörösödött. Kitámasztotta az ajtót és felakasztotta a lámpát a kampóra, amelyen a hámok is ott lógtak.

— Nye, Bimbó, fartalj, nye! — szólította meg a fal mellett álló tehenet, mire az készségesen, mint a táncot tanuló süldő-leánykák, lépett két kicsit jobbra, majd gépiesen balra is, mihelyt a túlsó oldalra került a villával, hogy onnan is összegyűjtse a ganét.

A lovaknál sokkal egyszerűbb volt ez a művelet. Előbb letette a szerszámot, odaszólt nekik: — Hóó, kicsi, hóó! —, majd óvatosan rátette tenyerét a lovak hátára, a jobbat a csá-beli, a balt a hajsz-beliére, finoman csúsztatva, aztán fel a mar felé, míg érezte, hogy mindkét ló kéjesen megremeg, mint az asszonyok, majd megfordult, s a lámpa fénye játékosan villant szemükben, nedves orruk homlokához ért, a kucsmát is lesodorva fejeéről, majd, ahogy kapna utána, hátulról meglegyintette egy-egy lófarok könnyed ostroma...

Mire végzett ott a pajtában s indult az árnyékalja felé, már teljesen kivirradt. A környező hegyekre süppedt súlyos felhők, a sűrű havazás mögül, ha kopottas szürkén, ha későre is, de mégis megérkezett a reggel. Eljött a reggel, de a havazás nem csillapodott, sőt, mintha még inkább nekiveselkedne, duhajkodott a tél... Az imént sepet ösvénynek nyoma sem volt, sértetlen hótakaró borult az udvarra, mintha senki nem járt volna arra. Lapátot vett a kezébe, és még alaposabban félretakarította az újonnan hullott réteget.

— Ilyenformán, né! — mondta magában, mintha mutogatva magyarázná saját magának hogyan kell utat törni a hóban, aztán a soron következő teendőhöz, favágáshoz látott. Jó sokat hasogatott, annak az embernek a biztonságtudatával, akinek elegendő tüzelőnivalója van tavaszig.

II

Barátságos meleg honolt a konyhában. Pattogva duruzsolt a tűz. Már Erzsit is felébresztheti, gondolta s vigyázkodva lépett be a belső szobába, hogy még ébredni láthassa... Mostanában, amióta állapotos, nem hagyta sokat mászkálni, kímélte, nehogy valami baja essék, úgy vélte egymaga is elboldogul a reggeli munkák nagyrészeivel.

— Ülj veszteg, asszony — mondogatta — ne hősködj, még valami bajod talál lenni, s akkor aztán futkorászhatunk! Szóljál, bármire van szükséged, behozom, van időm elég... Aztán máskor komolyabban is ráfordult, ha az asszonykának kisebb fájdalmai vannak.

— Mi van, Sándor, ejsze nem tetszem, azért morogsz!? — állott elébe, terebélyes szoknyáját simogatva, a viselős asszonyok jellegzetes kisterpeszében, s meg-meglóbálta felsőtestét, amelyen most jelentéktelenül kicsiknek tűntek a mellei.

Olyankor nem állhatta meg nevetés nélkül, ellenállhatatlanul érezte, hogy meg kell ölelnie. Magához vonta, figyelve a mozdulat óvatosságára, leültette maga mellé a székre vagy az ágyra, ahol éppen ült.

— Nem morgolódás ez! — nyugtatta teljesen megszelídített hangon. — Azt szeretném, ha vigyáznál magadra!

— Vigyázok én Sándor, de azért kell még egy kevés mozgás most is, nem árt, egyébként ellustulok!

— Ne hősködj, még megbánhatod!

— Én érzem, én tudom!

— Úgy-e fiú lesz? — kérdezte bizonygatón, hogy más irányba terelje a beszélgetést.

— Jó lesz a leányka is!

De Sándor már maga elé képzelte, látta is egészségesen rugdalkozó fiúgyermekét, hallotta erős bömbölését — annyira közelinek tudta, hogy már valóságosnak is tartotta.

— Sándornak fogjuk nevezni! Sanyika, hol vagy? — kérdezte fülét rátapasztva felesége hasára, hallgatózott, hogy válaszol-e a gyermek.

— Nem Sándor az, Rózsika, te buta! — tolta félre Erzsi a kíváncsiskodót.

— Egy fiút nem lehet Rózsának szólítani! — fejezte be a férfi a játékos vitát, s az asszony hajába fúrta orrát, mélyen beszívta kellemes illatát, aztán meg odasúgta: — Mond, hogy nem lehet!

— Nem számít, csak egészséges legyen. — s ezzel mindketten elhallgattak. A várakozás csendjét békésen kísérték a barátságosan villódzó lángok, a tűz barátságos duruzsolása, melyet csak ritkán zavart meg egy-egy keményebb szélfutam vagy egy-egy távoli kutyaugatás beszívárgó hangja...

Vigyázkodva lépkedett, lábujjhegyen osont. Felkattintotta az éjjelilámpát, de elszalasztotta már az örömet, hogy Erzsit ébredni lássa: már ébren volt, szeme néhány-szor megrezzent a hirtelen szétáradó fénytől, majd miután megszokta a világosságot, úgy maradt, nyitva.

Sándor már ezekben az első pillanatokban furcsaságokat vélt felfedezni feleségén: az arc megszokott rendje változott, duzzadt volt, körvonalai, mintha tágultak volna, s a szemek körül holdudvarszerűen sötét folt. Nem is szólalt meg, amíg fel nem leltározta a látható elváltozásokat... Néhány másodpercig így figyelt, s végül megállapította, hogy az arcot valami erő belülről feszegeti..

— A FÁJDALOM? — kérdezte aztán nemsokára, de kiszáradt torkából a megszokott hangnak csak a töredéke bukkott elő.

Erzsi nem szólalt meg, csupán lassan lecsukódó, majd felnyíló szemhéja jelezte, hogy itt a FÁJDALOM... Megragadta a Sándor csuklóját, szorosan, hogy az már fájts is a férjnek, szorította, egyre szorította, pupillája tágult, s a fájás hulláma elindult, a medence tájékán összpontosulva, ívbé görbítette testét. Hogy enyhüljön a görcs, lábát kénytelen volt felhúzni. Olyan hirtelen húzta fel a térdét, s közben kapkodott valami láthatatlan kapaszkodó felé szabad kezével, hogy a takaró is lecsúszott... Hol forróság öntötte el, hol hidegtől didergett...Már nem bírta tovább az ismétlődő erősödő fájdalomhullámokat, feljajdult, elkiáltotta fájdalmát. Nemsokára aztán megnyugodott, láthatóan megszűntek az ismétlődő görcsök, s a szorítás is enyhült, amellyel a Sándor csuklójára kulcsolódott.

— Nem túl korai még? — érdeklődött, miután maga is észhez tért a döbbenetből.

— Korai még, de itt van!

— Biztos vagy benne?

— Biztos.

— Akkor itt halaszthatatlanul cselekedni kell! Hívni kell gyorsan valakit, s telefonálni minél hamarabb! — így sűrítette magában a tennivalókat, hiszen mindez természetes és magától értetődő volt, az asszonynak csak annyit sügött:

— Erzsi, átlépek a szomszédba!

Megpróbált gyorsan öltözni, sebesen kapkodva magára a ruhadarabokat, de az ujjai, mintha fagytól merevedtek volna meg, görcsösen siklottak le a gombokról. Nehezen, de végülis sikerült magára szednie a rongyokat, és már indult is.

Már alig látszottak a korábban sepet ösvények, csak a két oldalt magasabban álló kupacok jelezték, hogy korábban valaki járt erre.

Nehezen nyílt a kapu is, csak résnyire, féloldalt csúszott ki rajta, s indult le balra az alsó szomszéd felé.

Abban a nagy fehérségben a házak még távolabbiaknak tűntek, szinte végtelenül messzire egymástól, s a sűrű hóhullásban csak az lelte meg az irányt, aki jól ismeri azt a helyet, aki odavalósi.

A mindent fehérségbe és csendbe borító havazásban még hallotta, hogy halkan, bátortalanul feléje kúszik a reggeli misére hívó harangszó néhány gyenge foszlánya.

A kerítés mellett lépdelt. A már térdig érő hóban törtetett. Nagyon lassan haladt. Az idegességtől csorgott alá a hátán a veríték, lucskos lett a hóna alatt is az ing, majd az egész testén, végetős-végig, le a lába száráig hozzátapadt mindenütt a fehérmű. Máskor jó hetven-nyolcvan centis léptekkel haladt, most csak aprókat lépett mint egy gyermek, s azokat is bizonytalanul, s az a százötven méternyi út elképzelhetetlenül hosszúnak bizonyult... Már minden ízében remegett, amikor a kapuhoz érkezett. Megrázta, próbálta benyomni, de az is, akárcsak az otthoni résnyire engedett. Itt is csak szorulva fért be a szűk nyíláson.

Nekiindult az ajtónak hirtelen, már nyitott volna is be, de a zár nem engedett, csupán megrázkódott a vaskos cserefaajtó, s lehullatta a rátapadt hópelyheket.

— Káruj bátyám! — kiáltotta, de rosszul sikerült, ekkor is túl kevés hang szivárgott elé, megismételte: Káruj bátyám! Itthon van-e? Káruj bátyám! — ordította kétségbeesettebben.

Mocorgást hallott hátulról és ajtócsapódást.

— Mi van fiam? Mi a baj? Itt gyere, né: itt hátul! Hátrakerült.

— Káruj bátyám, az asszony... — úgy fogalmazta meg a félmondatot, hogy minden benne legyen.

— Ángyod nincs itthon, te Sándor — válaszolt az öreg, aki meg is értette tüstént, hogy miről lenne szó — elment a városba még pénteken, s ha eddig nem jött, mostmár nem is jön ebben a mocsok időben.

— De csinálni kell így is valamit... Kellene egy fehérnép segítségnek, nem merem egyedül hagyni, amíg elmegyek telefonálni...

— Lépj el Mózsiékhoz, otthon van Póli nénéd, szóljal neki!

— Nem! Én bemegyek az irodára, hogy szóljak a mentőknek.

— Te menj csak Póli nénéd után, elmegyek én telefonálni!

Kissé megnyugodott így, hogy a teendőket sikerült elosztani, s már az öreget kezdte is sürgetni:

— Vegye gyorsan a kabátját, s menjen, itt nem lehet késlekedni...

— Jól tudom én, mi a helyzet, egyet se búsulj, átestem ezen a dolgon én is anakidején. Éppen odavoltunk az ángyoddal zabaratni, amikor...

— Az akkor volt! — vágta el a beszéd fonálát Sándor, mert úgy érezte, hogy nincs szüksége egy megnyugtató anekdotára — Most siessen!

— Kinyitotta az ajtót s tessékelt is ki az öreget, aki pisolyogva ki is indult, elkanyarodva a kapu felé.

Néhány másodperc múlva, amikor utána nézett, látta, hogy korát meghazudtoló sietséggel lépeget a tejes kocsi nyomán még sekélyebb hóban, egy mogyorófpalcát lógatva maga mellett, le az Alszeg felé...

III

A Póli néné sópáncodását nem is hallhatta, oda sem figyelt, csak mordult nagyritkán: — Hát igen... — Így biza...vagy: — Elég rosszkor jött ez a havazás. Amikor észrevette, hogy az asszony elmaradozik mögötte s lassan tipeg a nagy hóban, visszalépett, belékarolt, húzni kezdte maga után, nem törődve a csizmája szárán beömlő hó kellemetlen hidegével...

Mindössze néhány percet hiányzott csak otthonról, de már ezért is lelkiismeretfurdalás gyötörte, s a telefon körüli bizonytalanság is idegesítette. Azt szeretete volna, ha mindent elintézve, biztonságban tudhatná feleségét...

Erzsi ugyanott feküdt, nyugodt volt, de nyugtalanság rángatta arcát, hiszen az újabb fájdalom sorozat bármelyik pillanatban megérkezhetett.

Mérni próbálta az időt: — Most leért Károly bácsi, féltizenegy, kéri a kapcsolást, féltizenkettőre, legkésőbb délre vissza is kell érkeznie, ha minden jól megy, akkor egykor itt is a mentő, kettőre be is érnek a kórházba...Nincs semmi nagy veszedelem, türelmesen ki kell várni az időt, nem szabad fölöslegesen töprengeni, higgadtnak kell maradni, ez most a legfontosabb!

Ki is ment a konyhába, fát tett a tűzre, aztán kenyeret vágott, mert eszébe jutott, hogy reggelizni is elfelejtett — nem jó ilyenkor üres gyomorral ülni! —, de csak levágta

a szeletet, s letette az asztal sarkára és bámulta az óra számlapján alattomos lassúsággal kúszó mutatót.

Bepillantott a szobába. Feleségét ismét tépdeste a fájdalom. Közelebb akart lépni, de az öregasszony elküldte:

— Menj ki, fiam, legjobb, ha kint maradsz, úgyse tudsz semmiben segíteni!

Tanácstalanul nézett hol egyik, hol a másik asszonyra, mint aki fölösleges, s lassan kioldalgott... Az Erzszi szemében azért még mintha fölfedezett volna valami enyhe hívás-félét, ami azonban annyira gyenge volt, hogy lassan-lassan mégis behajtotta maga mögött az ajtót...

Idegennek, távolinak hatottak a konyha megszokott bútordarabjai, ridegség lengte körül őket...

— A tüzet most raktam meg — ismételte gépiesen, amikor a nyíláson át megnézte az erőteljesen lobogó lángokat, kezét közelebb vitte a kályha tetejéhez, de hiába lengte körül az áramló meleg ujjait, bensejében érezte a hideget, melyet nem szoríthat ki semmilyen kintről jövő hőség...

— Meg kellene mosakodnom, s az inget is ki kellene cserélnem — tapogatta végig hátát, mellkasát, kezéhez hűvös veríték tapadt.

Lassú mozdulatokkal kezdte mosni magát, majd szeszbe mártotta a kendő sarkát, és felső testét végigdörzsölte véle, hogy megszüntesse a még mindig tartó remegést... A vén ingaóra közben elütötte a fél tizenkettőt.

— Hol lehet Káruj? Hol időzik ilyen sokáig? — kinézett az ablakon, melyből máskor kilátás nyílt le, majdnem egészen az irodáig, de most belülről pára borította, melyet hiába törölt le, mert kintről a hó tapadt rá...

— Már rég vissza kellett volna jönnie! — nézett türelmetlenül az órára mégegyszer, aztán kiment a ház elé, hogy onnan nézzen elébe.

A szomszéd nagy kucsmáját, durva szövésű posztókabátját azonban nem látta a még mindig kirtartóan sűrű havazásban.

Hogy türelmetlenségét beelőlje valami rénykedésbe, elhatározta: ismét eltakarítja a havat... Nekiöltözött, lapátot vett a kezébe és beállt az ösvénybe.

Határozott törekvése, hogy nem foglalkozik fölösleges, üres gondolatokkal, nem sikerült, sőt: még jobban felbosszantotta... Alig haladt néhány méternyit, le a pince előtti körtetőig, s már le is csapta dühösen a szerszámot... Rágyújtott, közben le-fel járkált, előre néhány lépést, majd vissza...

A havazás elkeseredetten folytatódott nagy pelyhekkkel, mintha többéves lemaradását pótolná... Nagy, tömött felhők suhantak, hogy leszórják fehér terheiket.

III

— Bé kell fogni a lovakat, Sándor! Jó lovak ezek, hamar odaérsz velük a rendelőig!
— Mit beszél kied? — förmedt rá az érkezőre, amikor meghallotta ezeket a szavakat. — Miért kellene befognom ilyen időben?

— Nem jó a telefon fiam!

— Megsüketült az este óta. Azt mondják, beázott a vezeték, nem lehet beszélni... Aztán elvoltam a Szabó Sándorék fiához, tudod, neki van terepjárója, de őt sem találtam otthon, aztán egyetlen traktor sem működik, a luxuskocsi pedig a semminél egyebet nem ér ebben a pillanatban...

— Ezek szerint: semmilyen alkalmatosság nem létezik? Itt rekedtünk?

— Itt, de még mindig ott vannak a lovak — válaszolta az öreg, enyhe vigaszt, biztatás-félét lopva szavai közé, hogy lehetőség szerint nyugtatni és cselekvésre kényszeríteni próbálja ugyanakkor a megrémült fiatallembert.

Sándor nem válaszolt, csak intett az öregnek, hogy lépjen be a házba, majd újra beállott az ösvénybe, hogy befejezze az elkezdett hótakarítást.

Amíg hányna félre a szaporán érkező újabb és újabb rétegeket, ekkor, mintha feledte volna kissé a gyötrő bizonytalanságot. Megszűnt a vibráló bizonytalanság az izmaiban, erőt, hatalmasat, lenyűgözőt érzett, képesnek gondolta magát arra, hogy ezt a kegyetelenül nagy és hatalmas havat az utolsó töredékig el tudná tüntetni a Föld színéről.

Tudta, hogy eltelt már a rövid, téli délután nagyrésze, s az este kérlelhetetlenül, majdnem észrevétlenül érkezik majd, minden lopakodás nélkül, és rámerevedik a tájra, akár egy áthatolhatatlan érc... Így a közelben érezve egy még lehetetlenebb állapotot, most a büntudat is torkon ragadta, amiért nem keresett már korábban kiutat...

— Hiszen én vagyok a férfi! — döbönt rá felelősségére — Nincs egyetlen vesztegetni való perc sem!

Abbahagyta az értelmetlen téblábolást. Előszedte a csürből a szán alkatrészeit: a bakot kihúzta a törekesből, leszerelte a rudat a szekérről, felcsatolta, aztán a nyújtót is a taligaszekér oldaldeszkáit, saroglyáit... Gyors és biztos mozdulatokkal dolgozott, minden másodpercet kihasználva. Végül a szán derekát jól megtöltötte szénával, vigyázva arra, hogy minden sarokba egyenletesen jusson a nyalábokból...

IIII

A lovak szügyig gázoltak a hóban. Valami rejtett érzékszervük segítségével mindig megtalálták az utat, kitapogatták a legmegfelelőbb helyet, s biztatás nélkül húzták a szánt. Amikor sekélyebb havú szakaszon haladtak, gyorsabb tempóban léptek, ha mélyhavú részen, akkor lassan, óvatosan, fejük, nyakuk, sörényük össze-összeért, amint feszülő inakkal egyszerre nekiveselkedtek... Sándor feszülten méricskélte a távolságot, mely nem nagyon látszott apadni; a házak eltűntek már ugyan, mindjárt az első kanyar mögé, de a műút nyárfaszegte szalagja változatlanul távolinak látszott. Rossz álmaiban érezte hasonlóképpen magát, amikor egy közeli veszedelem elől menekülve léptei botladozók és erőtlenekek voltak, s a biztos menekvést jelentő helyre sehogy sem sikerült kijutnia. E veszélyes álmokból rendszerint felébredt, a katasztrófa beállta előtt, de most — túl valóságosan történt minden — szó sem lehetett ilyen-szerű menekvésről.

Épp egy vékonyabb rétegtől fedett helyen haladtak, ott ahol S-alakban kanyarodik az út, s mintha visszafelé haladna, úgy bicsaklik meg, s majd az S másik sírülőjében visszatér a helyes irányba, miután megkerült egy sziklaktól beszórt emelkedőt... A lovak jó szapora léptekkel haladtak, a második fordulónál még meg is futamodtak, annyira, hogy nyomukban kissé oldalra is farolt a szán, de Sándorból mégis, pontosan ekkor kirobbant a türelmetlenség:

— Hogy a kutyák ennék meg! Hogy az a... — ordított ki magából egy keserű káromkodást, s teljes erejéből rácsapott néhányszor a lovakra, míg a surrogva-fütyülve suhanó szíj nyomán ujnyi vastag ormók képződtek a hátukon.

Szomorúan villant hátra a lovak tágranyílt szeme, majd horkanva-fújtatva igyekeztek szaporítani a lépést.

A Sándor dühe, amilyen hirtelen született, épp olyan gyorsan hamvadt el, nyomban a káromkodás után, és féktelen rondaságáért meg is szégyellte magát.

— Hóó, Betyár, Szellő, hóó! — rántotta vissza a gyeplőt, hogy kevés időre pihenni hagyja a két lihegő állatot.

Erzsi hátul, a szán derekában feküdt vagy inkább: egy se nem ülő, se nem fekvő helyzetben kínlódott, rettegve a mindegyre bekövetkező döccenésektől, az apró rázkódásoktól, amelyek ismételten fájdalmat okoztak. Póli néni vigasztalni próbálta, nyugtatni, de tudván, hogy minden szava fölösleges ebben a helyzetben, egyre ritkábban szólalt meg, kíváncsian és elégedetlenül mérícskélte ő is a távolságot.

A rövid pihenő után a lovak minden biztatás nélkül indultak el, s szabadon haladtak tovább — a gazda egyetlen szavával sem avatkozott bele munkájukba, másfele kalandoztak gondolatai... Talán egyfajta tudatalatti védekezés-forma lehet, ha szorongatott helyzetében, amikor az ember döbbenten hadakozik az idővel az események keresztútjében, emlékezni kezd, s az emlékek életszerű elevenséggel sorakoznak elébe, teljes közelséggel — újra hallani véli a régen elhangzott beszédfoszlányokat, s a képsorok filmszerű pontossággal újra láthatóvá válnak a tudat képernyőjén... ...ott ülnek Erzsi, Károly bácsival, s az öccsével, Jóskaival a verandában, a hirtelen rájuk szakadt csendben, a temetés után, amikor elmentek már a barátok, a rokonok, az ismerősök, ott ülnek a beálló szeptember-végi alkonyatban, fáradtan, szomorúan és körbelengi őket a hiány...

— Nyugodjék békében! — szólal meg Károly bácsi, hogy feltörje azt a kínos csendet, ki tudja immár hányadszor ismételve ezt az üresen kongó két szót, s tölt mindnyájuknak egy-egy pohárka köményest... Sándor hallgat továbbra is, Jóska, Erzsi szintén... Lassan, nehezen, későre bólintanak és isznak egy-egy kortyot a pálinkáspohárból...

— Szép halála volt! — teszi hozzá, hogy tovább tördelje a kibíratatlan csendet.

— Szép. Nem szenvedett sokat... Egy percre sem feküdt! Hát még most is, az utolsó nap is, tudjátok, oda voltunk együtt répát szedni. Hazajövünk a szekérrel, behajtunk, s lerakjuk együtt az egészet, aztán behordjuk a pincébe... Azt mondja akkor apátok, hogy „— Hallod-e szomszéd? Gyere nyugodjunk meg egy cseppet, gyere ülünk le ehelyt az ereszben!” Ide ültem le akkor is. Ő bement a házba székért, s jött is nyomban vissza, leült s azt mondja, ahogy szokta kezdeni a beszélgetést: „— Te Káruj, nem is mondtam én neked...”, de nem fejezte be a mondatot, mert hirtelen megakadt a szava, valahogy úgy mint annak, aki köhögni próbál, köhintett is egyet-kettőt, de én furcsállottam, úgy tűnt nem valóságos köhögés, s tényleg azonnyomban le is fordult a székéről, le ide a fal mellé... Mondtam neki...

De Sándor már nem figyelte a szavakat, túl sokszor hallotta a történetet... Száraz-monoton mellézközejé vált az öreg hangja, már nem is zavarta, akár egy működésben felejtett gép zümmögése...

— Egyetlen halál sem lehet szép! — ismételte magában csökönyösen és közben érezni kezdte, hogy apjának hiánya hogyan válik igazán súlyossá és tudatossá... Egyre nehezebben viselhető bánat hatalmasodott el rajta, fölszaggatta énjének legrejtettebb zugait... Eszébe jutottak azok az elszett kézfogások, a gyors köszönések, a soha benem-tarott ígérek, amelyek hajnalonta hangzottak el, amikor sietősen öltözött, hogy elérje az aznapi első járatot... Édesapja hiába emlegette, hogy egyre nehezebben bírja már az iramot. De lebeszélni hiába próbálta a sok munkavállalásáról, hiszen tisztában volt azzal, hogy az apja esetében ez teljességgel lehetetlen vállalkozás... Mindig szerette

volna elhatározni, komolyan, hogy hosszabb időre hazatér, segít, de e pillanatnyi fel-lángolások után semmi kézzelfogható eredményt nem láthatott...

Az asszony fájdalmas zokogása szüntette meg a révedezést. Nem is mert visszaneézni, inkább rácsapott a lovakra, hogy gyorsítsa a haladást. Fáradtak voltak a szokatlan tereptől, a szokatlan időponttól s a szokatlanul kegyetlen időjárástól. De az országút már néhány méternyire volt mindössze, percek kérdése, másfél-két kilométer lehetett még előttük — vágta fogtak, patáik alatt megtört a vastag hóréteg, aztán nemsokára el is fogyott: elegáns jobbra-fordulással fel is kerültek a letisztított aszfaltra, amelyen a gyakrabban közlekedő járművek jegessé préselték a havat, s így jóval gyorsabban és kényelmesebben haladtak.

Kissé megnyugtatta ez a pillanatnyi eredmény, ismét abbahagyta a lovak biztatását, begombolta kabátját, mert reszketett már a hidegtől, mely metszőn vágott szemből, arcához vagdosva a hópelyheket. Meggörnyedve ült és fejét is lehajtotta, hogy arcát is védeni tudja...

— Jóskának nem kell a bennvaló — hallotta a saját hangját...

— Mi fog így történni véle, ha senki nem akarja rendben tartani? — ez már az Erzsi hangja volt, nem a mostani, szenvedő Erzsié, hanem az akkorié, a tegnapié, a tegnapelőttié, aki véle együtt töprengett az üresen maradó ház udvarán, ahol már sejtteni lehet az imitt-amott kiserkenő gyomot, a gázt, mely irgalmatlanul belepi az életet, behálózza, lehűzza, leigazza és megsemmisíti az emberi kéznyomot, ahol már hallani lehetett a szerszámok nyelében percegő alattomos szút, a vörösen alvadó rozsdát, ahol már minden készül a csendes elmúlásra...

...Az emlékképek vetítődtek vissza újra. Sándor megrázkódott egy megtérő visszahangtól:

— Erzsi, én a mai naptól itt akarok élni. Vállalod-e?

— Igen...gen...gen-csendült vissza sokszorozódva a hangja, aztán lassan elhalkult, kialudtak az elővonuló képsorok és jelen lett ismét...

— Sándor, Sándor, hallod-e, állj meg — szólalt meg Póli néni — állj meg, mert Erzsi nem fogja kibírni, itt fog szülni az úton!

— Akkor éppen azért nem állhatok meg! — kiáltott hátra, s már be is csapott a lovak közé, mire azok eszeveszett vágásban rohanva, szélesebben rohantak a kórház felé.

Egyetlen egyszer sem nézett hátra. Mereven összeszorított szájjal, fagyos vonásokkal ült a bakon. Még csak nem is pillogtatott...

A kórház kapuja előtt csak intett a kapusnak, hogy nyissa a kaput, nem csökkentette a sebességet, egyenesen behajtott a mentőállomás felhajtójára.

Megrántotta a gyeplőt, felső testével jó nagy szögben megdőlt hátrafelé. Így sikerült is a lovakat pontosan az ajtó előtt megállítania...

IIII

Békésen haladtak, csak lépésben és saját belátásukra bízva a lovak. Fent, a kitisztult égen, messze a magasban csillagok gyúltak, s sziporkázó fényük megvillant alatt is a hópelyhek kristályrácsain. Nagy vörös tányérját a Hold is előtolta a hegyek mögül, s egyre fennebb kúszva fehéredő és erősödő fénnel láthatóvá nyitotta a téli éjszakát, amely így semmi ijesztőt nem viselt magában, sejtelmes szépségeit csak sejtetni engedte, szelíd volt és tartózkodó, mint egy fehérarcú leány...

— Éppen az utolsó percben értünk oda, Póli néném, de így is jól sikerült! A fiam megérdemelte ezt a hajszát! — mondta büszkén Sándor, mintha az öregasszony nem tudná a hírt, vagy nem lenne tisztába a történetekkel.

— Nagyon örvendek, fiam, hogy így sikerült! Boldog vagyok!

A férfi nem szólt semmit, elégedetten hallgatott és nézett előre, hosszan az úton a rúd irányába, a két ló feje között, előre. Néhány perc telt így el, mindketten békésen ültek és ez alkalommal nem nyomasztotta őket a hallgatás.

Sándor szólalt meg aztán, de csak halkán, inkább magának mondta:

— Menni kell, akkor is, amikor megfagy a csillagok fénye... Menni kell!

Az öregasszony nem értette.

— Mit mondasz, fiam? — kérdezte.

— A lovaknak szóltam, néném — tiltakozott kissé szégyelősen, mint a gyermek, akit valami csínytevésen értek, s aztán szólott az igavonókhoz — Csá, Betyár, Szellő, nyee!

Utána csücsörítve ajkait, cuppantott egy hangosat feléjük, s meglegyintette az ostorával finoman mindkét lovának a farát, mire azok frissült erővel újabb vágtaiba kezdtek, miután lesíróltak az aszfaltról a hazavezető útra.

1989. március elején.

Plugor Sándor: BÁNK BÁN illusztráció

BÁGYI BENCZE JAKAB

(cím nélkül)

Sülyedő

*karavánok a balkáni sárban
Gazdátlan lovak az ég peremén
Erdélyre pányuát vet most az éjjel
Arcod akár a négerké*

Nincs az az

*álom, amely ma kéjjel bírma és
győzne meg arról, hogy nincsen mért félj
Párttűt szolgál, tűnt fejedelem
e gazdátlan világ – vallj színt – kié?*

Ahol ma

*bábel készül, s az isten egyre csak
büntet vagy alszik s nem tudni miért
Vagy egyszerűbb sokkal: körömmel s foggal?
Kudarcot vall itt az ésszerűség*

Sülyedő

*titánok a balkáni mocsárban
Bombázó biccent az ég peremén
Erdélyre bábelt idéz az éjjel
Korona nélkül lesz-e gyökér?*

Székelyudvarhely, 1991. október 20.

A tél nemzedékei

E század így őriz meg minket
Könyvekbe csukják neveinket
Hogy mit beszél rólunk majd a fűnya
S a végtisztesség Európája
Nem a mi dolgunk —

Eltemetettünk ordas telekbe
S hogy a tavasz megváltás lehetne
Hazugság, mert álmunk Júdeája
Nem készült fel még a megváltásra
És a halálban

Tágra nyílt szemünk dermedt üvegén
Jégvirág csodák (tiltott itt a fény
S a tavaszi langy vagy lázító meleg
Őrizze tél, hogy el ne tűnjének
Fagykoronáink)

Nevünk sorjázik fönt egy hómezőn
Dermedt világ és dermedt ordasok
Jaj, ha csak látszat s élnek ott azok
Ha felüvölt a falka és nevűnkre
Savként vér csorog —

BATU ATTILA

Homokot könnyezve sírok

*Partra vetett a bolygó és csillagszirtekkel
megtört a tenger.*

*Koponyám kagylóhéj, agyam gyöngykagyló,
tükörképem ember.*

*Agyamba éles homokszemeket
mostak a hullámok.*

*Lábnymok metszésében
homokot könnyezve sírok.*

UGRON LEVENTE

Hogy veletek legyek

*menjetek
nézzétek meg az ősz*

*arcotok ragyogjon a napra
a fáknak énekeljetek
lopjatok egymásba
arany s rőt leveleket*

*menjetek
nézzétek meg az ősz
míg én telefont őrzök
tervet másolok
vagy verset írok
ami egyre megy*

*aztán hozzátok el
a hegyeket
hogyan veletek legyek*

Egy gagauc vallomása nemzeti hovatartozásáról

Én nem vagyok cinikus, de azt hiszem, ez mégis elég nagy humor, amit én itt csinállok. Jó, tudom, persze, lehet, hogy mindenki ezt csinálja. De azt is tudom, hogy a humor nem attól humor, hogy egyszerűen van, hanem attól, hogy mosolygásra csábít. És ezért humor az, amit én csinállok; mert miután eleget tépelődtem miatta, most már annál inkább mosolygok. Azt csinálom ugyanis, hogy énekelem (ÉN), aki itt gagauc vagyok, és vállalom ezt, és tölem itt — éppen azért, mert gagauc vagyok — itt minden idegen, hiszen semmi nem az enyém, s mégcsak el sem vették tőlem, de nem is adtam — tehát én megpróbálok tenni valamit, hogy ne legyen már olyan nyomorúságos és szerencsétlen itt minden, és ugyanakkor azt látom, hogy éppen azok tétlenkednek, akik a legbüszkébbek arra, hogy itt lehetnek.

Ezzel nem azt akarom mondani, hogy én olyan hallatlanul fontos és kikerülhetetlen dolgokat művelek, sem azt, hogy senki egyáltalán semmi értékeset nem tesz; ezt egyáltalán nem akarom mondani, és ilyet nem is lehet mondani. Csak azon csodálkozom, hogy sok nemzeti hovatartozásra büszke ember inkább azzal van elfoglalva, hogy büszkeségét fitogtatja, és azzal, hogy ezt másoktól is lehetőleg visszahallja, s nem figyeli arra, hogy mit és miként cselekszik. Mintha úgy gondolnák, hogy az a hely tökéletes lenne azért, mert ők itt vannak, vagy a nemzet nagyobb értékkel bírna, vagy tökéletes lenne azzáltal, hogy ők is részesei annak.

Jó, lehet, hogy így van. Akkor pedig az a humor, hogy miért nyújtózkodok én, hogy a legtökéletesebb tökéletes még tökéletesebb legyen. Igen, úgy látszik, ilyenek az idegenek. Aztán addig feszkelődnek, amíg ki nem hajítják őket. Ténylegesen is. De azt senki nem veszi észre, hogy itt mindenki idegen, és hogy mindenki ki van dobva — ha fizikailag talán nem is. Itt mindenki ki van dobva, csakhat azt elég kínos lenne bevallani, ráadásul további "fölsőleges bonyodalmakat" okozna. Arról nem is beszélve, hogyha ki vagyok dobva, akkor mi közöm az egészhez, és egyáltalán: miért kell nekem ezért megdöglennem?

Hát ez elég kényelmetlen lenne tényleg, ezért akkor még inkább úgy teszünk, mintha nagyon is miénk lenne a tér, ami ezáltal már nem is lehet olyan nagyon tökéletes, mert akkor meg miért vállalnám vele szemben a birtokos viszonyt. Így azután azt mondjuk, hogy miénk az ország, és ilyen és ilyen nemzetiségű vagyok, tehát: magyar, különben pedig mindenki tudja meg, hogy az egész ország egy nagy csokréta és a világ egy kalap alatta (és lehet, hogy ez tényleg így is van) — a nemzet pedig ilyen meg amolyan heje-huja. Ha jól megnézzük. Alapvetően és úgy istenigazából. Nem igaz? Csak persze, a körülmények.

A jólismert geopolitikai, a mohácsi-majtényi-világosi-trianoni-ötvenhatos körülmények, hogy a zászlókról és szobrokról ne is beszéljünk... Feltétlenül beszéljünk róluk! Tessék? Jó, a tagsági könyvekről most nem. Ehelyett mondjuk azt, hogy én tagja vagyok egy nemzetnek, s ha már a tagja vagyok, akkor ez a nemzet szükségképpen a szűkebb vagy tágabb szellemi környezet által elfogadott pozitív értékekkel rendelkezik. Még akkor is, ha ez nem is látszik rajta. Mert látszat az ország koszosnak, elhanyagoltnak, kifosztottnak, a nemzet tűnhet ziláltnak, züllöttnak, balkáinak vagy ázsziainak, vagy amilyennek akarjuk, a lényeg az, hogy az ország és a nemzet tulajdonképpen nem ilyen. Nem olyan, amilyennek látszik. Ez azt jelenti, hogy nem olyanok tartom, mint amilyennek lennie kellene — éppen ezért vállalhatom vele a közösséget, ezért lehetek rá büszke. Tulajdonképpen egy „álomnemzethez” tartozom, csak éppen ezt az álmot én valóságosnak tartom.

Mit is jelent ez? Kezdjük az elején. Ha magyarnak lenni hősies dolog és én magyar vagyok, akkor nyilván én is hősies vagyok. A magyarnak tehát szükségképpen hősiesnek kell lennie, mert, ha nem így van, ha a magyar meghunyászkodó, és én magyar vagyok, akkor én sajnos meghunyászkodó is vagyok. Ez pedig elég kellemetlen lenne, ilyen embernek nem illik lenni. Éppen ezért: ha én hősies akarok lenni — mert csak így illik és így érdemes élni, — és, ha én magyar akarok lenni — ami szintén meglehetősen kényeszerű dolog, hiszen másilyn nem nagyon lehetek itt és most, mert egy közösséghez akarok tartozni, mert közösségen kívül élni megint csak nem illik és nem érdemes élni (elvégre zoon politikon vagyunk, akárhogyan nézzük), vagyis ha én pozitív tulajdonságokkal akarok rendelkezni és egy olyan közösséghez akarok tartozni, melynek tulajdonságaival szükségképpen osztozom, akkor ennek a közösségnek pozitív tulajdonságokkal kell rendelkeznie. Visszatérve az eredeti példához, a következtetés az, hogy a magyar nemzetnek hősiesnek kell lennie.

Látható, hogy a közösségnek, amelyhez úgy érezzük, szükségszerűen tartozunk — ez az, úgy érezzük, kénytelenek vagyunk tartozni — persze ritkán jelentkezik a maga kényszerű jellegével, hiszen lehet ez a hovatartozási érzés nagyon is természetes, mondván „de hát milyen más lehet még, ha egyszer magyarnak születtem”, de éppen ez a „máshová nem tartozhatok” is szükségszerű — tehát ennek a közösségnek szükségszerűen jónak, pozitív tulajdonságokkal bírónak kell lennie — ahhoz, hogy érdemes legyen élnem; tehát a másik feltétel egzisztenciális jellegű, és ez is nagyon fontos.

Ez a szükségszerűség azonban nem biztos, hogy tényleg az, de ennél érdekesebb, hogy hogyan viszonyul, illetve a tudatunk hogyan viszonyítja ezt a szükségszerűen pozitív képet, az „álmennemzetet” a valósághoz. Az előbb azt mondtam, hogy a nemzet valójában nem az, aminek látszik. Ebből kiindulva úgy tűnik, hogy azt amit látunk, egyszerűen a felszínnek tartjuk, illetve külső körülményektől a háttérbe szorított, „mélységes” valóságról beszélünk. Két dologról van tehát szó: az egyik az, hogy a felszín, a látszat és a mélység, a valóság ellentmond egymásnak, és ameddig a látszat szerint sem lesz olyan pozitív, mint amilyennek elképzeljük, addig még is marad ez az ellenmondás. Ez a megkülönböztetés is szükségszerű tehát az előbbieknél alapján, hiszen olyan nincs, aki azt állítaná, hogy ténylegesen is minden tökéletes, minden a helyén van, s hogy valamennyi jó tulajdonság közösleges hétköznapi tapasztalat. Nem, ezt senki sem állítja. Igaz, hogy akiket a közösség felelősnek tart a dolgok állapotáért — tehát a hatalom birtokosai — mindig hajlamosak, hogy szépítsék a helyzetet, ami szintén szükségszerű, mert, ha nyíltan bevallanák, hogy nem tudnak javítani rajta, akkor a felelősségük miatt megkérdőjeleződne hatalmuk legitimitása is, (hiszen a legitimitás alapja régóta: a „nép boldog jövője” címet viseli), tehát ők szépítgetnek még akkor is, ha elismerték, elismerik; persze nem tudni, tényleg így lesz-e, de el is fogják ismerni, hogy azért még vannak hiányosságok. (Ami a dolgok, alapvetően persze, pozitív irányban haladnak.) Tehát: adott a tapasztalatból (hágyományból? megszokásból?) adódó, szinte egyetlen, közmegegyezés: semmi nincs jól, minden zilált, zűlött, elhanyagolt, kirabolt és még nyilván vannak közérthetőbb jelzők is. De: már az előbb látható volt, hogy ennek a közösségnek valamiképpen mégiscsak jónak kell lennie valahogy. És itt jön a nevezetes „csúsztatás”, a varázslat, ami lehetővé teszi a paradoxont — ami másrészt fel is veli oldani a paradoxont: transzcendentálissá kell tenni az egész közösséget, amihez jó segítséget nyújt a közösséghez fűződő pozitív értékek transzcendentálós jelleggel (bár kétségtelen, hogy a pozitív értékek végleges transzcendentálása már a transzcendentált közösségfogalom következménye). A közösség transzcendentálása nem csak azt jelenti, hogy a közösség a valóságtól elvonatkoztatotként fog létezni, tehát eszmiei létet kap, hanem azt is, hogy felveszi a kontinuitás, az örökleténység, a „bármilyen történet, ezt nem lehet megváltoztatni” jelleget, ami nem azt jelenti, hogy a fogalom jelentése nem változik, hanem azt, hogy „én úgy érzem, hogy magyarnak lenni mindig ugyanazt jelenti”, tehát például az én magyarságtudatom vagy érzetem ugyanaz, mint Petőfi Sándoré (ki maga is eszmiei létet kapott), vagy a szomszédomé (bár ez utóbbi nem számít, mert nincs benne semmi eszmiei, transzcendens). Aki ettől esetleg eltér, azzal valami baj van, nem biztos, hogy „jó magyar ember”. Mindebből az is látszik, hogy itt is, mint ahogy általában, arról beszélnek, hogy mit és hogyan gondolunk a nemzeti közösséghez való tartozásunkat illetően. Ezért például a logika, amit én le szeretnék írni, az nyilván nem a legmodernebb tudományos logika, de azt gondolom, hogy a köznapi tudat ezt a logikát használja, legalábbis ebben az esetben. Fontos, hogy itt mindenekelőtt a köznapi tudatról ejtünk szót.

Ezek szerint így jön létre a megosztottság, a felszíni — látszólagos-tapasztalati és a mély-transzcendentális-lelki világ között, melynek központi forrása a jó és a rossz — manicheus — megkülönböztetése, és a hozzájuk való személyes — de nem ritkán manipulált — viszony.

De miért tér el a két világ egymástól, mi az oka annak, hogy a transzcendentális-mélységes jóból nem következik a tapasztalati és látszólagos jó is? Én úgy gondolom, hogy ez éppen fordítva van, tehát a látszólagos-tapasztalati rossz hívja elő a transzcendentális-mélységes világot, annak jósságával együtt. De ezt persze nem így magyarázzuk, hanem úgy, hogy segítségül hívjuk az — egyébként sajnos valóságos alappal rendelkező — „külső körülmények” fogalmát, és ez megintcsak szükségszerű, hiszen a bennső jóból nem következhet rossz, tehát az csakis súlyos, tragikus (mert kivédhetetlen) erejű külső harásokból vezethető le. Ezért fontos a nemzet tudat számára az ellenségkép, és az, hogy az ellenség minél félelmetesebb hatású legyen, mellyel szemben nem lehet mit tenni, csak a „fű meghajlik, de el nem török”, a „passzív rezisztencia”, vagy szorosabb esetben az amnézia taktikájával kell az igazat, a mélységeset megvédeni — vallják a realisták, a „haza bölcsői” (amivel semmiképp sem akarunk ítéletet mondanil, de be kell látni, hogy az effajta taktika immár nem mellékes körülmény a nemzet történelmében, hanem nagyonis tudatformáló erejű). Az ellenségkép ilyen szerepe gyakran igazolható, például a sokszoros katonai túlerő nyomása esetén, kevésbé egyértelmű a helyzet, mikor történelmi determináció a hivatkozási alap — s egy kicsit kilóg a lólab, ha a Kádár-rendszer végét véres diktatúrának nevezik olykor — és például egészen lelepleződik mondjuk a román állami ideológiában és részben a nemzeti köztudatban. Ebben az esetben látszik a legvilágosabban, hogy a „külső fenyegető erő” dramatizálása milyen fontos szerepet játszik annak magyarázatában, hogy az alapvetően nemzeti értékek (melyek ugye a géta-dák vérből táplálkoznak még manapság is!) miért nem mutatkoznak láthatóan is.

Nem hiszem, hogy abba is bele kellene bonyolódnom, hogy miért válik korunkra ilyen fontosá a nemzet tudat, miért és hol jön létre, hogyan változik, mert nem történelmi munkát szeretnék írni, azért az itt is érdekes lehet, hogy vajon nem a szekularizációs és a delatinizációs folyamat, tehát a nemzeti kultúrák megteremtésének következménye-e, hogy a preindusztriális, azaz keresztény ember számára a transzcendens szerepét egy univerzális, feltétlen, de személyes erő töltötte be, míg azt követően nem egyszerű szekularizáció lép fel, hanem a transzcendens erő már nem univerzális, hanem partikuláris, helyi jellegű, egyén fölött

álló, de világi és közösségi lesz, tehát egyfajta bonyolult helycsere történik? Ha a történeti spekulációknál tartunk, akkor be kell vallani, hogy ez a „transzcendens nemzeti erő” sokat változott szerepében és intenzitásában, s valószínű, hogy jelentős változást hozott történetében a második világháború, hiszen például ezután nem lehetett nemzeti jellegű érveket nyíltan hangoztatni, s már-már úgy tűnt, hogy a tizenkilencedik századi, huszadik század első felében uralkodó nemzettudat feloldódjon, de most láthatóan egy nemzeti újjáéledés tanúi lehetünk. Erről az új folyamatról még nem sokat lehet tudni, nekem mégis az a gyanúm, hogy ebben azért már (vagy: még?) nincs meg az a mindenkit átható szellemi közeg, mely az eredeti nemzeti érzésre oly jellemző volt.

Történeti fontolgatások helyett azonban inkább arról kellene beszélni, hogy milyen következményekkel járt a közösség tényleges életében a közösség tagjainak ez a megosztott tudata, és az a kényszer, hogy ezt a megosztottságot külső hatásokkal kelljen igazolni. Először is a világ ilyen megosztása tudathasadásos állapothoz vezet, ami legélesebben a nemzetről való „beszély” vagy kommunikáció lehetetlenségén érezhető. Erről — szerintem — legérthetőbben és legkövetkezetesebben Nádas Péter beszél. Ez a lehetetlenség, és tehetetlenség része annak a letargiának, melyben ma Magyarország lakossága szenved — és szenved. A közös érzelmi állapot tökéletlenségének persze más okai is vannak, de a nemzeti egység — amit szüntelenül a talpraállás és az újrakezdés feltételeként emlegetnek — tehát az egység megteremtésének kudarca már közvetlenül visszavezethető a nyelvi egység hiányára — ennek bizonyítékeképp elég felhozni azt az abszurdumot, amit a pártok és politikusok folytatnak politikai vita címen, — és visszavezethető a még mindig torz és kettős nemzettudatra is. És annál súlyosabb ennek a nemzettudat-hasadásnak a következménye, minél inkább távolabb van egymástól a „lelki” és a „tapasztalati” magyar nemzet egymástól. És Nádas Péter hangján kívül nem hallok olyan hangot, mely erről a kérdésről, mint alapkonfliktusról szabatosan tudna beszélni, ő viszont kettős értelemben is igen példamutatóan jár el: először is, írásaiban a kritikai-leíró jelleg dominál, míg a pozitív példát saját létezési módjával, gondolkodásának hitelével nyújtja. Jellemzőnek tartom, hogy minden elismertsége mellett, mintha kevesen vennék észre mondanivalójának ezt a részét, mintha, csak „írásművészetileg” lenne fontos egy-egy könyve. Sajátos helyzetben van tehát az ő mondanivalója: aktuális, de nem túl népszerű. Hiszen amikor népszerű a magyarságról, mint feltétlen pozitív értékről beszélni, akkor éppen nem túlságosan népszerű belenyúlni a darázs-fészekbe, és megkérdezni: mit jelent ma, mondjuk, magyarnak lenni, és egyáltalán hogyan gondolkodunk mi, hogyan beszélünk mi erről? De éppen, mert az értelmezhetőség, és az értelmezés az egyik legfontosabb kérdés, aktuális például a Játéktér c. kötet.

Még arról is szó van, hogy a „külső körülmények” oly annyira erőt vonnak rajtunk, s a belső közösségi érzés már oly bennsősévé lőn, hogy igazán csodálatra méltó, miért csak keveseknek van kedvük bármit is megtenni a köz érdekében. És nemcsak úgy beszélni, és nemcsak úgy saját dicsőségre. Minél természetesebb a jelszó, ami nem az enyém, azt úgyis a fene eszi, de a ház elejét ne érje szó, annál erősebbnek láttatja magát a mélységes nemzeti érzés; csak akkor én ezt nem értem, de lehet hogy azért, mert idegen vagyok. Ám lehet, hogy így mégis többet lehet látni: mintha magaslattól nézné az ember a tájat. Így talán még jobban érdekel, hogy mi is történik tulajdonképpen — s így talán hazudnom sem kell.

Nem vagyok cinikus, s legfeljebb humor lesz abból, amit így csinálhatok.

Szeged, 1989. április.

Galbory Attila illusztrációja

SIMÓ MÁRTON

Világirodalom — az nincs!

— mondotta nemrégiben, játékos könnyedséggel Esterházy Péter egy találkozóán, amire — talán hang-súlyoznom sem kell — tisztelt hallgatóság felszisszent vagy legalábbis fokozta nagyhirtelen figyelmét, mert ezeket a szavakat egy olyan embertől hallhatta, aki maga is már világirodalmi megbecsülésnek örvendhet.

Vajon miért nincs? — morfondírozok így utólag és próbálom visszaidézni a jeles író szavait. „Hát képzeljétek el: fölhevített egy fordító, aki máris több kortárs magyar művet átültetett — mellékes most, hogy melyik az a nyelv, a nemzet, amelynek kultúrájába *átültetett* az írás — szóval, felhívott, beszélgetünk a fordítás lehetőségéről, majd utána hónapokig tartó nagy csend következett, anélkül, hogy az illető bármit is megkérdezett volna, anélkül, hogy az esetleges árnyalati jelentések megbeszélése, tisztázása megtörtént volna... Roppant kíváncsi voltam: mi következhet ezután? Meg is kérdeztem közben egyik ismerősiömet, akit szintén ez az ürge fordított és megtudtam, hogy véle is hasonlók történtek... Így csak a megjelenést vártam, a könyv bemutatását és azt, hogy kérdezzenek majd az újságírók... Nemsokára meg is jelent a könyv és engem is meginvitáltak ez alkalomból. Kellemesen lepődhettem meg: az újságírók valóban azt kérdezték, amit kellett, úgy ahogy kellett. Megnyugodtam: a könyv ott is az én könyvem!

Igenám, de gondolkozunk csak el egy dologon! Több alkalommal is jártam már, például: Hollandiában, többször esőben is, láthattam azt, hogy az ottani emberek számára az eső a világ legtermészetesebb dolga, attól a hollandusok cseppet sem rendülnek meg, előrántják mindig kezügnél lévő esernyőiket és úgy lépdelnek tovább, mintha mi sem történt volna, meg sietni sem próbálnak. De nézzük meg: mi történik nálunk esőben! Minket mindig váratlanul ér az eső, teljesen felkészületlenek révén, fejvesztetten menekülünk házfalak mellé, üzletekbe, kapualjakba — nálunk ilyenkor születnek az újabb intrikák, pletykák, sőt: szerelmek, változik az élet természetes rendje, míg odaát, békés, esőhöz szokot felebarátainknál minden megy tovább, a megszokott mederben, csak egyszerűen: esik az eső. Tehát: Hollandiában ez a mondat: *esik az eső*, teljesen mást idéz fel az olvasóban, mint itt Magyarországon... Itt valami baj van! Ennek alapján, ha elgondolodom, csak azt mondhatom, hogy csak az a nagy világirodalmi befogadhatóság, *világirodalom: egyszerűen nincs*, csak független és egymásra némiképp ható irodalmak léteznek...

Ez volt az első felborzoló gondolat, melyben az enyhe túlzás mellett az igazság is ott rejtőzik. Az a beszélgetés talán zajlott volna rendezés tovább, ha nem éppen Esterházyval van dolgunk, de ő, ő — úgy látszik — a mi emberünk, aki immár íróként is jól érzi magát, akinek már nem is fájt, hogy államosítás híján most „egyszerű grófként” tegetné életét.

Íme az említett gondolat: „Ma már két sor között nincsen más csak a sorköz, lejárt az idő, amikor egyes művek azért születtek, mert nem születhettek meg. Most egy *szomorú* korban élünk, amikor egy irodalmi középosztály elnyomatásai stimulálja múlt-rendszer-beli hallgatását, és manapság — tulajdonképpen — nincsen semmi megírandó, csak maga az írói figyelem létezik...”

A téma felvezetéseket, hadd említsük meg a harmadik Esterházy-féle emlékeztetés kiszólást, amelyből megtudhatjuk, hogy írónk nem szívesen beszél a posztmodernről, nem szívesen fogalmaz meg érvényesnek tetsző kijelentéseket: „mire való olyan dolgokról szólni, amelyeket sehol nem tudnak még definiálni? Itt még a modernet sem határozták meg... Miért akarunk mi a nyugati érzésvilággal azonosulni, ha minket hétköznapijainkban — valljuk be! — és ünnepeinkben is egyebek foglalkoztatnak? Minálunk sajnos (!?) vagy öröndetes (!?) nem kell tartani még a reménytelen bőségtől, a nagy rendezettségűtől, mert mi valaminek még csak a kezdetén élünk, amikor a kultúrának, így az irodalomnak is még céljai (társadalmi) feladatai lehetnek.”

Bármennyire látnok legyen az író, szavainak mindig óriási a szubjektív töltete, mely nem a valósággal párhuzamos, hanem attól távolodó — ezzel tisztában lehetünk — nem tarthatóak axiómáknak a kijelentések, de arra alkalmasak, hogy elgondolkodjunk rajtuk és belőlük építkezzünk.

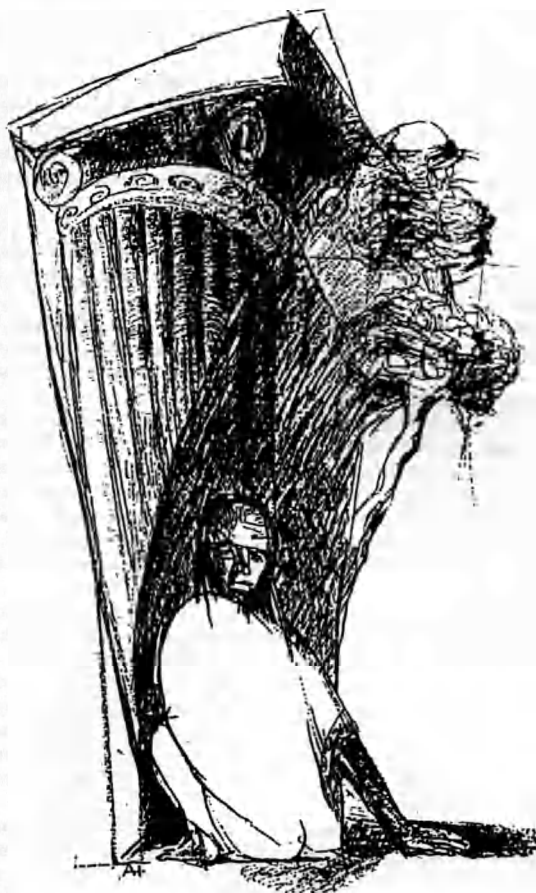
Ilyenkor mindig eszembe jut a tizenöt milliónyi magyarból ötmillió az anyaország határain kívül él, valószerű, hogy emiatt tizenöt írónk közül öt, kisebbségben vagy diaszpórában kénytelen élni és alkotni; a határokon kívül rekedt magyarok között — elképzelhető —, hogy ugyanannyi az *írásudó*, mint az országon belül, tehát három íróból egy nem magyar állampolgár. Természeteszerű, hogy igen jelentősek lehetnek a szemlélet-, ízlés-, modor-beli eltérések e távolos vidékeken, de mégis létezik egy közös összetartó vektor: a nyelv és az ebből származó identitástudat.

Ma már közhelyszámba megy Tamási Áron életművét példaként említeni, mert bekerült az össz-magyar köztudatba, elfoglalta a méltó helyet. Csakhogy: mindamellett, hogy Tamási művei ismertek, olyan jelentésszarnalatok, hangulatok olvashatók ki belőlük, amelyeket csak a földrajzilag azonos — székegy — régióból származó (vagy azt behatóan ismerő) olvasó ért(het) meg igazán. Olyan jelenségek ezek, mint az Esterházy által említett eső is: *lefordíthatóak*, de a mondatok mögött más-más olvasat bújkál, mely hol erősebb, hol gyengébb (más-abb) hatást kelt... Minden magyar tájegységnek van egy saját(os) irodalma, amely

csak ott „alkalmazható”, provinciáink vannak, amelyek az utóbbi hetven, de inkább az utóbbi negvenöt évben éltek autohtón életet, szigetelődtek el, fejlődtek-sorvadtak és távolodtak el egymástól. Ez a *szomorú kor* — az 1989-től kezdődő arra (lenne) alkalmas, hogy a közeledés elkezdődjék és történjék...

A kisebbségben, ahol nacionalizmusok dúlnak a *más* többség részéről nem, vagy nem teljesen következhet be az önmagáért, a gyönyörködtetésért való irodalom kora: soha nem lesz minden meg/leírható, megmarad a szorongás valamely formája és továbbra is lesz tartalom a sorok közt, lesz szövegbeértendő suttozás, mert az író nem feledheti, hogy *megmaradni a legszebb lázadás*. Esterházy második gondolatához kapcsolható ez az előző mondat és jelzi, hogy írónknak nincsen teljesen igaza: *szeptaratisztá* módon gondolkodik, amikor a magyarországi *elnyomatás* *stimolt hallgatás*ról beszél és annak a szétkürtöléséről — a magyar irodalom címszó alá értendő a bármely délkör mentén írott magyar szó, minden érzékenységgel, problematikával együtt.

A harmadik gondolatkör kiemeli Esterházy Pétert az előbbi *állapotból*. Betekintünk a nyugati, jóléti társadalmak kultúrájába, felismerjük hagyományosan keleti szegénységünket, de eszünkbe jut az a kevés, amelyet óvnunk kell, mert idehaza a kultúra nem egy távirányításos, ki-bekapcsolom jelenség még, nem csak élvezetként létező túlerítet asztal, mint Tiberius-fele orgiákon, amikor/amelyeken a fölösleg kiokádható.

Antal Imre illusztrációja

VLAGYISZLAV HODASZEVICS

PSYCHÉ

Lélek! Szerelmem! Olyan tiszta
magasság lehelete száll
ajkadról, karcsú szárnyaddal
oly kékebe lengsz, hogy néha már

nem bírva boldog kínom és szent
frigyünket százszor áldva meg
magam gyönyörrel telve nézem,
magamnak csókolok kezét.

S törékeny, csúf edényemet,
magam hogy tudnám nem szeretni,
hisz drágább nincsen nála semmi,
mivel színültig van — veled.

(1921)

Dalolni? élni meg sem éri...

Dalolni, élni meg sem éri:
törékeny tákolmány a lét.
Szeg a szabó, az ács meg épít:
ház, varrás roppan szerteszét.

S e rothadáson át időnként
hallom meghatva hirtelen:
a benne rejlő másfélben lét
hogy lüktet mégis szüntelen.

Unalmas napjait se bántva,
a nő így rakja, félve még,
terhétől duzzadó basára
szerelmes-izgatott kezét.

(1922)

Varrónő

Éjjel nappal a fenti lakásban
kattog a varrógépe kitartón.
„Minta után varrok” – felírás van
éjfeketén keretezve az ajtón.

Hallva fölöttem örök kopogásod,
próbáltam kitalálni, mi dolgod:
varrod-e egyre az özvegyi gyászod,
hószinű matrózból-e gondod?

Gyengülök, elfogy, elalszik a fényem,
ámde te rákezesz, s ama percben
elsimulok anyaföldem ölében,
lúktet az élet is újra szívemben...

Drága barátnőm, kit sose láttam!
Majd ha a lelki sebek behegednek,
holt fülem épp így illeti tán a
szertartás szava, hogyha temetnek.

1917

(Baka István fordítása)

Plagor Sándor rajza

Pentti Saarikoski

Jobb lábát kecsesen behajlító
istennő bontja saruja fűzőit
jobb kezével
a képeslapon melyet Athénból kaptam.
Niké az istennő neve.
Győzelem.

Miért veszi le lábáról a saruját?
Talán fárasztó útról tért vissza

éppen
De hisz Niké repül, az istennők mindig
neki nincs szüksége sarukra még leszállásnál se
oly puhán jár.

Lehet ma emberként akart sétálni
az emberek seregében
mikor a nemzet örömmünnepe volt.

Tavasszal mikor a vízbefúltak hullái kezdtek
előkerülni

lerajzoltam a kezét

+
Az éj fősvény
a te emlékeid már

Halként jöttél ide madárként repülsz tova
a föld emlékezi lépésed súlyát

— Szétharaptam az algákat, számba sós vizet
tettem

szigeteket néztem a tengerben és éjjel a mennybolt csillagait.

Mint fényes csillag

a sötétségben

mint a télben illatozó virág

Filothei

én kiakasztom neked

szememet fülemet és kezemet

hogy hallhasd, láthasd, megóvhasd

Én nem bírom távol tartani a rossz sejtelmeket

Ő spanyolul portugálul és

svédül írja
hogy gyilkolják nemzetét.

Az ő reménytelensége
a mi vasárnap-délutáni idő-
töltésünk:

Jobb azoknak embernek és rabnak lenni
mint szabad állatoknak

MAGYARI LAJOS

Baász Imre

* Egy magyar grafikus halálára *

Helyet kellett volna találni a sebzett
madaraknak, almot az állatnak, embernek
otthont, egy sávnyi kék eget a gondolatnak,
a színnek a színt, a formának a formát...
Mert madárgyilkoló, állatot kínozó világban
éltünk, hol a legeslegeltipottabb maga volt az
ember, kifordultak jelentésükből a színek,
visszaokádták magukat a kékké hazudott
zöldek, a vörössé mismásolt rózsaszínek,
a barnává pacsmagolt büszke kárminok;
összeroppantak a hősi ívvé hazudott gömbök,
magukat fogyatták el, s falták fel a
lágyan ívelő, de harci merevbe szorított
kosárboltok, a csúcsívek szégyenkezve
töppörödtek össze, és leomlottak...

Az ember pedig? Oly paránnyá félte önmagát
s a lelkét, hogy nézni sem mert immár
a szabad egekre, csak találgatott, jósolt,
vajákolt, vajon mit ígért néki a játszi
vagy éppen komor felhőjáték; elfelejtett látni,
aztán nézni is, simogatni. A gondolat
cikkánása bűn volt, mivel enlelkébe vágott,
akár korbácsütéssel; s már remegett-reszketett
kimondani (mit? — sejteni csupán!), hogy én
vagyok a Teremtő, hogy testvérem: Isten!.

BANNER GÉZA

Utószó egy életműhöz

(Búcsú Domokos Pál Pétertől)

A magnó nem surrog többé, a toll sercegése sem hallatszik s a félbehagyott mondat — a legutolsó papírra vetett gondolatok egyike — üveglap alá kerül, a többszörösen is kiérdemelt állami kitüntetéssel egyetemben. Fájdalommal kell tudomásul vennünk, hogy a megérhető felső életkor határán bár, de végetért egy rendkívüli életpálya.

Domokos Pál Péter annak idején, amikor ifjúként útrairdult szülőföldjéről, nem készült kutatonak. Mindenekelőtt tanítani akart, de a történelem drámai fordulatai mindannyiszor arra kényszerítették, hogy újabb és újabb ösvényeket taposson ki, s megkeresse a haza szolgálatának csongori

egyenes útját. Csíksomlyón, feledhetetlen tanítómestereitől, Márton Emiliától és Péter Sándortól gyűjtötte az útravalót. A szellemi táplálék tartósnak bizonyult, hiszen a rövid debreceni kitérő után — ahová 1916-ban a csíki medence népe menekülni kényszerült a betörő román hadsereg elől — friss tanítói oklevéllel Csíkkarcfalván helyezkedett el kántortanító-helyettesként. Ekkor találkozott először a falusi plébániák, kis kolostorok poros, de annál fénylőbb értékű irataival, s ekkor figyelt fel azok tudományos-történeti jelentőségére. A lázas kutatási időszak számára azonban még ekkor nem érkezett el. Budapesten folytatta tanulmányait, majd a tanári képzés megszerzése után az oktatói pályára akart visszatérni Erdélybe, csakhogy a román hatóságok időközben megkezdték a romániai magyar oktatás hagyományos formáinak a szétrombolását és minisztériumi intézkedésekkel kitiltották a Magyarországon felkészült tanárokat az állami és felekezeti iskolákból egyaránt. Az állástalanság miatt vállalta aztán a vándorlást: bejárta Moldva csángó-magyar falvait, azt a régiót, amely végülis kimaradt Bartók és Kodály kutatásaiból. A népviseletbe öltözött, egyszerű vándorszekeresnek álcázott tudós, fonográfot rejtgetve az eladásra szánt fazekakban, értő füllel, élesen, mindent látó szemmel tudósított a majdnem teljesen elfeledett vidékről, felmutatta és megmentette a sorvadásra szánt népi értékeket.

A történelmi idők szeszélyes fordulatai következtében 1936-tól ismét hivatalos pedagógiai pályára léphetett. Kolozsvárra, az erdélyi katolikus tanügy pedagógiai titkára és az Erdélyi Iskola című nevelési szaklap szerkesztője lett. Ekkor kibontakoztathatta elképzeléseit, énekkart szervezett az egyetemi hallgatókból, feldolgozta kutatásútjai eredményeit, megjelentette zenei, történeti és néprajzi jellegű tanulmányköteteit.

1940-ben a kolozsvári Tanítóképző Intézet igazgatójaként a tanítók tanítója, aztán — különböző beosztásokban — a Kultusz és Népjóléti Minisztériumban dolgozza végig a leginségesebb háborús éveket. 1947-ben, hamis vádak nyomán, immár Magyarországon, ismét le kell tennie a tanítói pálcát: kutatóként dolgozik tovább, vállalva a már egyszer megélt, egyszerű, ám korántsem igénytelen paraszti életet. A falukö-

zösségek élete érdekli ekkor, ezen belül azon csángók mindennapjai elsősorban, akiket áttelepítettek a Dunántúlra...

Jóval több, mint 130 írása igazolja az utókor számára eredeti életcéljának beteljesedését: „...édes Hazámnak akartam szolgálni”. A Canticale Catholicum bemutatójától, a II. Vatikáni Zsinatnak, a Szent Liturgiával kapcsolatos konstitúciójának margójára írt: „Magyar szertartásaink kérdéséhez” című dolgozatáig vagy önéletrajzi vallomásáig, Domokos Pál Péter életműve az összmagyarságért elkötelezett vigasztaló és egyben gyötrelmesen keserű állomásokkal teletűzdelt értelmiségi szerepvállalás...

És Ő volt az is, aki Zöld Péter és Petrás Ince János nyomán járva, megkereste és újra kitaposta a begyepesedett – elfelejtett – ösvényeket, s a képzeletbeli If várának áthatolhatatlan kapuján át Moldvába zarándokolt, számkivetettségben élőket látni, hogy szóval és cselekedettel tiltakozzon a hatalom tétlenségére kárhóztató kényszerzubbonya ellen.

Domokos Pál Péter példája egyetemes értékű: ahogyan a tiszta vízü forrás, úgy zubog benne a felszínre – megkeresve a célra vezető utat – a jószándékú és tiszta erkölcsű intellektus. És ez már maga a vigaszt nyújtó balzsamír ezekben a szomorú időkben. Vigasz még akkor is, így is, a búcsúvétel lehangoló pillanataiban, és vigasz a hazatérő csángóknak is, akik Szabófalváról, Kalagorról, s a sok többé-kevésbé ismert távoli falvakból jöttek, kérés, napszitta tenyerükben szorongatva egy-egy rögit, hogy „hazai” földbe temessék választott sorstársukat. Számunkra nem maradt más, mint az emlékezés és a kötelesség, hogy óvjuk és átmentsük a jövő nemzedéke számára ezt az egyedülállóan kinyilatkoztatott szellemi örökséget.

1992. március 6.

Plagor Sándor rajza

GERGELY KATALIN

Húsvéti határkerülés a Gyergyói-medencében

A középkorban egész Magyarország területén elterjedt szokás volt a húsvéti határkerülés vagy határjárás. Az általános elterjedésre utal, hogy a XIX. század végén az ország különböző vidékein mind katolikusoknál, mind protestánsoknál egyaránt előfordult.

Századunk első évtizedeiben még mindig élt ez a népszokás az ország peremvidékein, főleg Erdélyben.

A középkorban szokás volt, hogy tavasszal a jelesebb ünnepeken a földeken, a vetések között erék-lyékkal, zászlókkal, énekszóval körmeneteket, processiókat tartottak, melyeken lóháton vagy gyalog megkerülték a határt, különböző szertartásokat végeztek, hogy a vetés minél bővebb termést hozzon, kártevőktől, gonosz ártalmaktól védve legyen. Ebből a hagyományból ered a búzaszentelő liturgiája is.

Gyergyóban még a század első felében is megtartották ezt a szokást, egészen a negyvenes évek végéig: egyesek szerint 1948-ban, mások szerint 1949-ben volt az utolsó határkerülés. Talán tovább is folytatták volna, ha a hatóság meg nem tiltja az ilyenfajta rendezvényeket.

Hogy mindmáig élő hagyományról van szó, bizonyítja az a tény, hogy az 1989-es decemberi fordulat után már az első évben megszervezték, felelevenítették ezt a szokást. Feledésbe merülő népi szokásokat újítottak meg az idősebbek elbeszélése nyomán, egyre többen öltöztek újra népviseletbe az ünnepekkor, táncház-találkozókat szerveztek s újra az eredeti hagyományoknak megfelelően tartották meg a híres csík-omlyói pünkösdi búcsút is.

Szabadon szervezhették a különböző ünnepekhez fűződő körmeneteket, processiókat; s ilyen alkalmakkor már nemcsak a templomot járták körbe, mint a tiltás éveiben, hanem a „főteret” is, a helység központi terét s imádkozva énekeltek (...).

A pap pedig körbehordozta az Oltáriszentséget és megáldotta azokat is, akik nem vettek részt a körmenetben.

Ilyen előzmények után került sor a húsvéti ünnepkörön belül a határkerülés megszervezésére egész Székelyföldön. Megszervezték minden olyan helységben, ahol szokás volt mind falun, mind kisebb városokban.

Jelen dolgozat a Gyergyói-medencében tartott határkerülést tárgyalja, annak is csak egy részét, hisz a falvak nem egyszerre és nem egy helyen tartják a találkozókat. A későbbiekben erről még lesz szó.

De hogyan is kezdődött?

Húsvéti határkerülés 1930.

Majdnem minden adatközlő említette, hogy „az öregek sokat beszéltek róla”, illetve az idősek: „sokat emlegettük Húsvét táját” (=táján). A híres nagy szervezők neve után sem kellett sokat kutatni, elevenen élnek az emberek emlékezetében, s nevük jó útikalauz volt minden helységben a gyermekeik felkutatására, akik már ritkán vállaltak ilyen szerepeket. Sőt nem nagyon őrizték meg a „papírokat” sem, amelyek az ilyenkor elmondott szövegeket tartalmazták. Egyetlen esetben sikerült találni múlt századi szöveget, melynek tulajdonosa nagy becsben tartotta a sárguló, rongyos lapokat (...).

A Gyergyói-medencében a hagyomány felelevenítésének fő szervezője Hajdó István, gyergyószentmiklósi esperes. A másik fő szervező Páll József volt, aki jelenleg 38 éves, így ő csak „hallomás” után ismerte a szokást. Kérdésemre így válaszolt:

— Gyergyóban a nagy szervező hajdanában Páll Están (István) volt, tőle hallottam erről legelőször. Kiemelkedő gazdaemberként kocsmát is tartott, ő szervezte és engedélyezte a bálákat, összefogta a fiatalokat, a szokásokat is ő tartatta. Ő mesélte el, hogy Húsvét reggelén, az éjszakai támadás (feltámadási szertartás) után volt hajnalban a szenteltetés (ételszentelés), majd a reggeli után nyolc órákor gyülekeztek a lovasok a Múzeum-téren, ahonnan a templom irányába indultak. Itt a pap ellátta őket útravalóval, beszédet mondott, megáldotta őket, aztán elindultak. Tekerőpatak felé kimentek, ott megkerülték a határt, majd Szárhegy felé vissza. Közben húsvéti énekeket énekeltek. A határban találkoztak a többi faluval, elmondták az orálást, üzeneteket olvastak fel, majd visszatértek. Útközben találkoztak a gyalogosokkal, akik olvasót mondvá és énekelve egy más irányba kerültek a határt, majd a nagymise utánra értek haza. A pap a hívekkel fogadta őket, megköszönte nekik a fáradságukat és megáldotta mindannyiukat. A lovasok beszámoltak hogyan volt, mivel jártak, majd elénekeltek a Mennynek királynéját és hazamentek. Ebéd után a házassemberek otthon maradtak, de a legények sokáig mulattak.

Az ő elbeszélését egészítették ki azok az öregek, akiket felkerestem. Idős Csáki Ferenc így emlékezik: „Mint egy század, úgy vonultunk le a Szentségkeresztfához. Kémenes Miklós, egy alszégi öregember vezette az imádságokat; a falusiak és eljöttek a hármashatárhoz, ott elmondták a szertartást, majd megkerülve a határt az örmények utcájánál jöttünk be. A határba gabonából koszorút fontak a vezérkeresztre s a lovakra es.” Megkérdeztem, hogy miért tartják a határkerülést és miért éppen Húsvétkor, mire így válaszolt: „Akkor volt az ideje; kérték a jó Istent, hogy áldás legyen, jó termés legyen, hogy a népek tudjanak a környékben élni.” Feri bácsi csak egyetlen egyszer volt, talán 1932 vagy 33-ban, de állítása szerint nem is tartottak minden évben határkerülést. Hiszen „arra rea kellett készülni, lovakat kellett tartani, nyergeket kellett kérni, s akkor nem volt annyi ló, mint most.” Lukács Márton bácsi szerint pedig „osztán bevágott a háború”, s ez is volt az oka, hogy néha kimaradt. Állításai szerint ilyenkor a szertartásokat az akkori pap, László Ignác plébános, elvégezte a templomban. Szukó Madaras Sándor is egyszer vett részt a határkerülésen 1943-ban. Ő a gyalogosokkal a tekerőpataki Cigánykeresztfa felé indult (sok cigány lakik arrafelé, onnan az elnevezés), Páll István tanító vezetésével. Ott találkoztak a „tekerőiekkel”, együtt imádkoztak, vallásos énekeket énekeltek, majd visszatéréskor a Miklósi Viktor téren találkoztak a lovasokkal, ahová „kivonultak az örmények is a fogadtatásra”. „Abban az évben szintén Kémenes Miklós, egy alszégi ember írásba olvasta a gyönyörű szép áldásmondást, hogy a jó Isten örözzön meg sáskajárástól...” Túl sokat nem árult el, arra hivatkozva, hogy „nem szeretném, hogy helytelenséget mondjak”, aztán „a jó Isten áldjon meg, ne gyóntass engemet!” Az öltözetről még annyit mondott, hogy „tartották a régi székelvi viseletet, a lovasság fehér harisnyába, székelvi ruhába volt ugyanakkor es”. Amikor a foglalkozásáról kérdeztem, tréfásan azt mondta: „öregasszony mellett fát viszek be.”

Réti József először 1937-ben járt „határkerülni”, azután pedig, amíg engedték, minden évben. Ő is Kémenes Miklóst említette vezetőként, valamint idős Balázs Sándort és Selyem Jóska. „Ők voltak a fő szervezők.” Szintén a templom elől indultak imádsággal és énekekkel; a Hármashatár felé a Folyomszarka nevű hely mellett mentek el. A határban rövid misét tartottak, beszéltek a falvak vezetőemberei, imában kérték az Isten segítségét. Aztán „sutyiban elénekeltek a székelvi himnuszot, mert már akkor sem volt szabad”, majd a „forgóhatár” felé átmentek a Szentségkeresztfához, a Mocsárkereszthez, onnan a Petőfi térre érkeztek a lovasok. Itt az örmény egyháztanács is fogadta őket, valamint Szabó György apát úr és László Ignác esperes. Jóska bácsi résztvett a mostani határkerüléseken is, de a hajdani jobban tetszett neki, főleg a harangzúgás végett: „A templom előtt fogadtak, a harangok zúgtak, ... amíg bejöttek a gyalogosok is, egyre zúgtak a harangok.” Nagy jelentőséget tulajdonít a harangoknak elmeséli, hogy hajdanában, „jött a nagy idő, meghúzták a harangokat s elment a jégverés (...), hatással volt a felhőkre, szétoszlatta a felhőket s csak zápor lett, (...) Istennek szóltak a harangok, a papok imádkoztak..., biza nem volt annyi jégeső, mint most!” Erről beszélt az alfalvi Máthé Jánosné is: „Ezelőtt, amikor a nagyidő jött, még a templomba is harangoztak, idő elejibe, hogy távolodjon a nagyidő, (...) a harangzúgás is imádság, ... Isten eloszlatja a felhőket.”

Jóska bácsi a keresztfák történetét is tudja, miért és kik állították. A Szentségkeresztfa „legendászerű” története szerint: „Valakinek a villám a két tehenét megütte, ő pedig a közelben a két gyermekével megmenekült. Talán ő állította a keresztet, hogy az Isten megmentette. A Mocsárkereszt a hegyről kapta a nevét, Bíró Venci határbíró állította.”

György István és felesége Blénassy Juliánna, valamint Benedek Imréné, született Tamás Anna szintén többször résztvettek a határkerüléseken a gyalogosokkal. Ők újabb neveket említettek az akkori szervezők közül — Sándor András, Kari András, „Lépód Jóska” (Leopold József), illetve a híres „Szent Anti”, Benedek Antal nevét. Ez utóbbi onnan is kapta a ragasztott nevét, hogy mélyen vallásos ember volt, mindig ő „imádkozott” a búcsújárások, zarándoklatok, virrasztók alkalmával. A gyalogos határkerülésnél is sokáig ő vezette az imákat, énekeket, „ő mondatta az olvasót”.

A gyalogosok „egyik esztendőben az egyik mezőre, másik esztendőben a másikra mentek,... négyesével, szépen sorjában... a fegyelem megvót,... a határban az imádkozó emberek elvégezték az imát, amit el kellett végezni,... az öreg Szent Anti fejből tudta az énekeket, imákat... megnézték a veteményeket, kérték Isten áldását, őrizze meg a határokat,... szeretünk járni, minden évben úgy mentünk, mintha hajtottak volna.”

Pál László 1948 vagy 49-ben vett részt határkerülésben. Érdekes eseményt említ: „A milicisták is jöttek határkerülni,... Bándrócki s még kettő, ... az alfalviak, ahogy meglátták őket, megijettek s elfuttak”. Pedig Laci bácsi szerint a milicisták csak a lárványosság kedvéért vettek részt.

Kémenes Miklósról is elismerően nyilatkozta: „húsz esztendeje, hogy ő orált, s osztán beteg lett s én is vezettem”. Laci bácsi részt vett a mostani határkerülésen is, sőt véleménye szerint „a mostani szebb vót, többen vótak, sok ló vót,... jóleső érzés vót, mivel annyi időn keresztül nem lehetett”. Ő mondta meg azt is, hogy miért hívják a hármashatárt hármashatárnak, holott legalább öt falu találkozik ott egyszerre. „Három falu határa ott összpontosul, hegyeződik össze: Kénfalva (Kijénfalva), Csomafalva és Szentmiklós”.

Végül bekopogtam a sokat emlegetett Kémenes Miklós leányához, aki már szintén túl van a nyolcvanon. Csak arra emlékezett, hogy az édesapja „olyan szépen tudott beszélni, hogy csuda”, valamint, hogy „még egyszer lovat is küldtek készen megnyergelve, csak menjen”. Miklós bácsi 1874-ben született és 1949-ben halt meg.

A környező falvakban szintén volt egy-egy lelkesebb szervező a papok mellett, akiknek legtöbbször elmesélte valaki vagy gyermekként emlékeztek a hajdani szokásokra.

Az Újfalvi Egyed Vilmos szerint: „A határkerülésről beszélt mindenki, csak nem lehetett csinálni”. Az Egyed családban hagyománya van a határkerülésnek, Egyed György, 1912-ben született, többször járt „határkerülni”, amíg lehetett, hisz „hacsak ítéletidő nem volt, mindig megszervezték”. 1990/91-ben fia, Egyed Vilmos megyebíró volt a fő szervező. A templom elől indultak, legények, leányok mind székelruhába felöltözve. Ő szekérrel ment, vitte a díkonust s a leányokat. Ezenkívül 20-30 lovas volt, akik hamarabb elindultak és körbejárták a határt. Amikor arról érdeklődtem, hogy miért szokták a határkerülést szervezni, Egyed György így válaszolt: „Minden faluban megvót az a szokás... ilyenkor már lehetett látni, hogy búvik-e a gabona.” Felesége, Lázár Tekla meséli, hogy ilyenkor a vezérkeresztet kalácsperccel, míg búzaszentelők friss búzakalászból font koszorúval díszítették. Ő emlékezett a hajdani „imádkozatokra”: Lázár Péter és Márton Péter voltak, akik mondták az olvasót, a Mindenszentek litániáját, akik vezették az énekeket. Ők is említik, hogy régebbi szokás volt egyik évben az egyik, másik évben a másik határba menni; „vagy a Határkertben jártak, vagy a Hosszúkeresztfához”. 1991-ben határkerülésre elmentek a Hármashatárhoz, találkoztak minden faluval, míg búzaszentelők „keresztaljával mentünk a Sárospatakhoz, a völgyben a csomafalviakkal találkoztunk; ott tartották a papok a misét s megszentelték a határt”.

Alfaluban Vargyas Elek a 40-es években vett részt határkerülésen. Szintén a templom elől indultak a lovasok és gyalogosok egyaránt, hajdani székel viseletben. „A keresztaljak zászlót vittek 1918-ból vagy 40-ből valókat. A zászlókat mindig egy-egy esemény emlékére csináltatták, például forradalom vagy háború... a tavaly azt hiszem a tizennyolcast vitték.” — mondotta. „Ide ki a Gusztó tanyájánál találkoztunk a környező falvakkal, vagy a kökeresztnél; ...Jézust vitte a gondnok, mármint a feszületet, feldíszítették, virágból s gabonából koszorút fontak...” Arra a kérdésemre, hogy miért tartják a határkerülést, ezt felelte: „Azokat a földet meg eszentelek s a jég es nem veri el.”

Márk Mihály bácsi nem vette jó néven a kezdezősködésemet. „Ejsze el akarják tüntetni!” — kérdezte a szomszédját, de az megnyugtatta, hogy „nem tudják eltüntetni”. Annyit azért elárult, hogy addig, amíg a háború következett, minden évben járt gyalogosan határkerülőbe, mert ez volt a szokás; „apánkról maradt ránk, s beléöntek a fiatalok es!”

Alfaluban a leghíresebb ember, aki „orált”, Fejér László (1894—1978) volt. A családját kerestem meg, a faluban könnyen eligazítottak. Felesége Fejér Rozália közel jár a kilencvenhez, nehezen emlékszik vissza a negyven évvel ezelőtti dolgokra. „A templom elől indultak, jártak Szárhegy felé, Szentmiklós felé,... szépen el tudta mondani, pedig egyszerű gúnyája volt, me’ posztó vót, amelyet szőttünk, azt vette fel — székel viselet, fehér harisnyát, csizmát; s akkor felült a ló hátára, s mentek; ...a ló hátán orált.”

Ifjabb Fejér László a negyvenes években járt határkerülésben a Hármashatárhoz. Ő így emlékezik: „Apám olyan ember volt, hogy neki nemigen kellett papír... mindenkivel szóba tudott állni”. Alfaluban szintén a hagyományos módon, a templom elől indultak.

Csomafalván előbb a plébánost kerestem meg, aki 1923-ban Gyergyómetén született, tehát ezt a szokást még gyermekkorából ismeri. Úgy véli, nincs sok különbség a különböző falvak határkerülési hagyományaiiban.

„Húsvét reggelén lovasok indulnak a templom elől a kijelölt határrészre. Egyik évben egyik, másik évben másik részre mennek. A kereszteknel találkoznak a szomszéd falvak határkerülőivel. Minden községnek van határkeresztje. A határban együtt imádkoznak, orálnak, énekelnek, kérik Isten áldását a vetésekre. Nem lehet tudni, hogy mikor kezdték, elég régi szokás, azonban a negyven esztendő nagy hézagot hagyott maga után. Az egyház szervezte újra, az idősebbek elmondása alapján. Nagy mozgatója volt Szilágyi Vilmos megyebíró. (...) A mostani generációnak ez nagy újság!”

Sajnos nem sikerült a megyebíróval találkozunk, így másokat kérdeztem meg. András Istvánné, született Bege Juli, leánykorában sokszor ment a kereszthaljával gyalog. „Mindig a templom elől indultunk s oda es érkeztünk” — meséli leánykori emlékeit. Pál József, a csomafalvi híres ácsok egyike, a helyet jelöli meg, ahová jártak: „felmentünk a Harákapuhoz, a Nagymezőre, ahol van a határa mindenik községnek, ott imádkozunk, hogy a jó Isten öröje meg a határokat jégesőtől s minden veszedelemtől!” — S megőrzi? — kérdeztem. „Abba reménykedünk, a vallásunk szerint azt tartjuk!” — válaszolta hittel.

Fehér Imre fogatos mindkét évben részt vett a határkerülésen, '90-ben fogattal. Véleménye szerint a '90-es sokkal szebb volt, lehet azért, mert első volt sok év után, többen voltak, résztvettek a sportlovasok is, akik szépen lovagoltak; '91-ben a fogathajtás nehezebb volt, egy kocsi tengelye letörtött, stb. Egyetlen büszkesége az volt, hogy: „a fiam, Tibike vitte a feszületet, a megyebíró kérte, hogy ő vigye, mert szép székelly ruhában van.”

A hajdani határkerülésekre való visszaemlékezések után most az újonnan felelevenítettek leírásával folytatom. Említettem, hogy a gyergyói főszervező Pál József volt. Aki részt szeretett volna venni, az nála jelentkezett, legkésőbb Húsvét előtt négy nappal. Ekkor volt a megbeszélés, felállították a lovakat nagyság és szín szerint, hogy találjanak. Hármassorokba álltak, közben vigyázva arra is, hogy a fiatalabbak, gyerekek ne maradjanak együtt, ha valami baj történik, például megkötösködik a ló vagy egyebek, legyen, aki segítsen. Csütörtökön és szombaton tartottak lépés-és ütem próbát „a Vár alatti réten”, ahol megtanulták a távolságtartást, ami két lóhossza, azaz öt méter volt. Mivel ezeknek a lovaknak javarésze igavonó állat, nem is olyan könnyű egy-két nap alatt lovaglásra szoktatni. De nem kellett féltetni a legényeket, sőt a leányokat sem, mert nagy meglepetés volt, mikor első évben székelly ruhába öltözött lányokat is láthattunk a lovasok között. Újdonságnak számított még a gyermekek részvétele is, valamint a modern „nyergesek”, biciklisek és autósok határkerülése is. Egyszóval bárki résztvehetett. — sokan is jöttek —, de a lovasoknál „Pál Jósának” szigorú feltételei voltak: a próbákön kötelező volt a részvétel, fegyverezettek kellett lenni, betartani az utasításokat, leherőleg népviseletbe kellett öltözni, elkerülni az italt, a duhajkodást, s a lovakat is szépen ki kellett pucolni, esetleg díszíteni árvalányhajjal, színes szalaggal, pántlikával. Zörgőket, csengőket nem használhattak, ugyanis akkor ezek hangjától nem hallatszik az imádság és az ének. Volt azonban egy érdekes díszítésmód: a lovak fülei mellé is háromszínű zászlócskákat tűztek fel; volt, aki csak piros-fehér-zöld színűt, volt, aki egyfelől ilyet, más felől piros-sárga-kéket. Egyik az ország, másik az anyanemzet zászlója. Sokan úgy gondolták, ha felteszik az ország színeit, talán nem lesz baj, ha a nemzet színeit is lobogtatja a szél. A közösségi tudat mélyén az egyéni tudatok sokszínűsége a jellemző; volt olyan, aki kapcsolatai vagy barátai révén még őrizte hitét az őszinte barátságban. Végül is ez lenne az ideális: a belülről fakadó nemzeti érzéseket összhangba hozni a hétköznapi valósággal, hogy ne okozzon meghasonlást, ellenségeskedést az, amit érzek és az, ahol élek.

Pál József nagy felelősségtudattal tette minden lépését, nehogy valami baj történjék. A próbákön nemcsak arra figyelmeztetett, hogy mikor kell egyszerre lépni, a kalapot levenni, stb., hanem az ilyen dolgokra is figyelt. Ezért követelte meg a fegyelmet, mely alól még az idősebbek sem voltak kivételek. Néhányan ugyanis nem vettek részt a próbán, s csupán Húsvét reggelén akartak csatlakozni, de „Jóska” — hiába voltak idősebbek — csupán a sor végére engedte őket, hogy meg ne bontsák az addig felállított rendet, illetve a lovak szín- és nagyságharmoniaját.

Húsvét reggelén nyolc óra után értek a templom elé, ahol szépen felsorakozva meghallgatták a lekipásztori intelmeket és áldásban részesültek az egybegyűlt hívekkel együtt.

Hajdú István esperes köszöntötte őket:

„— Kedves keresztény testvéreim! Húsvét reggelén szeretettel köszöntelek mindannyiatokat. Csodálatos szép napra virradtunk s ezen a szép napon elindultok, hogy ősünk szellemét felidézzétek. Ezen az úton nem mentek egyedül. Veletek megy a Föltámadt Jézus! Összeszedett lélekkel, tisztán és szentül járjátok végig szülőföldünk szép határát, s amikor utatok elvezet a temető mellett, térjétek be egy pillanatra, adjatok hálát, köszönjétek meg ősieteknek ezt a csodálatos szülőföldet, a nemes hagyományokat, melyet Isten kegyelméből a mai napon felújítunk.

Hozzatok haza a föltámadt Jézus kegyelmét, áradatát, ajándékát! Induljatok az útra és szeretettel várunk haza! Az egyház nevében megáldalak benneteket!” (Elhangzott 1990 Húsvétján.)

Egy évvel később, 1991 Húsvétján:

— Kedves jó testvérek! Elindultok Húsvét reggelén, hogy szép szülőföldünket végigjárva imádsággal és énekkel kerjétek a Mindenható Uristent, hogy tekintsen le vetéseinkre, tekintsen le szülőföldünkre, tekintsen kegyes szemmel családjainkra és sokat megpróbált szerencsétlen népünkre.

Úgy járjatok végig, olyan hittel és bizalommal, hogy az Istennek kegyelmét, áldását és szeretetét ezzel a zárandókutatókkal kiérdemeljétek. Szeretettel várunk vissza imádsággal, hittel és bizalommal!

A lelkipásztor intelve után megáldotta az indulókat.

— Esdve kérünk, Istenünk, vezesd, oltalmazd és minden testi-lelki jóval áldd meg útrainduló gyermekeidet. Add, hogy egész földi életük során jártukban-keltükben mindig érezzék gondviselő atyai jószágodat, Krisztus, a mi urunk által."

Az áldás után a lovasok elindultak; végigvonultak a város Főterén és Főutcáján (mely újra a Kossuth Lajos nevét viseli), mentek a Hármashatárhoz. „Elöl ment a vezérkereszt” illetve egy fiatal lovas vitte a keresztet; 1990-ben egy Len Emil nevezetű legény vitte, aki Szárhegyről költözött Gyergyóba, s néhányan meg is jegyezték: „ejsze a gyergyóiak közül nem akadt egy ügyes legény, aki vigye a keresztet?”. Emil valóban szép szál fiatalember, mindkét évben ő orálta, illetve a gyalogosokkal való találkozásokor az említett Pál László. 1991-ben Pál József új vezérkeresztet készíttetett, melyet a tizenegy éves Tibike nevű fia vitt a lovasok első sorában, az apja mellett.

Amint a lovasok elérték a határt, asszonyok és leányok vártak rájuk, akik előre mentek és elkészítették a búzakoszorút a zöldellő búzából és feltették a keresztre. (Az újfalviak, csomafalviak kalácsperectet készítettek, azt tették a keresztjükre.) Majd továbbmentek, míg elérték a Hármashatárt. A különböző helységek bevárták egymást, csak azután kezdődött az orálás.

Érdekes volt látni, amint megérkezett egy-egy csapat vagy keresztalja, miként köszöntötték egymást a keresztet: a keresztvivők szembe álltak egymással és a keresztet háromszor meghajtották egymás felé, esetleg ha zúzlót hoztak, azokat is. Így köszönnek egymásnak a keresztet; sőt, az egyik faluban mesélték, hogy ha menet közben az út szélén keresztet látnak, affelé is háromszor meghajtják a keresztjüket.

A Hármashatárnál találkozott Gyergyószentmiklós, Tekerőpatak, Kijénfalva, Újfalu, Csomafalva és Alfalu lovasai, illetve mindazok, akik szekérel, kerékpárral, autóval eljöttek a határba. Jelen volt a tekerőpataki fúvószenekar is, közismert nevén a „rézbanda” (ők maguk nem szeretik ezt az elnevezést), vezetőjük Kolumbán István. Ők intonálták, kísérték az énekeket, illetve a himnuszokat. Egy idősen néni így értékelte jelenlétüket: „Nekem tetszett, hogy kirukkolt a rézbanda, erős ügyesek voltak.” Valóban emelték az ünnep hangulatát.

Miután minden faluból megérkeztek a lovasok, közel 400 lovas volt összesen; Gyergyószentmiklósról 1990-ben 97, '91-ben pedig 102 lovas vett részt, és szép rendben felálltak egymással szemben, kezdődött az orálás, melyet vagy csak az egyik oráló mondott el, vagy a különböző helységek vezetői felváltva mondtak egy-egy szakaszt. (...)

Orálás (= fennhangon végzett könyörgés).

A határ megáldása után Áldja meg az Úr ezt a határt...”, elénekelték a Mennynek Királynéját, majd előbb a Magyar Himnusz, utána a Székely Himnusz is. Ezután hazafelé indultak, illetve minden falu lovasai befejezték a határaik megkerülését.

A gyergyóiak átmentek a Szentségkeresztfához, majd a Mocsárkereszthez, ahol találkoztak a gyalogosokkal. Ott szintén oráltak. Nem ugyanazt a szöveget mondták el, mint a Hármashatárnál, de tartalmában nagyon hasonlót. Ez ugyanis a „műsorfüzetben” szerepelt, az esperes úr írta az oráló ima, valamint más elmékedések és saját elgondolások alapján.

A nagymise után érkeztek meg a templom elé, ahol már várta őket a nép. Újrarendezett sorokban felálltak a lovasok, vezetőjük beszámolt útjuk eredményéről, a látottakról, hallottakról, útjuk céljáról. (...)

Az esperes úr megköszönte fáradozásaikat és beszédet tartott. (...)

Ezután közösen elmondták a Miatyánkot, a pap meghintette a népet szenteltvízzel és ismét könyörgést mondott. (...) Majd harmadszor az otthon maradtakkal együtt újra elénekelték a Mennynek Királynéja című húsvéti antifónát és a Székely Himnusz. Ezzel vége lett az ünnepségnek és mindenki hazament. Ebéd után a legények közül néhányan, a hajdani szokásoknak megfelelően együtt mulattak, illetve megbeszéltek, hogy másnap, Húsvét hétfőn milyen csoportokban mennek locsolni, megöntözni a leányokat...

Örvendetes tény a hagyományok felújításának a lehetősége, bár érezni lehet egy tudatos, vagy öntudatlan (?) tartalomváltozást. A határkerülés vallásos népszokás, de most a felújításkor óhatatlanul benne van az erős nemzeti érzés is: valami olyan ez, ami csak a miénk, a sajátunk, ami növelheti az együvé tartozás tudatát. Így már kissé nemzeti-politikai színezetet is kapott; erre utalnak a különféle lelkipásztori beszédek is, melyeknek fő buzdítása a szülőföldhöz, az ősök hitéhez és hagyományaihoz való ragaszkodás és hűség. Nem véletlen ezeknek a burkolt felhívásoknak a jellege; az utóbbi időben aggasztóan sokan hagyják el szülőföldjüket, adják fel nemzeti hovatartozásukat a jobb érvényesülés reményében. A helyzet azonban még így sem teljesen reménytelen: a határkerüléseken és hasonló alkalmakon résztvevő gyermekek, fiatalok él-

ménye talán megerősíti őket a szülőföldhöz való ragaszkodásban. S vannak szülők, akik fontosnak tartják a hagyományok továbbadását. Jó példa erre a gyergyószentmiklósi Páll József, illetve a csomafalvi Fehér Imre, akiknek fő büszkesége az volt, hogy 10 év körüli fiaik székely viseletben tartották a vezérkeresztet. A gyermekek maguk is boldogok voltak annak ellenére is, hogy kezük szinte odafagyott a kereszthez. (Gyergyóban ilyenkor még hideg van.)

Vannak olyanok is, akik pesszimisták (réálsan?) úgy látják, hogy ebből a felújított hagyományból valami kimaradt, hogy idővel elveszíti vallásos jellegét s talán csak egy majális vagy kirándulás lesz belőle, ha egyáltalán továbbra is engedi.(...)

Hiszem azonban, hogy mindaddig, amíg akadnak lelkes szervezők és vezetők, akik ébren tartják a nép lelkiismeretét s nem mindegy számukra a hagyományok megtartása vagy elmulasztása, addig talán nem kell pesszimistának lennünk. Az alfalvi Vargyas Elek szavai jutnak eszembe: „Nem lehet, nem tudják eltüntetni”. Adja Isten, hogy igaza legyen!

Megjegyzés: Az elhangzott beszédekét néha összevontam, ha ismétlődtek, nem ismételtam. (Hogy 1990-ben, illetve '91-ben ezt mondták...) Az idősebb emberek megszólaltatásánál törekedtem a tájnyelv használatára, egyébként a mai helyesírást vettem alapul.

Irodalomjegyzék

Bálint Sándor: Karácsony, Húsvét, Pünkösd — Bp. 1973; p. 284—289.

Bálint Sándor: Húsvéti vallásos népszokásaink — Ethnographia 1937; p. 55.

Magyar Néprajz VII kötet 1991; p. 409.

ADATKÖZLŐK:

Gyergyószentmiklós:

Benedek Erzsébet; sz.1911, Gyszm.

Benedek Imréne szül. Tamás Anna; sz.1914,Gyszm.

Csáki Ferenc; sz. 1906 Gyszm.

Gál József; sz. 1962,Csikdánfalva; gyergyói káplán

György István; sz. 1923, Gyszm.; gazdálkodó

György Istvánné, szül. Blénessy Juliánna; sz. 1924, Gyszm.

Hajdu István; sz. 1942, Bogárfalva; gyergyói esp.

Lukács Márton; sz. 1923. Gyszm., gazd.

Páll József; sz.1953, Gyszm., gazd.

Réti József; sz. 1922, Gyszm., gazd.

Gyergyóalfalu:

id.Fejér Lászlóné, Róza néni; sz.1903, Alfalu

Fejér László; sz.1926, Alfalu, gazd.

Fejér Lászlóné,szül. Szilveszter Amáli;

Márk Mihály; sz.1911, Alfalu, gazdálkodó

Máté Jánosné Krisztina; sz.1930, Alfalu

Vargyas Elek; sz.1927, Alfalu, gazdálkodó

Gyergyócsomafalva:

András Istvánné, szül. Bege Juli; sz.1922, Csomafalva

Bakos Sándor; sz. 1923, Gy.Remete, csomafalvi esperes

Fehér Imre; sz. 1957, Csomafalva, asztalos, fogatos

Pál József; sz. 1926, Csomafalva, ács, asztalos

Gyergyóújfalu:

Egyed György; sz. 1912, Újfalu, gazdálkodó

Egyed Györgyné, szül. Lázár Tekla; sz. 1924, Újfalu

Egyed Vilmos; sz. 1946, Újfalu, vízügyi technikus

özv.Ferenczi Józsefné, szül. Albert Anna;sz.1925, Újfalu

(A dolgozat a Néprajzi Múzeum Csongrád megyei és országos gyűjtőpályázatán III. díjat nyert.)

BARABÁS BARNA

Finta Éva verseiről*

Zsinórban végigolvastam Finta Éva A lét dicsérete című könyvét és kissé elgondolkodtam — mi is ez valójában?

Jajkiáltások, egy-két felszisszenés, a tökéletesség, a fény igénye és mindebben a gyengébbik nem — a nő. Azonban ez így túl egyszerű lenne. Finta Éva kötete valami ennél több: költészet. A felszisszenés az „érzékeny ember” szisszenése, a „látó ember” reakciója.

Bizony költőnek lenni nem egyszerű, fájdalmas és veszedelmes mesterség. Talán az írás legveszedelmesebb formája. Verseidért cserébe önmagad kell odaadnod. A költészet, akár a sósav, felmarja az ember bőrét annyira, hogy a legkisebb szellőt, rezzenést is eleven húsán érzi. Ez iszonyú — sebeidet állandóan elvakarni. Enélkül viszont nincs költészet.

Semmiképp nem akarok kritikát írni Finta Éva költészetéről, mindez csupán első olvasás utáni reflexió.

Talán ha a műalkotásról szólok, leghelyesebb előbb a műalkotás folyamatáról szólni.

*„Remeg a vas melegen tenyeremben,
Remeg a fém,
és könnyű halottak hullanak élém:
ők voltak a versek.”*

(Átváltozás)

Ez már valahol — ha szabad hasonlítani — a Kerouac-i „Remegő hús fogantatásának” vonalán elhelyezkedő lé. Egy érdekes — sajátosan XX. század végi — kép a költői alkotásról. A lehulló versek szomorúsága. Ha fantáziánkat szabadon engedjük akár őszi mesterségnek is nevezhetjük a versírást.

Az izzó vas sebet éget, halottat teremt.

S ha már itt tartunk érdemes szólni a kor — alkotó művész — műalkotás viszonyáról is. Természetesen erről a századvégről átfogó képet festeni nem lehet. De mindannyian érezzük a feszültséget, az izzást, valami fájdalmas remegést az őrült rohanásban. De ugyanakkor tehetelenségünket még akkor is ha a történelem pokolkonyhája itt fő az orrunk előtt.

*„A szavak rabtartók: befognak.
Lezár s bezár minden mondat.
A pontot elhagyom — kilépek
oda hol folytonos a lélek.”*

(A folytonosság margójára)

A szó, mint nembeli érték, az emberi önmegvalósítás értéke rabtartóként, negatív értéként működik, lezár és bezár mindent. Lényegében halott a szavak poézise, a költő valami többre vágyik, elszakadni a szavaktól, kitörni az egyetemességre, „oda hol folytonos a lélek”. Szerintem lényegében — habár ez belemagyarázás is lehet —

a szabad létezés igénye szorul a sorokba. A költői lélek nem szorítható szavak közé. Ha ez így lenne a költő már csupán írnok, az írnok meg már költő lenne. Ha esztétikai minősítésre törekszünk akkor talán a „folytonos lélek” a szép, a tiszta pozitív érték-állapot lenne. A rabtartó szavak meg alantassá minősülnének a pozitív érték érvénytelenségével, negatív értékviszonnyal. Két világ, pozitív és negatív előjelű. A költő pedig elmozdulásra, szabadságra törekszik — kiszakadni börtönéből.

*„Minden nincs, csak vannak részek.
Rakd össze, amit szétziláltak.
És készen az élet.”*

(Részlet)

„Minden nincs csak vannak részek.” Szintén egy természetes reakció a világról, amelyben a költő él. Nincs egység, rend. Mondhatni nincs világkép. Az a világkép, hogy nincs világkép. Szilánkok, repeszek robbanás után, melyek élő húsba martak, csontba szorultak. (Szerintem.) Összerakni lehetetlen. „Rakd össze, amit szétziláltak. (És készen az élet. Viszont rakd össze, ha tudod. Rakd össze mikor magad is rombolója vagy a többi sok ezerrel.

*„nem-tudom verseimről
semmit sem mondhatok.
beármýéköltak kéekkel
halálok és fagyok.*

*jegenye-szárú létem
csak engemet nővel
húzódkodik köréje
a semmi és a jel.”*

(pont, vessző, gondolat)

A művész tükröz, felmutatja a század tulajdon testének lenyomatát.

Az író, alkotó tehát tükröt tart, de felelőssége óriási, mondhatni emberfeletti, hisz az egésztest mennyiségileg nem mutathatja fel. És az sem biztos, hogy az egész tartalmazná akkor lényegét, „lenyomatát”.

A másik oldalról, ugyanazt a valóságot tükrözhetem szépnek, rútnek, tragikusnak sőt komikusnak is.

A nagy kérdés: melyik tükrözés hiteles?

Talán túl messzire kanyarodtam Finta Évától, de lényegében az ő verseiben is ugyanez a kérdés merül fel — mit mutat a tükrében? És hogyan?

Ne tekintsd olvasó kibúvónak a feladat alól ha nem látok hozzá megválaszolni a kérdést. Egy műalkotás hitelességét korábban nem egyszerű eldönteni. Hát még kortárs költőről, aki ráadásul kisebbségi is.

*„nem-tudom verseimről
semmit sem mondhatok.”*

Írtam már verset és — valóban — én sem tudok mit mondani róluk. De talán nem is kell mondani semmit. Beszélnek maguktól. Sőt mi több érzéketnek, érzékeltetnek. Lényeges itt megjegyezni, hogy nem (vagy nem csak) a költő érzékeltet, hanem inkább a versek. A már megszületett versek, amelyről esetleg a költő sem tud mit mondani, mikor újraolvassa.

*„beármýkoltak kékkel
halálok és fagyok.”*

Már számtalan kortárs versnél gondolkodtam mit jelentsen ez a lilára fagyott világ, a hullák mosolya? Az embert hatalmába kerítette a sebesség magánya. A költők éreznek valamit. A rohanás végzetes lehet. Mindehhez még Nostradamus. Non plus ultra, azaz nincs tovább.

*„Legalább istened maradna,
ha leültetnek a kőpadra;*

— — — — —
*de kiből szólnak a harangok:
megásatják vele a hantot.”*

(Sírvers, talpfára)

A költő helye a világban. József Attilánál — „maradj fölöslegesnek” — jelenik meg, szilágyidomokosul — „a költők a társadalom hülyegyerekei”.

„Beteg a Hold, erőtlen

*csak lóg az égen fénytelen
valakit elvitt, megfogott
sötét halállal itatott
— — — a csillagok*

— — — — —
*mindegyik, csupa ködsötét
mered reánk — kihunyt az ég.”
(Beteg a Hold)*

Talán már nem kell minősíteni. Beszél a vers. Befagyott világ, egy távozó ember és köd és sötét „és csend és hó és halál”.

Bocsásd meg olvasó, ha elvárásaidnak nem tudtam megfelelni. Mentségemre szóljon, hogy ami sajátodként mélyen érint, azt nem tudod minősíteni. De egy utolsó mondat erejéig: Finta Évát nem elemezni, felértékelni, hanem elolvasni kell. Ez több minden kritikánál.

* Finta Éva: A lét dicsérete. Hatodik Síp Könyvek, 1991.

KEDVES CSABA

Veszteséglistáink

Megsárgult folyóiratok végeérhetetlen oszlopsorai, „a császári és királyi hadügy-minisztérium veszteség-lajstroma...”, a névsor összeállításánál és az illető katonára vonatkozó adatok megnevezésénél arra törekedtünk, hogy mindenki eligazodhasson rajta, ... ezen a listán 1653 név van feltüntetve...”. A mi veszteséglistáink másabbak mint amilyeneket a Tolnai Világlapja közölt annakidején, 1918-ban; egyre nehezebb eligazodni rajtuk.

Veszteséglisták, emberek, hangulatok, arcok és hangok, tájak, ama kagyló-hamutartó fölött végigpörgetett mozik-valóság, megnevezhetetlen helyszínnel, kiszámíthatatlan időben: „kagylóország ellentengernagya legyezőszerűen fogja körül a csikkeket, századvégi habléányt lehet képzelni mögéje, dédapákat és dédunokákat is, ha Öexcellenciája Pancoas Tobias úr egy kicsit még vár” (*Hamutálca, Bevezető gyanánt*).*

Hangulat: egy világváros vonatállomásán valaki a zsebében kotorászik pár darab aprópénz reményében, s mikor végre kezébe kerül néhány pénzdarab, akkor veszi észre, hogy a babérkoszorúsán is kopasz Ferencz József arcképével díszített ezüstforintok csörögnek a tenyerében, de azért belesüllyeszti őket a kávéautomatába... A történet folytatható, de nem érdemes, a valóság és képzelet közötti különbség csak az elmesélés módszerében különbözik. Ezért érezzük néha úgy, hogy invenció a valóság, s hisszük valóságnak az invenciót.

Különös világot teremt Mózes Attila, a valóság képére és hasonlatosságára, a racionális és az irracionális határán, szereplői nem valódiak, álmodó bábfigura valamennyi. Csakhogy ezek az álmok nagyon is valóságosak, a Gonosz színeváltozásai elé írt szöveget — „E könyv szereplői kitalálták magukat, önazonosságuk nem véletlen, tudják hogy vannak.” — új novelláskötete elé is kiplakátolhatta volna, ha másért nem is, legalább figyelmeztetésképpen: Veszélyzóna, ne akard megismerni, ne akard kiismerni önmagad! A szereplők fölött ez a törvény uralkodik, tudják, lázadni hiábavaló, csupán az emlékekhez van joguk, bár az sem más mint kegyelmes önkínzás. A veszteségek nyomán támadó veszteséglisták eleven sebként égnek. Egy ismeretlen vonatállomás peronján végleg elhallgat egy pléhbéka. *A bádogbéka magánya* főhőse, Góth — egyébként régi ismerősünk — képtelen minden, a múltat korrigálandó cselekvésre, önmaga rabjává válik.

Többszörösebb, metaforikusabb *A tolmács hiánya* című novella, egy tolmács, — Tolmács utolsó napjairól szól, súlypontja az utolsó mondatra esik; „Mindössze annyit tudott bizonytalansággal (ti. a tolmács eltűnéséről), hogy a tolmácsoknak nincsen jelenlétük, csak hiányuk.” E két mondat a történet kulcsa, a szürke, jelentéktelen tolmács, aki nem csak szavakat, hanem vágyakat, kívánságokat is közvetít, csupán eszköz, kétszeresen is gép, muszáj megsemmisülnie mielőtt szembenéz önmagával (lásd: tükör — iszony), önálló személyiséggé válik, megszűnik tolmácsként és bábként létezni.

A tolmács alakja modellként is felfogható, a feleselkedések és bukások metaforája túlmutat a történet keretein, a többi Mózes-hőst is jellemzi.

Emlékek, veszteséglisták, Facipő kisasszony arca egy mára már idegen korszakból, akár lírainak is nevezhetnénk, ha nem törné meg az elmesélés megszépítő harmóniáját egy-egy durva, önkínzó rádöbbenés — „mon Dieu, je ne comprends rien”

— „Nous ne nous verrons plus sur terre” — hogyan is illene összea kettő, az Apollinaire-idézet groteszkké váltja a történet alaptónusát.

Mózes Attila kiváló érzékkel uralja a nyelv többdimenziós, metafora-értékű képei jólirányzott ritmus szerint rendeződnek egymás mellé, mintha összefüggő, időrendbeli válogatott fényképeket nézegetnénk, hol gyorsabban, hol lassabban — az emlékezés belső ritmusától függően —, míg nem a jelenbe érkezünk. Az utolsó fénykép már a jelent mutatja, a múlt összefüggéseiben létező visszafordíthatatlan valóságot. „Tavalyi hó és nikkelszamorár” — modhatná Múleopárd, az azonos című novella nosztalgizáló főhős(nő)je, önön sorsát parafrázálva.

A képzeletbeli riporter még a kérdést is fölteszi: „Mit üzensz a múltba Múleopárd?” Vajon szerepelhetnek-e a veszteséglisták a megemlégtörténet események? A múlt — bizonyítják a történetek szereplői — talán nem is létezik, csak valaki rántukmálta, hogy aztán a sajátunknak fogadjuk el, és viseljük, igen, viseljük, mint egy elnyűhetetlen, megúnt nagykabátot, amelyet eldobni nem bírunk, s elszakadni sem akar.

Érdekes kísérlet egymás mellé állítani a történeteket, minthogyha egyazon időben történnének. Ha jellemezni akarjuk a könyv stílusát, hangvételét, hangulatát (fontos ismétel!) a *Szeptember végi csontváz* című írásból idézhetnénk: „Ott ül Varas egy favágótuskón, lába jól szétterve, időnként a lábfeje közé kotor egy-egy nagyobb darad, fehérre égett csontot, s lusta, monoton, de kitartóan erős mozdulatokkal zúzza, töri a két kézre fogott első világháborús srapelhüvelyekből készült bükkfanyelű döngölővel, melynek tompa dübörgésébe a zúzódó csontszilánkok élesebb recsenése vegyül.” Mintha csak verset olvasnánk annyira tömör és suggesztív a kép, túlnő önmaga jelentéssíkján, metaforikussá válik. A szavak mélyén ott rejlik a kétely: mi nem létezőnk, csak kitaláltuk magunkat, az egész egy elhibázott játék. Mégsem végződik tragikusan (legalábbis a szó hétköznapi, romantikus értelmében nem), a hétköznapiak nem produkálnak látványos tragédiákat.

Játék vagy kényszerűség? Vajon kényszer-e az emlékezés, muszáj-e a múltat megidézni, hiszen veszélyes játékká válhat, rabjaivá lehetünk saját emlékeinknek. Yesterday — tegnap, mit jelent az emlékek terhe alatt e szó? Az azonos című novellában talán csak ennyit: elvégeztetett.

Városok, tájak, emberek, mi minden ráfér egy veszteséglistára. Nincs, nem lehet vége a sornak. Nem létezik idő és helyszín, nincsenek jól meghatározott koordináták, minden viszonylagos. „Tisztázni hely, idő és cselekmény egységét ebben a világban: itt, most és így, amikor már nem lehet hinni a történet törvényeiben, mert ez a hely nem a mostban van, s ez a most nem így ad időbeliséget az ittnak.” (Yesterday. Az én kiemelésem — K. Cs.) Variációk a pusztulásra. Ódon épületek romló falain az egyre nagyobb repedések, életek, arcok romlása, már-már perverzióknak számít itt az elbeszélés. Zuhanás meséből valóságba, valóságból a mesébe, képzeletbelibe, — tükörlabirintus az önmaguktól iszonyodóknak — a kegyetlenségnek is van poézise.

Személyes emlékek is helyet kapnak a kötetben, hiszen önmagához sem lehet hűtlen, igazságtalan az író. „Olyan messziről is felkisért minden emlék — mondja A fegyverkovács kapuja című, Vásárhelyi Gézára emlékező rondójában. személyes emlékek, személyes veszteségek, mégis a közös veszteséglista részei. Mózes Attila kívülről szemléli az eseményeket, csupán egy-egy tónus kihangsúlyozásában szubjektív, gondolunk csak a Yesterday-ben megrajzolt író özvegyének a portréjára.

„Itt már segíteni nem, csak megállapítani lehet” — mondja kesernyésen a Színek és helyekben az író, ítélet és epilógus helyett.

A történetek stílusának egyedisége, az elbeszélés dinamikus és statikus elemeinek sajátos váltakozásában áll. Az elbeszélés dinamikus eleme maga a történet, a tulajdonképpeni cselekmény, ezzel szemben a statikus elemek a cselekményt magyarázzák, teszik explicitebbé. Mózes Attila prózáját, tanú rá a most megjelent kötete is, a statikus elemek uralják, a dinamikus elemek rendelődnek alá; ez az arány — a statikus elemek javára — külön jelentéstartalommal bír, a játék értelmetlenségét hangsúlyozza. Értelmetlen az emlékezés, mégis... Műleopárd úgy válaszol a képzeletbeli riporter képzeletbeli kérdéseire, mintha a világ legnagyobb tévétársaságának stúdiótermében ülne.

Az elbeszélések statikus elemeinek túltengése okozza a történetek lírai hatását — a líra szinte kizárólagosan statikus elemeket használ, s az előbeszéd sajátos, monológyszerű vallomás-szövegéhez közelít. Mózes Attila prózáját mindezek ellenére sem nevezhetjük értekező prózának, hiszen a bölcséleti jelleg — szöveg szinten — csak nagyon kis mértékben érvényesül, amit Mózes Attila művel, az egy rág értelemben vett lírai próza, minden mesterséges szenvedéstől, romantikus érzelmeskedéstől mentes. a lírai futamok harmóniáját minduntalan megszakítja egy-egy erősebb tónus, durvább ütem, a tények megmásíthatatlanságának felismerése.

Kézenfekvő lenne párhuzamot vonni e kötet darabjai és Krúdy Szindbád-novellái között, hiszen Krúdynál is, akárcsak Mózes Attilánál, a hangsúly a múltidézésen van, az emlékezve elmélkedésen, az idő és helyszín szinte irracionálisnak mondható, csak-hogy Mózes Attila kegyetlenebb, Krúdy kiméletesebb.

Az oroszán Hava főhőse hiába próbálja legyőzni Szultánt, a nagy vetélytársat, be kell ismernie vereségét, s az emlék egész életén át végigkíséri, erotika és pusztulás, lám minden összegeztethető, veszteséglisták, mindennapi veszteségeinké. az Oroszán Havában így búcsúzik az író: „Sirályszárnyak a ködben, Álomsirályok. Úgy lengnek át a hig semmibe, mint egy nyár, mely már mindörökre a nevünkre emlékezik.”

A veszteséglista nyitva marad.

Mózes Attila: Yesterday, Az Oroszán Hava és egyéb történetek. Kriterion, Bukarest, 1990.

ARATÓ LÁSZLÓ

Létezni plágium...

Emil Cioran senki sem vádolhatja optimizmussal. Ő e nélkül épített fel egy ambivalens, gyötrődő gondolatrendszert. S ezt szemlélteti a románból lett francia honpolgár az A bomlás kézikönyve* című aforizmagyűjteményében.

A könyv nekünk és korunk Magyarországnak (is) szól — pontosabban annak, aki bele tudja magát élni érezni Cioran világába, s érti lényét. Igaz, hogy aforizmái több, mint négy évtizede születtek, mégis, a bomlás általa vázolt rém/képét körültekintve mi is látjuk. Ő akkor az akkori nyugati civilizáció halódását tömörítette rövid mondatokba, s ma ezek segítségével „hic et nunc,” ismerünk rá a valóságra.

A bomlás aforizmái nem bölcselkedések, „ex chatedra” kijelentések, kinyilatkozások. Annál sokkal emberibb és személyesebb Cioran gondolatrendszere. Nem talál ki semmit, hanem „érzései írnoka”. Sorain érezhető, hogy mindig az adott szituáció uralja, s véleménye is az egyedi általánosítása során alakul. Mindeközben nem akar problémákat megoldani, avagy tanácsokat adni e hitehagyott és értékvesztett vi-

lágna, pusztán felvázolja a dolgok állását. Teszi ezt jókora pesszimizmussal fűszerezve. Kétkedik az emberekben, cselekedetekben, állandóságban (hisz ez csak a halált jelentheti) s a múltó földi lét számára egyetlen követendő szabályt ír elő: „Semmit sem meghatározni!” Mélységes fájdalommal tekint a világra a legszélsőségesebb érzelmek között csapódva. Sőt, új kifejezést is íratott vele a sors, midőn az embereket csak „elérzékenyült iszonyattal„ tudja szemlélni. Mindebben bennfoglaltatik mélységes „világfáradtsága” is. Léte értelmét keresi — mint annyian — de ő már azzal is megelégedne, ha valami szükség mutatkozna iránta, valami, bármi. A földi hívságokról (hisz ezek úgyis mulandóak) hajlandó lemondani, mert ez a veszteségek értelme, lényege. Szkepticizmusa azonban feloldódik a világ alaptörvényében: az iróniában.

Száma az ilyen sablonos kérdések, hogy „Mi az igazság?”, vagy „Miképp viseljük el az életet?” értelmüket veszítik, ha arra gondol, hogy „Hogyan viseljük el önmagunkat?”. Természetesen e kérdés megválaszolhatatlan, de éppen ezért van értelme, s némi maradandósága.

Maradandóság. Cioran szerint ez egyedül a halállal érhető el. A halál „örökké friss...”. A bomlás kézikönyvében éppen a világtól való elfordulása okán nagyon sokat foglalkozik e kérdéssel. Mindazonáltal, hogy fölmagasztalja életcélként is megjelöli, képes kifigurázni a véget: „A halál — micsoda gyalázat. Egyszerre csak tárggyá válni...” Feszült ambivalenciája végigvonul aforizmáin s ez nem csak az élethalál, hanem a szabadság-szolgaság, boldogság-boldogtalanság, Istenhit/Isten tagadása kettősségén is megmutatkozik. Utóbbinál érdemes elidőzni. A mitikum igen sokszor, s nagy jelentőséggel szerepel Cioran e kötetében, de előbbutóbb mindig kitűnik uralkodó racionalizmusa és szenvedélyes igazság-szeretete. Elutasítja a vallást, mint minden eszmét, hiszen ezek célja a beavatkozás a másik énjébe, az akarat megtörése. Ez a szabadság sérelmét jelenti. Így él Cioran is: érzi, hogy szabad, de tudja, hogy nem az. Börtöne a társadalom, amelyben nincsenek börtönőrök, viszont ha megszökik — akkor elpusztul. Nem lehet ezen életképtelen civilizáció nélkül élni. Fokozott pesszimizmusa elentmond tudománynak is: „a világ nem érdemli meg, hogy megismerjék”.

Így küzd magával s környezetével Emil Cioran, s közben — szinte irigykedve — el-elcsodálkozik, hogy milyen sok embernek sikerült meghalnia. Ő azonban nem hajlandó az öngyilkosságra, mindössze az öngyilkosság eszméjéért rajong. S közben szemmel láthatóan pusztul a világ. A lét pedig...? Nos? „Létezni plágium...”

E. M. Cioran: A bomlás kézikönyve. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.

„Amit tesznek szívvvel, lélekkel tegyék.”

Beszélgetés *Püski Sándor* könyvkiadóval,
Farkas Árpád gyűjteményes kötetének bemutatóján.

Korok és idők változnak, újra meg újra kerülnek elő féltve, lopva olvasott könyvek, kiadványok. Mások viszont magukat elszégyelve vonulnak önkéntes vagy önkényes száműzetésbe.

Mindig voltak olvasók és kockáztató kiadók, akik szembe próbálták helyezni a korlátokat emelőket és odaálltak a fiókba kényszerültek mellé. Püski Sándor egyike ezeknek, aki odaállt Németh László, Veres Péter és sorstársaik mellé.

— Mit jelent Püski Sándornak a könyv?

— Életemet és szórakozást, hobbit és hivatást egyaránt...

Joghallgató koromban kerültem kapcsolatba a jegyzetkészítés és — kiadás gondjaival. Annyira megfertőzött a szakma, hogy miután megszereztem jogi diplomámat, a jövedelmezőbb jogi pálya egyetlen ága sem tudott eltántorítani mellőle...

Észelve, hogy jelentős írónk nem kapiák meg a kiadás lehetőségét, szembeszegetülve a divatos áramlatokkal, létrehoztam, még a háború alatt kiadómat. Itt jelenhettek meg Németh László, Kodolányi János, Veres Péter tanulmányai és esszéi a máshol megjelent regények mellett. A regényeket könnyebben kiadták, talán nem mondták ki annyira szembeötlően szerzőik véleményét. E két műfaj, a maga koncentráltságával épp ezt tette, mert a gondolkodást, a nemzet sorsával való foglalkozást képviselték. A politikai vitákat véleményt alkot és kimond, ez nem mindig tetszik a hatalmasoknak...

— Pályáján voltak buktatók is. Hogyan tudta megalkuvás nélkül képviselni eszméit?

— Már kiadóm életrehívását egy sajátos belső szellem és eszme követelte, amely folyamatosan kísérte pályámat, az életemben bekövetkező töréseknél, ezt féltettem leginkább.

Az ötvenes években, amikor éreztem, hogy ezt itthon nem tudom érvényesíteni, kíváncsora Amerikába, hogy ott kamatoztassam szakmai tudásomat, és legalább az ottani magyar sajtó fejlesztéséhez hozzájáruljak. Tettem mindezt az otthonmaradtak javára is. Itthoni és erdélyi értelmiségiek számára szerveztünk találkozót, kapcsolatokat ápolunk, próbáltuk szellemileg támogatni őket...

Amikor a változások bekövetkeztek és a szellemi termékek korlátai leomlani látszottak, hazasiettem, hogy ott folytassam, ahol abbahagytam, de többre tudással.

— Korán megjelentek Önél olyan kötetek, amelyek kiadására még nem sokan mertek vállalkozni...

— Tudtam, hogy eszmém ezt megköveteli, hogy szerzett tapasztalataim birtokában újabb lehetőségeket teremtsék.

— Lehetőségekről szólva: ma már a tanulni vágyók átléphetik a határokat — nagy számban tanulnak külföldi diákok Magyarországon. Hogyan látja Ön ezt a jelenséget?

— Kiművelt emberfőkre szükség van. Véleményem szerint, a fiatalok ne csak divatoknak hódoljanak, keressék meg mindazt, ami megőrzésre méltó, talán Európának erre is szüksége lehet. A kis népek fontos szerepe Európa színességének biz-

tosítása... Tanuljanak, használják ki a lehetőségeket, és minden szakmában szenvedéllyel dolgozzanak, mindent, amit cselekednek, azt szívvel-lélekkel tegyék. Helyzetük és szerepük hasonló korábbi emigrációs sorsunkhoz, de a hazatérésük valószínűbb. Az sem volt teljesen elhanyagolható, amit a kelet-európai fejlődés szempontjából jelentett kinti tevékenységünk, hogy a hibákat és az erőnket elfogulatlanul tudtuk a közvélemény elé tárni.

— *Mi a véleménye az életet megírt Püski Sándornak az újabban megjelenő fiatal folyóiratokról.*

— Mindenképp szükség van rájuk, szerepük felbecsülhetetlen, mert felbukkanhatnak az igazi tehetségek és elindulhatnak útjukra. Ezt üzeni a múlt a mának, nélkülük szegényebbek lennénk néhány mai naggyal. Bátran álljanak elő mondandójukkal, mert fiatal hangjuk sokszor azt mondja ki, amit idősebbek, bár látnak, de nem találják meg hozzá a kellő hangot. Erre szükség van.

* * *

A szegedi színházlátogatók, az érdeklődők március elején megtekinthették a Marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola diákjainak vendégjátékát, Dürenmatt Play Strinderg című színművét. Ebből az alkalomból nemcsak a három színművész-jelölt: Póka Csilla, Demeter András és Hatházi András tartózkodott városunkban, hanem Béres András úr is, aki a főiskola akkori dékánja. Ezt a lehetőséget kihasználva arra törekedtünk, hogy az előadásról alkotott benyomások megfogalmazásán kívül, több irányból képet próbáljunk alkotni a mai erdélyi színművészképzésről, a színházak helyzetéről, a nemzetiségi oktatás aktuális kérdéseiről. A témakörrel kapcsolatban rögzítettük a különböző véleményeket, vigyázva arra, hogy ne mossuk össze a ma középkorú tanár véleményét és elképzeléseit a pálya kezdetén álló színművészekével.

„Erdélyben a magyarok etnikai alapon járnak színházba”

— állapította meg Demeter András, a három marosvásárhelyi színészjelölt egyike, mert „sajnos, a körülmények miatt, akárcsak a reformkori Magyarországon, a színház az anyanyelvi kultúra megőrzésének kevés számú lehetőségei egyike. A korábbi időszakban a műsorpolitika arra törekedett, hogy a cenzurális korlátok mellett/ellenére olyan darabokat próbált választani, melyek elsősorban ennek az említett követelménynek tegyenek eleget. Az utóbbi két esztendőben, úgy tűnik, hogy a romániai magyar színjátszás némiképp kiszabadult ebből a csapdából. Szabadságunk csak részleges, hiszen továbbra is fontos feladat az anyanyelven való szólás, nemzeti/ségi tartalom. A közönség évek hosszú során is szokta a szűkös repertoárt, s ma még nem szívesen nézi meg a szokatlan produkciót. Ugyanakkor azt is kijelenthetjük, hogy a művészgárda kiöregedett és a fiatalok közül sokan elhagyták az országot. El kell néhány évnek telnie, amíg kitermelődik egy új, fiatal színésznemzedék. Úgy látszik, hogy a jelenlegi lehetőségeket kihasználva három-négy év elegendő lesz a megújódásra.”

„— Korábban nagyon kevesen voltunk, ahhoz, hogy komoly produkciókat mutassunk be, hiszen teljesen elsorvasztották a főiskolát.” — tette hozzá Hatházi András — „Ezt a Dürenmatt darabot elsősorban azért választottuk, mert hárman vagyunk

az évfolyamon. A választás kijelenthetem: szerencsés volt, eléggé komplex ez a színmű, sok figyelmet, beleélést követel. Együtt éltünk, együtt fejlődöttünk az életrekellett figurákkal. Kezdetben a Demeter András kollégám által formázott Kurt még fennállva járt, de időközben rájöttünk, hogy sokkal nyomatékosabb, ha gnómmá tesszük a szereplőt, így alakítottuk ki a darabban látható törpét.”

Póka Csilla az egyetlen lány hármójuk közül. Őt alkata is már nagy szerepekre predesztinálja, látva őt a színpadon már-már biztosak lehetünk abban, hogy jelentős művészé válhat. Szerinte, „amire a következő produkció, Molnár Ferenc Játék a kastélyban, egy fiatalabb diákokkal közös szereposztásban színre kerül, évfolyamunk számára a főiskola gyakorlatilag véget is ért.”

„— Immár több mint valószínű, hogy Kolozsvárra kerülök (Hatházi András), úgy látom, hogy ott működik az egyetlen színház Erdélyben, amely mer és tud is kísérletezni, maradt ott egy fiatalabb csoport amely Tompa Gábor és Visky András rendezők környezetében vállalkozik az új produkciókra. Én, Tompa Gábort fiatal kora ellenére egy nagyformátumú rendezőnek tartom és hiszek az általa/általuk „csinált” színházban.

— A korábban említett dolog, hogy az emberek etnikai alapon járnak színházba, ma már egyre kevesebb létjogosultsággal rendelkezik, véget ért az idő, amikor az ember azért ment színházba nálunk, mert tudta, hogy onnan milyen érzésekkel távozik. Helyzetünk olyan szempontból szerencsésebb, hogy tudjuk azt, hogy két-három éven belül jöhet utánunk egy népesebb színésztsárság a főiskola padjaiból, s aztán néhány ifjú rendező is. Ez az időszak próbaidő számunkra, mi nem pocakosodhatunk el, nem szívozhatunk fel, mert tudjuk, hogy utánunk is jönnek, mindenképp biztatóbbak a perspektívák, mint évekkor korábban, amikor évente abból a két-három hallgatóból is legalább egy átszökött/ment Magyarországra, és ott folytatta tanulmányait ... (Demeter András)

— *A román színház, a bukaresti iskola ismét erős, világszínvonalú.* Miközben nálunk még etnikai alapon működik a színház, észre kell vennünk ezt a kihívást, a román művészekkel való kapcsolatban rejlő lehetőséget. (Hatházi András)

— Két évvel ezelőtt részt vettünk egy tapasztalatcserén a bukaresti főiskolán, és valóban láttuk azt a minőséget. Ők már jórészt bejárták a Nyugatot, tapasztaltak és napirenden vannak a színházi világjelenségekkel. (Póka Csilla)

— Idegesítő, hogy színházaink elzárkóztak ettől a lehetőségtől, egyelőre, úgy viselkednek, mintha nem is egy országban élnénk. A minisztérium bizonyára adna támogatást, hogy legalább mi leutazhassunk Bukarestbe darabokat nézni, és talán arra is lenne lehetőség, hogy vendégtanárokat hívjunk. A kapcsolat hiányát és esetlegességét az is okozza, hogy felszámolódtak a korábbi hivatalos, úgy mond KISZ-alapon működő protokoll-kapcsolatok, és még nem hoztak létre helyettük a mai elvárásoknak megfelelő relációkat. (Hatházi András)

— Most májusra terveztük, hogy a három főiskola diáksága találkozzék Marosvásárhelyen (a budapesti, a bukaresti, és a miénk). Ettől az alkalomtól várunk eredményeket, várjuk, hogy végre elkezdődjék a kölcsönös érdeklődés és kapcsolattartás, mert az 1990-es budapesti turnénk semminemű eredményt nem hozott. És nem csak a professzionista színház érdekelt, hanem mindenfajta színházi jelenség, amelyben ötlet és erő van. (Demeter András)

Mindig vándordiak volt az erdélyi diák

*Beszélgetés Béres Andrással, a marosvásárhelyi
Szentgyörgyi István Színművészeti Akadémia dékánjával*

A koratavaszi napfényben, az árvízi emlékmű acélhullámai alatt ülve nézünk le a hömpölygő, szőke (de egyébként mocskos) Tiszára. Szürkén, lomhán folydogál alá, magába ölelve a székely vértanúk városának üzenetét hozó, immár magyarrá szelidült Marost. A nagy víz városában a fogadalmi templom tornyai hirdetik, hogy Isten segedelmével, közakarattal újra áll ez a város, kinőtt a hullámokból.

Béres Andrást, az egyetlen magyar nyelvű romániai színművészképző intézmény dékánját kérem, hogy mondja el: milyen új gondolatok jutnak itt eszébe.

— Gondolataim vegyesek. Az erdélyi színművészet bölcsőjének tartott főiskola diákjai számára ez a második alkalom, hogy üzenetüket, játékukat elhozhassák Magyarországra.

Az 1989. decemberi események óta kissé felpeteszült az élet, egyre több csoportnak, diáknak sikerül szorosabbra fűzni kapcsolatait magyarországi és más országbéli barátaival, kollégáival.

A 80-as évek közepétől beindult egy nagy kivándorlási hullám, mind több és több fiatal, vagy idősebb diák és értelmiségi próbálja megtalálni jövőjét külföldön. Akik otthon maradtunk mind nehezebben tudunk megbirkózni a ránk nehezedő feladatokkal, de általuk egyre szélesebb kapcsolatokra teszünk szert.

— *Dékán úr, hogyan fest ma az Önök intézménye?*

— A 80-as évek közepén a megszorítások annyira fajultak, hogy évfolyamonként egyetlen lányt vehettünk fel, volt olyan évfolyamunk, amit csak két hallgató végzett. Az események után ezirányú korlátaink kissé meglazultak: be tudtunk hívni már 1990. januárjától két elutasított felvételizőt, a következő évtől növelhettük hallgatóink számát, így ma, évfolyamonként, színművész szakon 14 hallgatót tudunk beiskolázni a magyar tagozaton és ugyanennyit a románon is. 1991-től beindulhatott a rendezői szak is, már a második évfolyamnál tartunk, ide egyenlő létszámban vesszük fel a magyar, illetve a román anyanyelvű hallgatókat. Itt jegyzem meg, hogy komoly tanárgondjaink vannak, mivel jelentős szakembereink többsége már a nyugdíjkorhatár közelében áll, ezért vendégtanárok bevonásával enyhítünk gondjainkon.

— *Ez a mai helyzet, de arra kérem Önt, hogy ejtsen néhány szót a múltból is.*

— 1948-ban, Kolozsvárott két magyar és egy magyar-román művészeti intézmény egyesüléséből alakult egy magyar és egy román művészképző, tulajdonképpen függetlenül a Bolyai és Babes egyetemektől, amelyek karain zenészeket, képzőművészeket és színművészeket képeztek, majd ezeket 1949–50-ben egyesítették, és művészeti áganként választották szét. Ennek eredményeként jött létre a Gheoghe Dima Zenekonzervatórium, a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola és a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola, mindenik magyar és román tagozatokkal...

— *Talán nem ártana a névadó Szentgyörgyi Istvánról szólni itt néhány szóban.*

— Szentgyörgyi István a századforduló jelentős színészegyenisége, a kolozsvári Nemzeti Színház tagja, aki kimagaslóan jelenítette meg a népi figurákat, többek között

legendás alakítása Katona József Tiborca, mely a századelőn virágzó erdélyi néma-filmgyártás jóvoltából (a Korda Sándor—Janovics Jenő filmgyár) fennmaradhatott... Itt megemlíteném, hogy ezt a névválasztást elsősorban az indokolta, hogy akkor, a Magyar Népi Szövetség idején, a népies színjátszás divott, mindez nem jelentheti azt, hogy nem lehetett volna más egyéniséget találni, akinek jelentősége hasonlóan kimagasló... Visszatérve a kronológiához: 1954.: a magyar tagozat önálló intézményként átkerült Marosvásárhelyre, a román tagozat pedig beépült a bukaresti Ion Luca Caragiale Színművészeti Intézetbe. 1976-ig önálló magyar nyelvű főiskolaként működött a Köteles Sámuel utcában, a 60-as évek közepétől átlagosan 7 hallgató végezhetett évfolyamonként. Virágkora a 60-as évek vége, a 70-es évek eleje, ekkor került ki a mai erdélyi színjátszás színe-java. 1976–77-es tanévben román tagozat létesült, egy minisztériumi rendelet nyomán hét magyar hely mellett, hét román hallgatót kellett felvenni. A 80-as évek elején mindkét tagozaton felére csökkentik a hallgatók számát (két fiú, két lány), majd 82–83-ban tovább csökkentik a magyar hallgatószámot a román hallgatók javára.

Az intézet rektora és dékánjai: Gabreescu: román rektor, Szabó Lajos: a magyar tagozat dékánja, aki 54-től az önállósá váló magyar intézet rektora lesz, őt követi Tompa Miklós (az új kétnyelvűvé váló intézet rektoraként), majd a rektorként eltemetett Csorba András következett, utána átmenetileg — másfél évig — Ciobotaru Valériát bízták meg a vezetéssel, a fordulat után Calin Florian professzor lesz a rektor és a magyar tagozat dékánja Béres András, akit áprilistól Ferenczy István vált fel a dékáni székben.

— *Milyen a viszony a hallgatókkal?*

— Azt mondhatom, hogy szoros, kollegiális viszony van nálunk. 1990. januárjában a hallgatók kinyilvánították, hogy az intézmény két tanárával nem hajlandók együttműködni. Azóta ez a két ember nincs köztünk.

— *Milyen belezólásuk van a hallgatóknak a repertoár összeállításában?*

— A darabok kiválasztásánál mindig megbeszéljük a hallgatókkal, hogy mit szeretnének játszani. Volt olyan darab, amely a hallgatók visszautasítása miatt nem került próbára. A vizsgadarabokat, a hallgatók egyetértésével mindig úgy választjuk, hogy minden hallgatóra, adottságainak megfelelően keressünk egy-egy darabot (tehát több darabot játszhatunk), hogy mindegyikük megtalálhassa az önmegvalósítás lehetőségét.

— *Ha, visszatérve Marosvásárhelyre, a Maros vizébe dobna egy palackot, arra számítva, hogy valahol az anyaországban (az új és az óhazában?), a torkolatnál egy erdélyi diák fogja ki, Ön mit helyezne el benne üzenetként?*

— Először is azt üzenem, hogy minél előbb térjenek vissza és mondják meg, hogy Erdélyben is lehet magyarul tanulni és felvételizni. Szívanak magukba minden tudást, hogy lélekben gazdagodhassanak. Attól tartok, mert félttem őket, hogy nem fogják megtalálni helyüket, és majd visszatérve szintén nem fognak tudni visszailleszkedni a megváltozott, annyira más körülmények közé, de senkit nem szabad adminisztratív lépésekkel kényszeríteni semmire, ez az emberi jogok korlátozása lenne, a döntést csakis a belátásra kell bízni.

— *Ön szerint lehet magyarul tanulni és felvételizni? Mit jelent ez?*

— Az egyetemeken sikerült elérnünk, hogy anyanyelven lehessen felvételizni. Azokon a műegyetemen, ahol több magyar tanul, a létszámtól függően indulnak magyar csoportok. A Marosvásárhelyi Orvostudományi és Gyógyászati Intézet-

ben a magyar hallgatók számára, az elméleti oktatás anyanyelven folyik, a gyakorlati vizsont románul...

— *Elnézést kérek, de éppen az orvosegyetemmel kapcsolatosan értesüléseim vannak arról, hogy a magyar professzorok nyugdíjaztatása óta már nincsenek meg a magyar nyelvű oktatás személyi feltételei, s ezt ki is használja a vezetés. A román hallgatók és professzorok abba sem hajlandók belemenni, hogy a magyarul beszélő oktatók — csupán felajánlásból oktassanak magyarul...*

— Igen, mint sok más felsőoktatási intézményben, ott is az a helyzet állott elő, hogy az előző rendszer által megszabott korlátok (melyek a magyar szakemberek tudományos előmenetelét nehezítették) és az erőszakos szellemi kényszer visszaszorította a színvonalas felkészültségű magyar szakemberek számát, így valóban nem is lehetnek meg a személyi feltételek — s amit a román fél messzemenően ki is használ —. (Elméletileg van, gyakorlatilag viszont nincs színvonalas magyar oktatás.) Attól tartok, hogy odajutnak a magyarul tanító intézmények, hogy toborozniuk kell e hallgatókat...

— *Ezt jól értem: toborozniuk?*

— Majdnem toborzás, mivel sorozatban tartanak a megyékben előkészítő tanfolyamokat.

— *Ez a toborzás kissé nem minősít?*

— Sajnos minősít, de ez lassan általánossá kezd válni, mert az intézmények nem tudják elérni a korábbi fénykorukbeli beiskolázási kereteiket, kevesebb számú magyar felvett hallgató van, mint hajdanán.

— *Ezek után még mindig fenntartja korábbi állítását, hogy otthon is lehet színvonalasan és anyanyelven tanulni?*

— Arra gondolok, hogy azok az egyének jöjjenek ki, akik valóban tehetségesek és valamiből kimagasló eredményeket értek el, de nehéz eldönteni, hogy igazán ki a tehetséges.

— *Úgy érzi, hogy akik rövidebb vagy hosszabb ideig Magyarországon tanulnak és dolgoznak, azok örökre elvesznek a szülőföld számára?*

— Nem túl nagy a különbség a két kategória között, de nem állíthatom, hogy ez így is van, mert a mi mostani vendégzereplésünk is a Szegeden tanuló Erdélyi Magyar Diákok Egyesületének meghívására és szervezésével jött létre... Ha a nagy elődökre gondolok, **mindig is vándordiák volt az erdélyi diák**, iskolavárosai közt Bécs, Budapest, Párizs, Regensburg, Róma, Göttingen éppúgy megtalálható volt, mint Kolozsvár vagy Nagyenyed. A politikai színpadon is nagyon sok olyan kimagasló egyéniség van, aki vagy száműzetés, vagy kikényszerítés révén, hosszabb-rövidebb időre elhagyta szülőföldjét, s ezt az időt hasznosan töltötte el, lélekben meggazdagodva és hitben megerősödve, európai szintű tudással felvértezve tért vissza, amikor úgy érezte, hogy eljött a cselekvés órája.

Igen, az a bizonyos palack, miután megteszi kanyargós útját — az értől —, egyszercsak visszatér, egy jóval nagyobb víz hátán: a Dunán, csak idejében, éberén meg kell találni és kifogni, ellenkező esetben könnyen kisodródik az örök vizekre, a nagy óceánra.

BANNER GÉZA

Balegyenes

PLAY STRINDBERG — Olvashattuk azon a néhány falragaszon, mely Szeged városának közönségét figyelmeztette, hogy Dürrenmatt invitál a nézőtérre. A tizenkét menetből álló Strindberg témára írt, műfajilag beskatulyázhatatlan színművet a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola végzősei tolmácsolták, Lohinszky Lóránd érdemes művész rendezésében.

Már az első menet végén kiderült: ki lesz, azaz (hogy senkisem) lehet a győztes ebben a mindent elsöprő, kíméletlen harcban. A fényszórók sugározta fénykörben két (majd később három) elszánt emberroncs próbált talpon maradni és, lehetőleg, kitérni a vészjósló kiszámolás elől. Szívós, embertelen küzdelemnek nézhettünk elébe...

A marosvásárhelyi hármas kitett magáért, még akkor is, ha saját bevallásuk szerint, azon az estén fáradtak voltak és ridegnek érezték a környezetet. Ámde: lehet, hogy éppen ez volt az egyik spontán kellék a jó szerepformához, hiszen ez a darab végig arról szól, hogy mennyire pokoli órákat, napokat, éveket, életet tölthet el egymás mellett két, egymást az idők során túlságosan is megismert és kiismert ember. És ráadásul: ez a két ember; házaspár. A Nő (Alice) állítólag hajdan sikeres, de már régen elfeledett színésznő, aki lelkiileg is porrá tört, a Férfi (Edgar), a szigorú, önbizalommal és még több cinizmussal megáldott (megvert), fanyar humorú, immár szenilis őrnagy, aki saját magával is elhiteti, hogy haláláig szolgáló katonatiszt. Mindketten egymásnak fogadnak „örök” bosszúvágyat: „még húsz évig élek” — halljuk a zordon férj rozoga szájából, szinte menetrendszerű ismételtetéssel.

Már-már a pszichikai lehetetlenség fokozódó játékot a díszlet is tökéletesen hangsúlyozta: a ring, a szegényes, stílustalan, korhoz nem kötődő bútortárgy jelezte, hogy időben ez a drámai helyzet akár annyira közeli lehet, mint a hétköznapiak, amelyekben mi élünk és játszunk „még húsz évig”!

Dürrenmatt annakidején makacsul állította a Színházi problémák című esszéjében, hogy „a világ nem más, mint szörnyűség, egy rejtélyes vész, amelyet el kell viselni, de amelynek nem szabad behódolni. És, bár ha kevés esélyünk van arra, hogy megmentjük, arra mégis képesek vagyunk, hogy megbírkózzunk vele”.

Ez a fajta lélektani dráma, úgy érzem, nem tekinthető abszurdnak, mert a világnak és a létnek nem is annyira az abszurd, mint a paradox voltát kívánta illusztrálni, mely nagyvonalakban így foglalható össze: bár a Strindberg-figurák maguk rendezték be saját részükre a világnak ezt a sivár és kíméletlen szegletét, mégis képtelenek benne emberi módon élni.

A groteszk víziók kiteljesedését a harmadik szereplő, a bizonyos Drága Unokatestvér — Kurt — hordozza magában, aki a Notre Dame toronyőrének, Quasimodonak az alakját idézi. Itt nem kerülhetem el azt, hogy az alakításokról ne szóljak. Demeter András szerintem hitelesen és mély empátiával alakította a figurát. Olyannyira beleélte magát a gnóm szerepébe, hogy minden rezzenésével hangsúlyozta e zárt világ képtelenségét. Kurt alakja hajtotta előre a játékot, melyet Edgar — *Hatházi András* — mindvégig követni tudott, csupán Alice — *Póka Csilla* — játékában éreztük néhol a rutin hiányát, de ezt talán a színművön végigvonuló sokrétűség is okozhatta.

A meneteket jelző korongon a mutató lassan körbejárt és már csak az egyébként „makkegészséges„ Edgar hörgése, dadogása ébresztett fel mindannyiunkat a furcsa révületből, hogy rádöbbenhessünk az életünkben eluralkodó sivárságra és arra, hogy a koromfekete valóságban mindannyiunknak behúznak egy balegyenest... Vajon ki-térhetünk-e az ököl elől? Sikerül-e egy utolsó pillanatban elhajolnunk? Talán. Mert mindig abban reménykedünk, hogy a K.O. elmarad.

ERDÉLYI MAGYAR DIÁKOK EGYESÜLETE

SZÁNDÉKNYILATKOZAT

Az EMDE a Magyarországon tanuló erdélyi diákok demokratikus, érdekképviselői és kulturális csoportosulása, amely tevékenysége során állandó és termékeny kapcsolatot kíván kiépíteni a két országbeli illetékes szervezetekkel, valamint a diákság érdekében létrejött alapítványok kuratóriumaival.

Az EMDE tisztában van mindazokkal a jogi, gyakorlati és anyagi nehézségekkel, amelyek a két átalakuló ország életét jellemzik, hozzá kíván járulni az érintett országok és népek kapcsolatainak erősítéséhez és javításához. Az EMDE nem lép fel különleges igényekkel és követelésekkel, de folyamatosan segíti az oktatás minőségének emelését, a diákok munka- és életkörülményeinek javítását.

Tekintettel arra, hogy az elmúlt években jelentős számban telepedtek át Magyarországra erdélyi fiatalok, akik itt időközben továbbtanulnak, az EMDE őket is összefogná, valamint mindazokat, akik a környező országok magyarlakta vidékeiről érkeztek valamint helybeli diákokat, akik érdeklőnek szándékaink iránt, de nem zárkózik el más társadalmi csoportok és egyének, így a magyarországi diákszervezetek érdeklődése elől sem, és vállalja velük a közös cselekvést.

Az EMDE létrejöttét és jogi személylé válását elsősorban az a bizonytalanság és ügyintézési procedura indokolja, amelyet az 1990–1991-es tanév során tapasztalhattak az érdekeltek, valamint az, hogy tevékenysége keretében kisebb anyagi vállalkozásokat is kezdeményez, olyanokat, amelyek hozzájárulnak a kulturális rendezvények megszervezéséhez, az arra rászoruló tagok támogatásához stb.

Az EMDE mindenben támogatja az erdélyi külföldi diákok hazatérését, és lépéseket kezdeményez ennek megvalósítása érdekében.

Jelen szándéknnyilatkozatában az EMDE kijelenti, hogy nem kötelezi el magát egyetlen politikai csoportosulás mellett sem, nem vállal aktív politikai szereplést, csupán érdekképviselői és kulturális szervezetként küzd a diákság érdekeiért, a keresztényi normák, a Helsinki Záróokmány és az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata szellemében.

Szeged, 1991. március elején.

(Megjegyzések:

1. Az Erdélyi Magyar Diákok Egyesületét a Csongrád Megyei Bíróság 1991. június 6-án, 530. sorszámmal nyilvántartásba vette;
2. Az EMDE attól sem zárkózik el, hogy más országból érkező diákok csoportjaival szövetkezzenek, társ-szervezetek létrejöttét javasolja, amelyek — ismerve a regionális problémákat — az érintettek ér-dekeiért cselekedhetnek.)

SZERZŐINK

- ARATÓ LÁSZLÓ:** 1970-ben született Gyulán. A JATE jogi karán III. éves hallgató. A Szegedi Egyetem szerkesztője. Írásai a Délmagyarországon, a Délvilágban jelentek meg.
- BANNER GÉZA:** 1970-ben született Kolozsváron, iskoláit szülővárosának zenei liceumában kezdte, Békéscsabán érettségizett. Jelenleg a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola II. éves magyar-ének szakos hallgatója. Írásait több szegedi lap közölte. Munkatársa a körzeti rádióstúdióknak is.
- BARABÁS BARNA:** 1973-ban született, Sepsiszentgyörgyön érettségizett a Mikes Kelemen Liceumban. A bukaresti egyetemen tanul magyar-angol szakon.
- BATU ATTILA:** 1972-ben született a Pest megyei Tápiószéle községben, a nagykovácsi Arany János Gimnáziumban érettségizett. Írásait a Mozgó Világ közölte.
- BÁGYI BENCZE JAKAB:** 1959-ben született a Hargita megyében lévő Bágy faluban, Székelyudvarhelyen érettségizett az egykori Dr. Petru Groza (ma Tamási Áron) Liceumban. Írásait az Utunk-Helikon, Igaz Szó-Látó, a Korunk, a Hét közölte. Jelenleg újságíróként dolgozik Székelyudvarhelyen.
- BENDA BALÁZS:** Polgári foglalkozása és tartózkodási helye ismeretlen. Írásai gyakran olvashatók a szegedi lapokban (Hétvilág, Szegedi Egyetem).
- DOMOKOS JOHANNA:** 1970-ben született Szovátán (Románia). Székelyudvarhelyen szerzett tanítói képesítést. 1990 óta a JATE hallgatója, finnugrisztika-altagazsztika szakon. Verseket és tanulmányokat közölt a Helikon, a Látó, és a Tiszatáj című folyóiratokban.
- FERENCZI ENIKŐ:** Kolozsváron született 1955-ben, a Babes-Bolyai Egyetem bölcsészkarán szerzett diplomát 1979-ben. 1987 óta külföldön, jelenleg az ausztriai Sidney-ben él.
- HATHÁZI ANDRÁS:** Sepsiszentgyörgyön született 1968-ban, ebben a tanévben végzett a Marosvásárhelyi Szentgyörgyi István színművészeti Akadémián. Verseit a Látó közölte.
- GERGELY KATALIN:** 1964-ben született Gyergyószentmiklóson, a csíkszeredai Márton Áron Liceumban érettségizett. A JATE II. éves magyar-néprajz szakos hallgatója. Néprajzi, közelelti tárgyú írásai romániai és magyarországi lapokban jelentek meg.
- KEDVES CSABA:** 1968-ban született Csíkszeredában, ugyanott érettségizett. Jelenleg Nyíregyházán főiskolai hallgató. Írásokat közölte a Helikonban, a Látóban, a Hétben és a Hargita Népében.
- KOROKNAY KÁROLY:** 1958-ban született Csengerújfaluban. Középiskolai tanulmányai után Moszkvában és Szegeden folytatott egyetemi tanulmányokat. Jelenleg hitoktatást és újságírást tanul Szegeden. A városi televízió munkatársa. Több országos visszhangot kiváltott dokumentumfilmet készített. Háttország közli először verseit.
- MAGYARI LAJOS:** 1942-ben született Székelyudvarhelyen. Kolozsváron szerzett magyar tanári diplomát. Kezdetben Héjjasfalván tanított. 1968 óta Sepsiszentgyörgyön él. Több verseskötet szerzője, Csoma Sándor nplója című poemája nemcsak a magyar nyelvterületen, hanem számos más országban is osztatlan sikert aratott.
- MARTON LÓRÁND:** Írói álnév.
- MOLNÁR VILMOS:** 1962-ben született Csíkszeredán, a helyi Matematika-Fizika Liceumban érettségizett (ma Márton Áron Liceum) 1981-ben. A nyolcvanas években több munkahelyen is dolgozott: volt bányász, rakodómunkás, éjjeliőr és könyvelő, pillanatnyilag a csíkszeredai Művelődési Házban szakirányító. Írásai az Igaz Szó-Látó, Utunk-Helikon, az Ifjúság-Fiatall Fórum című lapokban jelentek meg, újabban magyarországi lapokban is közöl. Szerepelt az Alapművelés és az Ajtók című antológiákban. Prózakötete megjelenés előtt áll.
- OZSVÁTH GÁBOR DÁNIEL:** 1960-ban született Csíkszeredán, elemi és középiskoláit Baróton végezte. Volt: bányalaktos, helyettesítő tanár, kisipari bedolgozó, vasúti építő, kazánfűtő és biztosítási ügynök. 1987 óta Magyarországon él, idén végzett a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola román-biológia szakán, a Hittudományi Főiskola, valamint a JATE-BTK hallgatója, hitoktatás-újságírási szakon. Különböző — romániai és magyarországi — kiadványokban jelentek meg írásai.
- PLUGOR MAGOR:** 1970-ben született Sepsiszentgyörgyön, elemi és középiskolai tanulmányokat végzett szülővárosában, a pannonhalmi Bencés Gimnáziumban érettségizett 1990-ben. Jelenleg a JGYTF magyar-román szakán II., a JATE filozófia szakán I. éves hallgató. Verseit a Hét, a Látó, valamint a szegedi lapok közölte.
- PATÓ ATTILA:** 1967-ben született Szatmárnémetiben. A JATE történelem-filozófia szakán V. éves hallgató. Szerkesztője a Szegedi Egyetem és a Hétvilág című lapoknak.
- SIMÓ MÁRTON:** A Hunyad megyei Urikányban született 1963-ban, 1981-ben érettségizett a székelyudvarhelyi Dr. Petru Groza (ma Tamási Áron) Liceumban. Jelenleg a JGYTF és a JATE II. éves hallgatója magyar-népművelés-újságírási szakon. Írásait az Ifjúság-Fiatall Fórum, Igaz Szó-Látó, a Hét, Brassói Lapok valamint magyarországi lapok közölte.
- UGRON LEVENTE:** 1964-ben született, Brassóban érettségizett 1982-ben, majd tanári képesítést szerzett a Babes-Bolyai Egyetemen magyar-orosz szakon. Jelenleg a Brassói Lapok munkatársa. Írásait romániai és magyarországi lapok közölte.

KÜLFÖLDI SZERZŐINK:

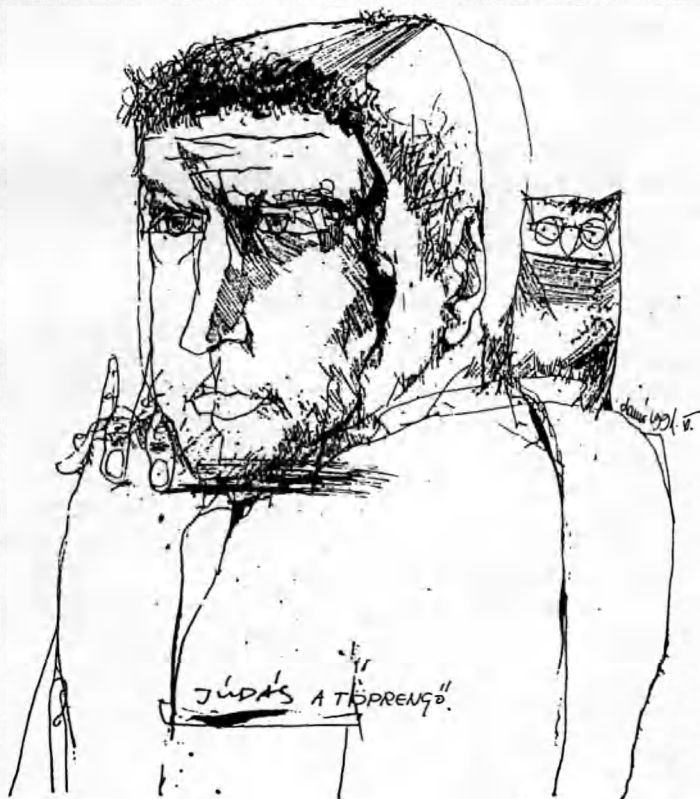
HODASZEVICS, VLAGYISZLAV: (Moszkva, 1886 — Billancourt, 1939). A moszkvai egyetem filológiai fakultását végezte el. 1922-ben elhagyta Oroszországot. Külföldön kiadott kötetei hozták meg számára az elismerést. Fontosabb kötetei: *Tjazzolaja lira* (Súlyos líra) 1923, *Jevropejszkile nocsi* (Európai éjszakák) 1927, *Poetyicseskoje hozjajsztvo Puskina* (Puskin költői gazdagsága) 1929 (tanulmány), *Nekropol* (Nekropolisz) 1939. Válogatott verseinek kötete előkészületben az Európa Kiadónál.

SAARIKOSKI, PENTI: finn író, költő. 1938-ban született Impilahtiban, 1983-ban hunyt el Joensuu-ban. A helsinki egyetemen folytatott filológiai tanulmányokat. 1958-tól 1960-ig az Aikalainen című folyóirat főszerkesztőjeként dolgozott. Számos szépirodalmi és műfordítói díj kitüntette volt. Fontosabb kötetei: *Mita tapahtuu todella?* (Mi történik tulajdonképpen?) — 1962, *Laulu laululta pois* (Dalról dalra) — 1966, *Aika Prahassa* (Idő Prágában) — 1967, *Euroopan reuna* (Európa széle) — 1982, *Hämärän tanssit* (A sötétség táncai) — 1983, Többek között Platón munkáit ültette át finn nyelvre. Még életében lefordították műveit magyar nyelvre is.

FORDÍTÓK:

BAKA ISTVÁN: 1948-ban született Szekszárdon, 1972-ben végzett a JATE magyar-országi szakán. 1974 óta a *Kincskereső* szerkesztője. Négy vers- és három próza-kötet szerzője, legutóbbi verseskötete *Égtájak céklerszóján* 1990-ben látott napvilágot. Társfordítója a készülő Hodaszevics-kötetnek.

DRENKÓ DÉNES: Pozsonyban érettségizett, jelenleg a turkui egyetemen tanul finn-magyar szakon.

Damó István illusztrációja

Această revistă are scopul să privească aspectele culturii maghiare din această perioadă de trecere și să formeze un atelier deschis — mai ales — pentru autorii din generația mai tină. Vrem să aflăm: oare există șansa pentru tradiții în postmodernitatea fără perspective? Oare mai există mediul cultural autentic maghiar? Lînga toate aceste, încercăm de-a privi, de aici, din orasul Szeged, aflat în sudul Ungariei, spre culturile învecinate și îndepărtate. Autorii noștri sînt studenți și tineri intelectuali din Ungaria, din țările vecine, dar aflăm între ei un poet finlandez, un rus, cultura românească este prezentă (cu contribuirea Parisului) prin Emil Cioran.

Our magazine has been created in order to appreciate the phenomena of Hungarian culture in the period of the change of the system and it intends to organize Hungarian creators — especially the younger ones — into a loose working team. We are looking for an answer to the question whether there exists a specifically Hungarian region and whether are grounds for our traditions today, in the postmodern era which seems to have no perspectives.

In addition to all this, from here, from Szeged we are going to concentrate our attention on the neighbouring and farther cultural phenomena, too.

A considerable part of our authors are Hungarian students or young Hungarian artists from the successor states but in our magazine there also appear the works of a Finnish and a Russian poet, and through the E. M. Cioran and through Paris you can find the message of the Romanian culture in it, too.

Notre périodique a vu le jour dans le but de sonder les phénomènes culturels hongrois inhérents au changement de régime et d'essayer de constituer une équipe de travail — des jeunes principalement — composé de créateur hongrois. Nous recherchons la réponse à une question importante: y-a-t-il aujourd'hui, dans cette époque post-moderne, semblant dérivée de perspective, un droit d'existence pour notre tradition, existe-t-il encore une zone culturelle proprement hongroise. Cependant, nous n'oublions pas que de Szeged, ville de sud de la Hongrie, nous avons tout intérêt à observer les phénomènes culturels proches ou lointains. Le plus grand nombre de nos auteurs est certes représenté par des étudiants de Hongrie ou de jeunes créateurs de langue maternelle hongroise issus des anciens territoires hongrois, mais nos colonnes réservent, également une place à un poète finnois, russe et la culture roumaine par l'intermédiaire de Paris y trouve un écho grâce à Cioran.

Gallagher, P.H. Co. - 1990

"Indulunk?" - kérdezte. "Indulni
elindulunk" - válaszoltam, s mintha régicikázót
vonna az agyamon egy hátsószáji gúndolat,
de a prúdus nem ebből fel, csak a
kiváncsiság. Kéj övén ucsér, és eltűntek
az előzmények, lábunk alatt a tétőjeu mész
meghammatottak por, mészke kavicsok, a
katalmas sötétbőgés csak az út málája
világított. Kézünkkel a földetben a bősé-
gesen málája, a kőszáraz, majd a bősé-
kesítő.

Egyedül

hátszág

hátország

irodalmi és művelődési folyóirat.

Kiadja az

Erdélyi Magyar Diákok Egyesülete.

Megjelenik évente négyszer.

Előfizetési díj – postaköltséggel együtt – egy évre:
320 forint.

Számlaszámunk: 35033525-0 Országos Takarékpénztár,
Szeged-Rókus körzeti fiókja, 6724 Szeged.

ISSN 1216-3481